

SZAUER ÁGOSTON

Lebegés

Egyensúly, röpké.
Kegyelmi lét ez,
billen a röpte,
semmit nem érez.

Onnét vagy innen,
jobbra vagy balra.
Törvénye nincsen.
Nem így akarja.

Mulasztás

És elbóbiskolsz, éjfél sincs pedig,
az álom óv, rugalmas és kerek.
A tévé halkán vibrál reggelig –
idők és hírek, mozgó hátterek...

A karszék áll csak itt magányosan.
Apró csúszások. Azt hinnéd, hibák,
közben megannyi párhuzam rohan.
Ha ébredsz, ez már egy másik világ.

Neptun

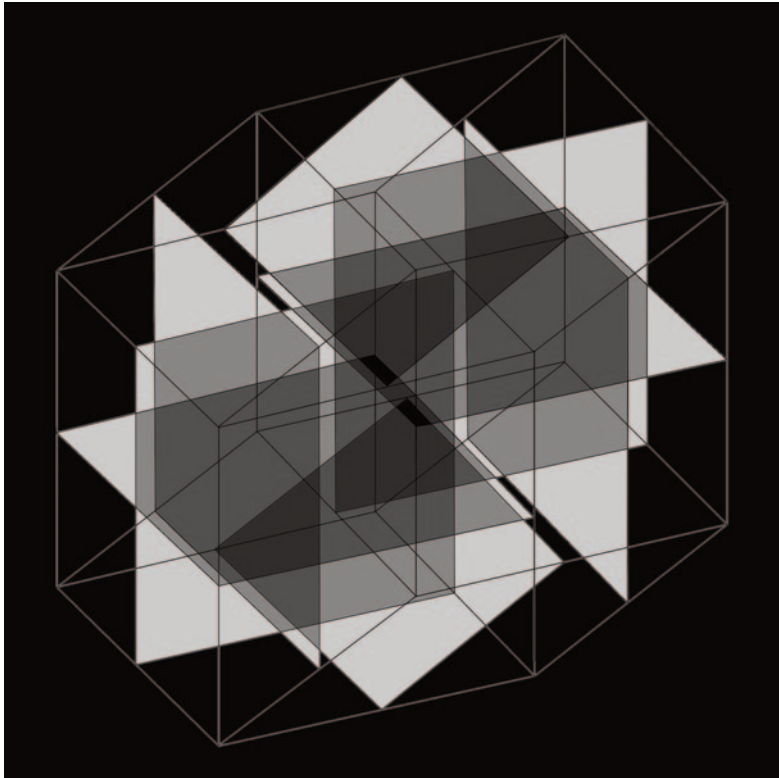
Nagy, sós kövek.
Hullám s a hal
szabálytalan,
nyüzsgő tömeg,

a szél szerint.
Mást nem találsz.
A vén halász
eljön megint.

Ulysses

Míg partja váratlan kinő,
Ithaka álom, múlt idő.
Való a vászon és a rúd.

Zeusz ha adna még napot,
míg lába deszkákon tapod,
nincs végleges. Van visszaút.

FÁBIÁN LÁSZLÓ

Dimenziók hálójában

A világegyetem sima és rendezett állapotból indult...

Stephen W. Hawking

Nemhogy nem véletlen, de logikusan szükségszerűnek látszik a XIX. század tudományos világgképének radikális változásával a teljes vizuális gondolkodás szembeötlő fordulata – elsődlegesen a pozitivista filozófia lecsapódásaképpen, másfelől azonban a századvégen szinte tömegdivattá terebélyesülő *negyedik dimenzió* misztériumai hatására. (Akár a magyar irodalomból hozható föl példa rá.) Ez utóbbit talán Riemann geometriájából halásztta ki valaki és adta közzé rafinált szélhámósok, félművelt (noha annál erőszakosabb) világjobbítók és egyéb spekulánsok számára; egy részük hamarosan a vallás mennyországát vélte fölfedezni, más részük a kommunista forradalom ideális rendjét kutatta benne, a maradék apró csalások esélyével egyszerűen csak könnyű pénzt akart kicsikarni a minden divatok örök balekjaiból.

Jórészt a kubizmus absztrakciós ösztönzéséből nőtt ki a többféle konstruktív törekvés; a *konstruktivisták által keresett szerkezet* – állapítja meg Boris Groys – *tulajdonképpen a világ igazi, rejtett belső szerkezete*, amelynek megismerése hozzájárulhat akár egy új világrend megalapozásához és megépítéséhez azáltal, hogy társítják a művész tudattalanjában működő konstrukciós ösztönnel. Azaz – Groysnál maradva – *művészetet teremteni a konstruktivisták számára annyit jelentett, mint a világ belső szerkezetét szemléletessé tenni*. Nem nehéz tehát észrevenni a hasonlóságot a korabeli aktuális tudományossággal: pszichoanalízissel és fizikával, jelesül a relativitás súlyos elméleteivel. Ugyanakkor a konstruktívizmus új társadalmi berendezkedés kialakítását szorgalmazta – kivált a kelet-európai mozgalmaiban. Kállai Ernő egyértelműen fogalmaz: *A konstruktív művészetet szocialista ideológia fűti*. Kassák nem különben: *Romboljatok, hogy építhessetek, és építsetek, hogy győzhessetek!* Malevics szolidabb, noha határozott: *Korunkat elmúlt idők régi formáiba kényszeríteni meddő igyekezet..., az alkotás és az ismétlés művészete között nagy a különbség*. Miképpen a lengyel Strzemiński is: *A művészet meghatározásom szerint az organikus forma egységének megalkotása a természettel párhuzamosan, az organikus egység elve alapján*. A konstruktívizmus megvalósulásaiban mindenesetre sokkal elvontabb volt, mint eszméiben, ugyanakkor mégis igaz Körner Éva összefoglaló jellemzése: *A konstruktívizmus – filozofikus jellegéből kifolyólag – nemzetközi méretekben teoretikus irányzat volt*.

A konstruktívizmus az egymást váltogató izmusok idején veszített lendületéből, annál inkább, hogy a társadalmi átalakulások – lásd: formálódó Szovjetunió – mind a benne munkáló szabadságeszményt, mind a következetes újító szándékot kigyomlálták, darab ideig legföllebb agitatív programjaikban használták tiszta formáit. Moz-

galomként Európában már a húszas évek közepére megszűnt (néhány műhely – pl. Bauhaus – működött a náci hatalomátvételig, jeles emigráns alkotói – Moholy-Nagy – Észak-Amerikában éltették tovább, Dél-Amerikában pedig a harmincas években még iskolát alkotott, ugyanis a konstruktív gondolat – földadva teorémait – mind végre új irányzatokat alapozott meg. A második világháború után legmarkánsabban az *op art* képviselte, nem kis mértékben Latin-Amerika művészeinek aktív részvételével. Mivel a geometrikus absztrakció éppen a konstruktivista elgondolások logikus folyományaként jelent meg a képzőművészetben, azt is a folytonosság jegyében lehet fölfogni. Ekként a posztmodern nemhogy nem törölte le a modern művészet térképéről, de egyenesen tovább éltette különböző szellemiségek mentén. Ennek megfelelően jócskán akadnak mai alkotók, akik mindenekelőtt a konstruktivista tradíciókra hagyatkoznak, tézisei jelentős hányadát változatlanul érvényesnek tekintik, korszerűnek, ekvivalensnak a modern fizikai kutatások, valamint a rájuk épülő technológiák eredményeivel.

A hatvanas évek végére, a hetvenes évek elejére Magyarországon is alakulgatni kezdtek a hivatalos művészetpolitikával szembenálló konstruktivista (és egyéb) közösségek, nemcsak a fővárosban, de Pécsen (Lantos Ferenc körül), Debrecenben (Tilless Béla), Egerben (Dargay Lajos) szintén. Ezekkel, de más progresszív körökkel csakúgy, Mengyán András a kezdetektől élénk kapcsolatot tartott, részt vett akcióikban, szerepelt velük közös kiállításokon itthon és külföldön. A ma konstruktív gondolkodása a képzőművészetben bizonyos értelemben a tudományossággal igyekszik lépést tartani, miképpen a modern fizika is számtalanszor hivatkozik modern művészeti eredményekre, használ föl metaforákat (feketelyuk, kvarkok). Kepes György szerint: *A matematikusok, akik tereket konstruálnak, és a fizikusok, akik a világegyetemben rábukkannak azokra, sok haszonnal tanulmányozhatják a művészek által alkotott képi és építészeti tereket.* Többnyire ilyen értelemben szokás a tudomány esztétikai motivációjáról beszélni.

Mengyán András művészetéhez közelítve (és Kepes nevének említése voltaképpen ezt előlegezi) ez a vázlatos történeti eszmefuttatás kívánja jelezni, hogy milyen alapkarakter jellemzi alkotásait, majd' félszázados alkotói pályáját. Kant valami olyasmit mond, hogy a művészetet általános célszerűség jellemzi minden specifikus cél nélkül. Nem árt figyelmeznire erre a megsejtésre, már a korai, a hatvanas években született következőes Mengyán-művek (*Vörös színoszlop, Csavart oszlop, Forma transzformálás* stb.) igazolni látszanak igazságát, hiszen a kísérletek, a kutatások korántsem a fizika céljaival, eredményeivel óhajtanak rivalizálni, sokkal inkább egy aktuális kor-szellemnek akarnak megfelelni, amelyben a fölszínre törekvő tudattalan a tudatosban megőrzi sajátos jellemét. Tudniillik Mengyán munkái, kiváltképpen pályája korai szakaszának jellegzetes permutációi (síkban és térben), transzformációi, a permutációkból képzett struktúrák (*Egységnyi vonal ismétlés nélküli permutációja a térben, Egységnyi test ismétlés nélküli permutációja a térben* 1969–73.) a kombinációs formák, a sajátos „formavizsgálók” szélsőségesen érzelmentesek, elidegenítően racionálisnak tetsző kísérletek, akárha a tudatosság manifesztációi lennének. *Nem tudok*

Magyarországon – veszi észre Beke László – olyan alkotóról (leszámitva természetesen a mérnököket, konstruktőröket és más egzakt területek művelőit), aki a formát annyira racionálisan kezelné, mint Mengyán András. Mintha Heidegger vélekedését illusztrálná, még inkább nyomatékosítaná, hogy a műalkotás azzal azonos, amiről szól, az ő fogalmával: amit *föltár*. Ám – akarva-akaratlan – föltár olyasmit szintén, amely mindössze sejtelemként dereng az alkotások láttán, mégpedig az eltökélten vállalt hasznosítható, továbbélthető előzményeket: a konstruktív formaadási, netán kompozíciós szándékot és igényt. Ugyancsak megerősítve ezáltal a véletlen-faktor eltökélt kirekesztését. Világos beszéd egy gondosan kialakított vizuális nyelven. 1973 körül – meséli P. Szabó Ernőnek – *rábredtem arra, hogy a rendszerelvű gondolkodás nagyon fontos, de a rendszernek nyitottnak kell lennie, kommunikálnia kell más rendszerekkel. ... A kérdés számomra az volt, hogy hogyan tudok létrehozni olyan rendszereket, amelyek nyitottak és kompatibilisek.*

Abban a szűkebb művészeti körben, amelyben otthonosan mozgott (Budapesti Műhely: Fajó János, Bak Imre, Hencze Tamás, Nádler István, Haraszthy István, Keserü Ilona; 1974–81.), társait hasonló kérdések foglalkoztatták, noha nem föltétlenül a rá jellemző didaktikai szándékkal. Ugyanakkor Mengyánt félreérthetetlenül a strukturalizmus kifejezetten konstruktív határozottsága kezdte vonzani. Alighanem érdeklődésében közrejátszottak konceptuális mozzanatok, amelyek végső soron ellent mondani látszanak a heideggeri elgondolásnak, hiszen a mű szükségképpen sugall többet saját látszatánál. Formakutatási programját ő maga így jellemzi: *...egy határozott téren belül az előre kijelölt téri pontok viszonyából származó vizuális forma lehetőségét kutattam. Ezek egy részét aztán megcsináltam valós térben is. A formák két- és háromdimenziós transzformálása mindig párhuzamosan működött nálam. A kulcspozíciókat megfestettem táblaképeken is, miközben grafikák százait (szitanyomatok garmadáját, FL) készítettem a kutatás során.* A hetvenes években Mengyán számára jelentőségteljessé vált az illuzionisztikus tér képzetének lehetősége a sík vásznon, amely – természetesen – illúziójában is geometriai térként jelentkezett, nem pedig valamiféle naturalisztikus megjelenítés háromdimenziós igazolásaképpen. Egyúttal – persze – *festői* térként, amely adandó alkalommal reális plasztikai térré válhatott.

Mengyán újabb és újabb koordináta-rendszerei – természetesen – egyazon síkon jelennek meg, ugyanakkor a perspektivikusan ábrázolt térformák beszédesen láttatják az újabb dimenziókat, vagy éppen azok különös – egyébként a valóságban érzékileg soha meg nem tapasztalható – áthatását. Íme ennek a festészetnek igazi leleménye, erre építenek a térbeli konstrukciók, ebből származtatható tektonikájuk (töredezett térbeliségük, gyűrűségük, ha tetszik).

Mindezek az eredmények szorosan kötődnek a klasszikus konstruktivizmus hagyományához, következetesen átvette annak purizmusát, absztrakciója legneme-
sebb biztosítékát. Nagyjából azonos konzekvenciával, mint – például – Rodcsenko: *Az élet, amire mindeddig nem fordítottunk figyelmet és nem tudatosítottuk, olyan egyszerű és világos, hogy csak meg kell szervezni, és a fölösleges díszítéstől meg kell szabadítani.* (Mai orosz példaként Vjacseszlav Kolejcsuk említhető a rodcsenkói hagyaték

konzekvens tovább gondolójaként.) Vagy ahogyan szigorúan a mesterségre, a forma-nyelvre koncentráva Malevics mondja: *A kép realizmusa a három nagy képi elem: a vonalak, a formák és a színek szimultán létezéséből áll.* Mengyán a vonalak és formák lényegéhez eredetük felől közelített, permutációi ehhez a problémához kapcsolódtak – az elkövetkező architektúra jegyében. Mert ez a festészet valójában újabb dimenziók felé igyekszik, logikus következményként akár a plasztika, de akár az installáció felé.

Az új magyar művészet a pártállam idején szándékoltan és határozottan elszigetelt volt. Például a nyugati utazások honi szigorát meghívólevelekkel lehetett szerencsésebb esetekben oldani, holott az új magyar művészet iránt komoly érdeklődés mutatkozott, elsősorban a Német Szövetségi Köztársaságban. Dieter Honisch vagy Wilfried Skreiner sokat tett ottani bemutatkozások lehetőségéért. Mengyán nem csupán Németországban mutatkozott be csoportos kiállításokon, a jeles finn Dimenzió Csoport szintén fölfigyelt rá Kemiben egy tematikus – a papírra mint médiumra koncentráló művésztelepen.

A hetvenes évek végére, a nyolcvanas évek elejére a mértani terek elemzése, a valós és virtuális dimenziók földerítése kötötte le érdeklődését. Két dimenzióban és három dimenzióban (festészetben és plasztikában) egyaránt ezekkel a kérdésekkel foglalkozik. Legmarkánsabbak akkori vállalkozásai közül, amelyek a „tört dimenziók” megjelenítésével, megérzékítésével hívják föl magukra a figyelmet, és amelyeket akár az aktuális fizikai-matematikai kutatások képzőművészeti parafrázisaként lehet aposztrofálni. Jelentős itthoni bemutatkozások ideje ez: Budapest, Pécs, Székesfehérvár jeles kiállítótermei nyílnak meg művei előtt, ami korántsem csak a szakma, de a tágabb közönség figyelmét is jelenti.

A norvégiai Bergen Iparművészeti főiskolája 1990-ben meghívta vendégprofesszornak, valamint az ottani alapképzés intézete igazgatójának. Az intézetet maga szervezte meg, ő alakította ki programját. Itthoni tanítási gyakorlatát követve továbbra is a kísérletező alkotás jegyében oktatott – kamatoztatva iskolai tevékenységéből mindazt, ami művészi törekvései számára hasznosítható; tudván tudva a kitűnő lengyel művész, Szczuka ismert elvét, alapigazságát: *A konstrukció határozza meg a formát.* A képépítés (akár a kassáki képarcitektúra) fölfogásában, módszerében, amely a síktér > képtér analízisen alapul. Hangsúlyos mozzanata ez – ahogyan történt már rá utalás – az egykori utópiának, ám mindinkább a konkrét: a háromdimenziós térképzés felé tart, előbb-utóbb ugyanis térformák követelnek maguknak reális teret – illuzórikus vagy valós mozgásukban. Sőt, bonyolult térépítmények, installációk, berendezések, environmentek koncepciói jelzik a komplexabb térkezelés igényét, elveinek kidolgozását. Ezidőtől már valóban aktívan jelen van a nemzetközi képzőművészeti életben – előbb Európában, majd hamarosan Amerikában; ott igazán hosszabb kinn tartózkodása következtében, amire norvégiai munkája földadása után (2006) mind nagyobb lendülettel törekszik – nem feledve sem az ösztöndíjas évek elmélyült ismerkedését, sem pedig a Pratt Intézet dolgos levegőjét – érzékelve a modern művészet súlypontjának mára határozott áthelyeződését. Töprengő és

egyúttal dinamikus egyénisége valójában folyamatosan a komplexitás szellemi kalandja felé tereli, mondhatni elrekeszti az *ismétlődés holt végtelenségétől*: egyszerre szorgos kézműves és elmélyült kísérletező-kutató, az innováció megszállottja. A tradicionális kánon számára mindig szűk, csupán arra való, hogy összevethesse vele esedékes újítását. A táblakép egyfelől váltig laboratórium, hipotézisek fölvetése, elméleti (esztétikai) kimunkálása a síkon. A befogadó föltehetőleg túlságosan sterilnek találhatja ezeket a műveket, és nem téved nagyot, alkotójuk úgyszólván ragaszkodik ehhez a makulátlansághoz. Duchamp szélsőséges dogmáját juttatja az ember eszébe: *Az elkerülendő veszély az esztétikai élvezet*. Csak éppen a tiszta matematikának is megvan a maga szépsége. Egy világos geometriai struktúrának (mi egyéb, mint matematika?) hasonlóképpen. Ez az egzaktuság mutatja legnyilvánvalóbban, hogy Mengyán a klasszikus konstruktivizmus utópia igényét, nevezetesen politikai programját nem veszi át, szubjektivizmusa a tudományosság iránti nosztalgiájában, a modern technikák alkalmazása iránti vonzalmában jelentkezik.

Karakterisztikus önkifejezőképpen.

Pályára kerülése óta ilyesféle elképzelések mozognak Mengyán András művészi gondolkodásában. Avantgárd szellemi közegben érzi otthon magát, szinte törvényszerűen hajtja az új, az effektív korszerű keresése, pontosan tudja, minden rokonszenve mellett sem elégséges számára tisztelt elődei ikonikus világa. Festő létére hajtja a vágy a nem-eukleideszi geometria felé, Riemann (ő inspirálhatta – nyilvánvalóan Clifford által – a matematika iránt nagy érdeklődést tanúsító, matematikát oktató Lewis Carrollt az Alice Csodaországban megírására) szűk körben ismert dimenziói felé, talán kimondható: a kor *realizmus*a felé, amely semmiben sem hasonlít a klasszikus művészetek naturalista valóságfölfogásához. Legföllebb a Stella-i valóságosság-hoz, ha tetszik. Einstein téridejében négy dimenzió: három téri és az idő van jelen. A fizikusok már régen rájöttek, magasabb dimenziókban a műveletek egyszerűbbekké válnak, könnyebb a számolás; ennek megfelelően (is) sokkal több dimenzióval kalkulálnak, jóllehet, ezek a dimenziók számunkra nem érzékelhetők, jó, ha közvetett tapasztalásunk van egy ötödik dimenzióról, nemhogy magasabb, pláne „tört” dimenziókkal szembesülhetnénk. Mengyán jó néhány képcíme utal rá, hogy témáját több (megadja számukat) dimenzióban közelíti. Kanti értelemben reflektív ítélettel állunk szemben, amely *érzékileg (a lélekben rejlő megelevenítő elv, azaz: a szellem)* rávesz bennünket fikciója elfogadására. Noha olyan módon, ahogy a már idézett Danto tartja: *a műalkotások esztétikai megértése sokkal közelebb áll az intellektuális tevékenységhez, mint az érzéki stimulációhoz vagy szenvedélyhez, legalábbis ameddig műalkotásokról van szó*. Másfelől ezek a dimenziók tekinthetők metaforáknak, alkalmasint egy mindinkább kikerekedő, friss kozmológiai rend metaforáinak, amelyben a fizikai dimenziók képi megközelítései.

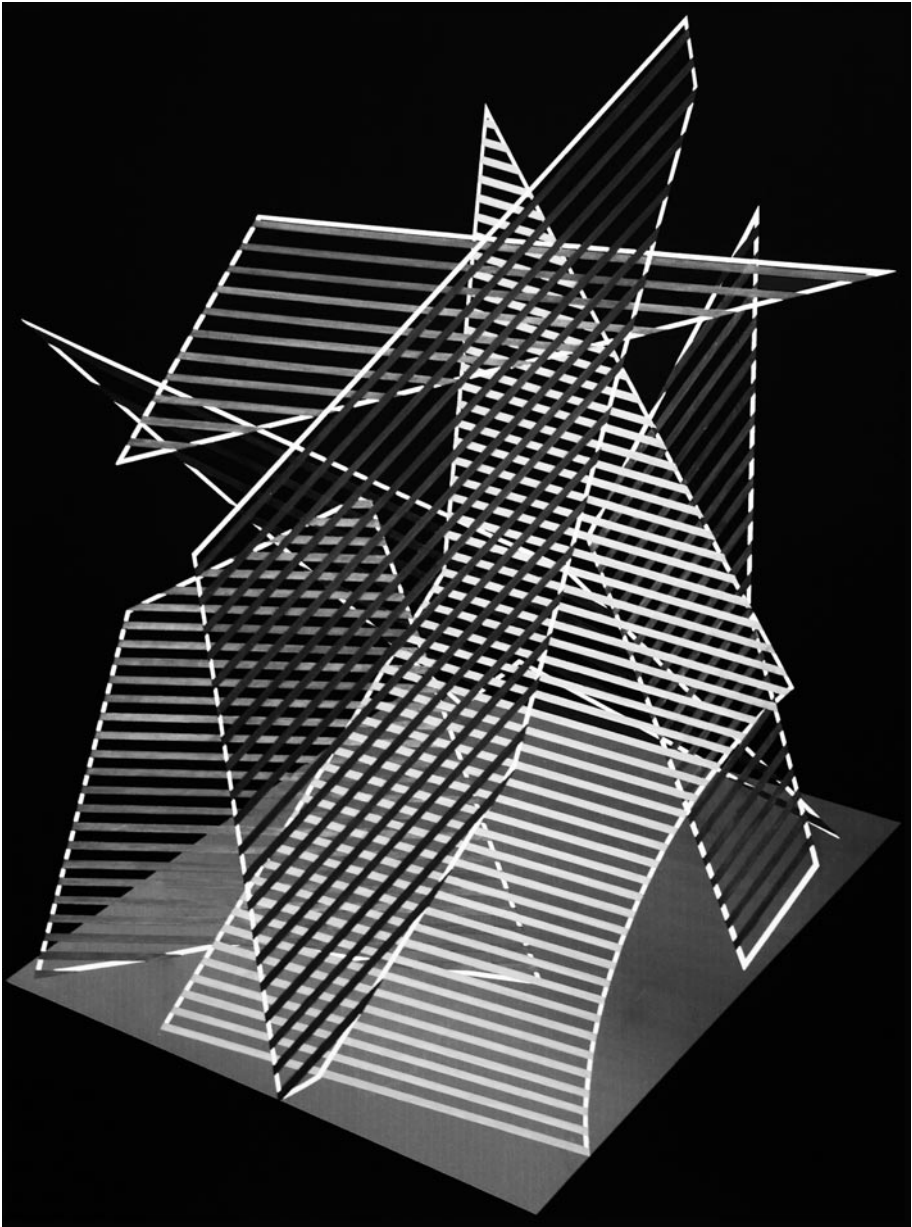
Ám elképzelhetők az innováció metaforáiképpen, ahogyan az újabb fizikában csakúgy innovációk (esetleg metaforák ott hasonlóképpen?).

Ennek a kortárs avantgárdnak már nem tartozik a lényegéhez a provokáció, a megbotránkoztatás, sokkal többet ad a tetszetősségre, a szakmai-technikai szín-

vonatra, ami – úgy tetszik – az *érzéki stimuláció* irányába hat (kiváltképpen igaz ez Mengyán installációira, environmentjeire, mozgó és fényplasztikáira), mélyebb megközelítésük ellenben minden bizonnyal intellektuális közreműködést igényel. (Az mindenképpen egyértelművé válik, hogy fölbomlik a klasszikus konstruktívizmus dialektikája, a ma konstruktív művésze nem föltétlenül akar valamiféle előzetes destrukcióra építeni. Ugyanakkor festőnkben él a nosztalgia a klasszikus konstruktívizmus geometrikus redukciói iránt, a konstruktív tereket újabb műveiben lazább elemekkel: szalagokkal, síklapokkal stb. telíti, amelyek olykor kívülre kívánkoznak geometrikus foglalatukból, az irányok bőségét, újabb virtuális tereket, dimenziókat javasolnak – mintegy metaforikusan utalva akár a modern fizika hiperterére. Finom áttetszések, fényreflexek plasztikus nézetek gazdagítják a varázslatos látványt.) Mengyán tisztában van Hegel súlyos megállapításával (a művészet a múlté), vagyis többé nem pályázhat a mindent átfogó gondolkodás pozíciójára, ebből a helyzetből a huszadik század végére a filozófia végképp kiszorította, és akkor még a modern fizika és biológia, netán lélektan szóba sem került. Föltehetően végképp lejárt a manifesztumok ideje, a mű beszél önmagáért, ha egyáltalán. A manifesztumok különben is jobbára ködös jövőket propagálnak, a ma művésze viszont a jelenre koncentrálnak, most akarja elfogadtatni művészi propozícióját. Az esztétikai megértést – persze – nem lehet elvonatkoztatni a *széptől* mint olyantól, ami az esztétika örök tárgya, ám elvitathatatlan: a szép korántsem állandó, térben és időben változó formákat ölthet, és ölt. Bejárva – például – Mengyán environmentjét (több volt, mint egyszerű installáció, az egész tér tökéletes „átírása” vizuális objektummá) az új évezred elején Eger funkcióját vesztett templomában (*Varázslatos transzparencia*, 2007 eredetileg 2003: Kiscelli Múzeum, Budapest), első pillanatban a fényreklámoktól nyüzsgő nagyváros tetszetősség-agressziója jelentkezett ismerősként, majd fokozatosan átvette helyét a szisztéma megértésének halaszthatatlan óhaja – mintegy a lényegi szépség föltárásaképpen. (Megidézve a nézőben Vasarely és Schöffer színes város-látomását.) Ez a fajta szuggesztivitás sosem lehetett ennyire intenzív a klasszikus konstruktívizmusban, mivel ott az invenció a műalkotáson túlira (társadalmira, politikaira stb.) irányult. Mengyán esetében többnyire finom metafizika helyettesíti ezt a direktiséget, föloldandó amazok romantikáját szintén. Általánosíthatónak látszik, hogy az esztétikai aktus munkál nála előtérben.

*

Megfontolásra ajánlom – legalább Mengyán András művészetével kapcsolatban – bevezetni – per analogiam: ipari esztétikum – a tudományos esztétikum fogalmát; ezek a munkák ugyanis nemcsak kalkulálják, de posztulálják is esetenként a tudomány szépségeit...

SZÁRAZ MIKLÓS GYÖRGY

Az adomány

KOMÉDIA KILENC KÉPBEN I. RÉSZ

Szereplők

Élők:

APOSTOL ANDRÁS piros trikóban (35 év körüli)
MÁRIA – fehér szoknyában, Apostol korábbi szerelme (33 év körüli)
FERENC – szalmakalapban, Apostol gyerekkori barátja (35 év körüli)
TEREZA – fekete nadrágban, híres énekesnő (28-30 év körüli)
HALÁSZ BRIGITTA – egyszerre anyás és tanárnős (47 év körüli)
APOSTOL ANYJA – erősen sminkelt, rozzant (68-70 éves)

Holtak:

APOSTOL NAGYAPJA – nagypapa korú, de jó kiállású férfi, ősz lobonccal
MÁRIA ANYJA – ápolt, szép nő (33 éves, mint Mária)
MÁRIA NAGYANYJA – nagymamás

Egyebek:

MESÉLŐ
KEZESLÁBASOS
HANG
AFRODITÉ HANGJA
UTCAI JÁRÓKELŐK, GYEREKEK

1.

Napsütött lakás, kora nyári reggel. Berendezés puritán: egy-két szék vagy puff, heverő, két öreg fotel, talán egy nagy tükör és néhány polc. Minden mozdítható, minden jelenetben mindig ugyanaz. A színpad nézőtér felé eső, nyitott felén (elöl), a szélen egy ablak. Oldalt, hátul még egy. Szabad mozgásra mindenütt elegendő a hely. Fiatal nő fehér szoknyában tánclépéseket gyakorol. Csengőszó. Férfi érkezik szalmakalapban. A nő a férfi elé megy. Távolságtartó puszilkodás.

FERENC Mit akar?

MÁRIA Azt sose tudni.

FERENC Igaz. Pedig nem titokzatoskodik. Mégse tudni. Ez a titokzatos. Valami történt?

MÁRIA Ezt kérdeztem én is.

FERENC Mit felelt?

MÁRIA Hogy igen. Úgy is lehet mondani. Mert valami mindig történik. Most mégis talán lényegesebb, hogy valami nem történt.

FERENC Erről beszéltek. Ez ő. Mást nem mondott?

MÁRIA De. Hogy meg fogunk lepődni.

FERENC Nyert a lottón.

MÁRIA Ezt hogy raktad össze?

FERENC Nem nyerni: mindennapos. Nem nem nyerni, vagyis nyerni: kivételes, tehát meglepő.

MÁRIA Elismerésem.

FERENC Nem faggattad?

MÁRIA Ismered. Nem lehet faggatni. Meg fogunk lepődni. Mondtam, jó, de gyorsan, mert tízkor táncórára megyek. *(tánclépéseket tesz)*

FERENC Mire ő?

MÁRIA Időnk aztán lesz bőven.

FERENC Hogyhogy?

MÁRIA Nem tudom. Ennyit mondott.

FERENC Lehet, hogy tényleg nyert?

MÁRIA *(nevet)* Te mondtad, nem én.

FERENC Kis pénz miatt nem csinálna ilyen felhajtást.

MÁRIA És mi van, ha veszített? Vagy ha beteg?

FERENC Kizárt. Soha nem beteg. Mindenki lehet beteg, de ő nem beteg. Láttad valaha betegnek? Veszíteni meg csak az tud, aki játszik. Ő nem kártyázik, nem rulettezik, nem fogad. Láttad valaha fogadni? „A szerencsejáték a tehetetlenség látványos beismerése.”

MÁRIA Kaszinóba jár.

FERENC Hogy az embereket figyelje. Nem a játék érdekli, hanem a játszók.

MÁRIA Megházasodik?

FERENC Tereza? *(elgondolkodik, megrázza a fejét)* Kétlem.

MÁRIA Miért ne?

FERENC A pénze nem érdekli. A hírnévre sem ad. Szerintem azt sem tudja, hogy énekel. Az szereti őt. Ő meg nem szereti. Azt hiszem, sajnálja. De az ágyban jól vannak. Rejtélyes.

MÁRIA Mi rejtélyes?

FERENC Mindig megdöbbenek, ha azt hallom, nélkülem is van jó szex.

MÁRIA Marha! Honnan tudod, hogy jól vannak?

FERENC Megkérdeztem.

MÁRIA Kitől?

FERENC Terezától. Ki mástól?

MÁRIA Elutazik Tibetbe. Szerzetesnek áll.

FERENC Nincs valami gyógyszered? Széthasad a fejem.

MÁRIA Nincs. Nekem még soha életemben nem fájt a fejem.
FERENC Disznóság. Legalább ne kérkedj vele.
MÁRIA Szégyelljem magam?
FERENC Jaj, ne! Nitroglicerin lotyog a koponyámban.
MÁRIA Igyál valamit.
FERENC Mi van?
MÁRIA Bor. Pálinka. Sör.
FERENC Ááá... Csak rosszabb lenne. *(rágódik)* Tibet? Lehetne. Szerintem mégis inkább nyert.
MÁRIA Most mondtad: nem lottózik. Soha életében nem vett egyetlen szelvényt sem.
FERENC *(rágódik)* Ezért meglepő. ... Vagy örökölt.

Csengőszó. Apostol András érkezik. Köszönés helyett puszik, futó ölelés.

MÁRIA Nyúzott vagy.
APOSTOL ANDRÁS Mihez képest?
FERENC Jó vagy rossz?
MÁRIA Ülj le. Iszol valamit?
APOSTOL ANDRÁS Jó vagy rossz? Egyszerű kérdés. Mégsem tudom a választ.
Majd meglátjuk.
MÁRIA Beszélj. Tízre próbálni megyek.
APOSTOL ANDRÁS Essünk túl rajta. Bármit kívánok, az nyomban teljesül.
MÁRIA Hogy érted ezt?
APOSTOL ANDRÁS Ahogy mondom.
MÁRIA Bármit kívánsz, az teljesül?
APOSTOL ANDRÁS Nyomban teljesül.
FERENC *(elképedve)* Ezért hívtál ide? Hogy ezt közöld velünk?
APOSTOL ANDRÁS Ezért.
FERENC Jó neked. Gratulálunk. Szerencsés alkat vagy: nincsenek teljesíthetetlen vágyaid. Nekem legfeljebb minden második kívánságom teljesül. ... Az sem mindig nyomban.
APOSTOL ANDRÁS Nem érted.
FERENC Mit lehet ezen nem érteni? Minden kívánságod teljesül. Jó neked.
APOSTOL ANDRÁS Nyomban teljesül. *(Máriához fordul)* Mit szeretnél? Kívánj valamit.
MÁRIA *(kis töprengés után)* Legyen szép idő.
APOSTOL ANDRÁS Ragyogó idő van.

Csend. Végül Ferenc szólal meg.

FERENC Múljon el a fejfájásom.

APOSTOL ANDRÁS Múljon el.
FERENC (*figyel, meglotyogtatja a fejét*) Jé!
APOSTOL ANDRÁS (*Máriához*) Hát te? Mit szeretnél?
FERENC Mit lehet?
APOSTOL ANDRÁS Bármit.
FERENC Amit csak akarok?
APOSTOL ANDRÁS Amit csak akarsz.
FERENC Lehet, hogy már amúgy is elmúlt?
APOSTOL ANDRÁS Rendben. Fájjon újra.
FERENC (*a fejéhez kap*) Ne-ne-ne! Vedd el! Inkább elhiszem!
APOSTOL ANDRÁS Múljon el. (*Máriához*) Balettcipőt? Napernyőt? Egy csokor rózsát?

Mária tanácstalanul felhúzza a vállát.

APOSTOL ANDRÁS Rózsát neki. Vöröset. A többit majd később.

*Kezslábasos férfi behoz egy csokor rózsát,
a lány kezébe adja, aztán eltűnik. Csönd. A lány beleszagol a virágba.*

MÁRIA Illatos. Olyan, mint az igazi.
APOSTOL ANDRÁS Olyan, mert igazi.
FERENC Bármit lehet?
APOSTOL ANDRÁS Amit csak akarsz.
FERENC Pénzt is?
APOSTOL ANDRÁS Azt is.
FERENC Kérek.
APOSTOL ANDRÁS Pénzt neki. Húszezreket. Papírzacskóban. Sokat. Tízmilliót.

*A kezslábasos férfi behoz egy nagy papírzacskót,
Ferenc kezébe adja, aztán eltűnik. A férfi belenyúl a zacskóba, kivész egy köteg pénzt.
Megszagolja.*

FERENC Illatos. Kívánhatok még egyet?
APOSTOL ANDRÁS Kívánj. Azért vagyunk itt.
FERENC Akkor kívánok még egyet.
APOSTOL ANDRÁS Jó. Mit?
FERENC Még egy zacskót. Ha lehet.
APOSTOL ANDRÁS Kettőt is.
FERENC Akkor kettőt.
APOSTOL ANDRÁS Még két zacskó pénzt neki.

*A kezeslábasos újabb két papírzacskót hoz,
Ferenc karjába teszi, eltűnik.*

APOSTOL ANDRÁS *(a nőhöz fordul)* Más valamit?
MÁRIA Tényleg bármit lehet?
APOSTOL ANDRÁS Bármit.
MÁRIA Lehetetlent is?
APOSTOL ANDRÁS Nincs lehetetlen.
MÁRIA Szeretném látni az anyámat.
APOSTOL ANDRÁS *(kis szünet után)* Túl gyors lesz. Biztosan akarod?
MÁRIA Lehet, vagy nem lehet?
APOSTOL ANDRÁS Lehet, hogy fájni fog.
MÁRIA Igen vagy nem?
APOSTOL ANDRÁS *(kis csönd után.)* Igen.
FERENC Miről beszéltek? Elment az eszetek?

*Lerakja a zacskókat,
néhány köteg pénzzel a kezében közelebb megy a másik kettőhöz.*

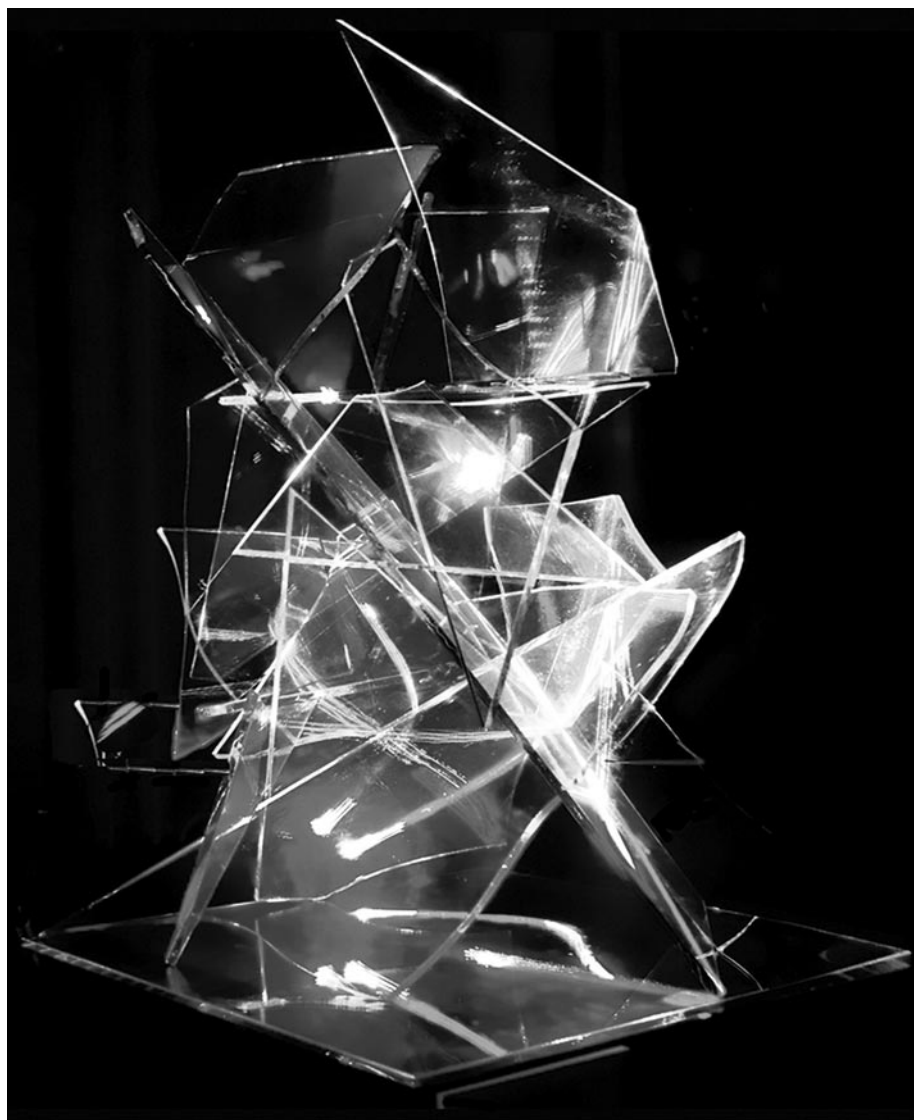
Ez jó trükk. De csak papír. Mindegy, hogy igazi vagy hamis. Nem egészen mindegy, de értitek...
APOSTOL ANDRÁS *(felemeli a kezét, megnyugtatóan rámosolyog a férfitra, de a nőhöz beszél)* Akarod?
MÁRIA Igen.
APOSTOL ANDRÁS Meggondoltad?
MÁRIA Hülye vagy? Dehogyan.
APOSTOL ANDRÁS Akkor mégsem?
MÁRIA Dehogynem!
APOSTOL ANDRÁS Hány éves legyen?
MÁRIA Mint kislánykoromban. Amikor nyolc éves voltam.
FERENC Olyan legyen, amilyennek szeretné.

Csinosan öltözött nő sétál be. Egyidős lehet velük. Megáll, körülnéz. Köszön.

MÁRIA ANYJA Jó napot.

*Senki nem szól, senki nem mozdul. Mária úgy mered rá,
mint aki kísértetet lát. Elejti a csokrot. Apostol András az egyetlen, aki kezelni tudja
a helyzetet.*

APOSTOL ANDRÁS Jó napot kívánok.
MÁRIA ANYJA Hol vagytok? Kik maguk?

MÁRIA (*közelít hozzá, de nem meri megérinteni*) Anya?
MÁRIA ANYJA Ki maga? Maguk itt rám várnak? Kik maguk? Hogy kerültem ide?
MÁRIA Megérinthetlek?
MÁRIA ANYJA Mit beszél? Semmit sem értek.
MÁRIA Megérinthetlek?
MÁRIA ANYJA Miért érintene?
MÁRIA Anya. Nem ismersz meg?
MÁRIA ANYJA Nem. Szégyellem, de nem. Ki maga?
MÁRIA Nem látod?
MÁRIA ANYJA Mit nem látok? (*segítségkérően körülnéz*) Mi ez az egész?
FERENC Én semmit sem tudok.
MÁRIA Anya! (*a nő nyakába omlik, zokog*) Anya! Ölelj meg!
APOSTOL ANDRÁS (*közel lép*) Köszönöm. Ne haragudjon. Vizontlátásra.

Az anya kiszabadítja magát az ölelésből, megfordul, kísétál.

MÁRIA (*mint aki álomból riad*) Hova lett?
FERENC Mi ez? Hipnózis?
MÁRIA Hol az anyám?
APOSTOL ANDRÁS Nem tudom.
MÁRIA Mi ez az egész?
APOSTOL ANDRÁS Nem tudom.
MÁRIA Szellemkép volt? Mi volt ez?
APOSTOL ANDRÁS Ő volt.
FERENC És a pénz? Valódi?
APOSTOL ANDRÁS Igen.
MÁRIA Most hol van?
APOSTOL ANDRÁS Nem tudom.
MÁRIA Hová lett?
APOSTOL ANDRÁS Nem tudom.
MÁRIA Mi ez az egész?
APOSTOL ANDRÁS Nem tudom.
MÁRIA Ne hazudj. Mondd meg, mert...

Ökölrel nekiesik a férfinak, aki hagyja, hogy üssék, aztán szelíden lefogja, magához öleli.

APOSTOL ANDRÁS Vissza az egész. Kezdődjön újra. Onnan, hogy megjövök.

Sötétség. Gong. Mély zengésű, amilyen a tibeti kolostorokban szól.

2.

A színen Mária. A kanapén hever, nyalókat szopogat, olvas, tévét néz, mobilozik vagy számítógépezik, esetleg mindet egyszerre.

MESÉLŐ (*besétál*) Ha még nem derült volna ki, ő Mária. Ahogy mondani szokták: nehéz gyerekkora volt. Sokáig meg volt róla győződve, hogy csúnya. Anyja mindent elkövetett, hogy Mária utálja magát. Nem szándékosan csinálta. Féltékeny volt rá. Féltette tőle az apját. Mária nem haragszik rá, ezért nem, hiszen ezt nem tudja. Azért haragszik rá, mert úgy érzi, anyja cserbenhagyta. Tíz éves volt, amikor végzett magával. Az anyja harminchárom. Mária most éppen annyi, mint amikor az anyja meghalt. Szeretné azt hinni, hogy az anyja véletlenül vett be egy fél marék altatót. Lelke mélyén tisztában van az igazsággal. Annál is inkább, mert a mamája gyógyszerész volt. Az apja? Az apja nem számít. Magas, sötét bőrű, fényes hajú férfi. Mediterrán alkat. Jó képű lenne, ha mesterkéltn mosolya és üres tekintete nem árulná el. Nem szívesen mondom ezt, de higgyék el, érdektelen. Máriát az anyai nagyanyja nevelte fel. Napjában hússzor elmondta neki, hogy ő a világ legszebb kislánya. Mária azt hitte, ezzel akarja vigasztalni őt a csúnyságáért. Nem volt igaza. A nagymama valóban kompenzálni akart, és hazudott, de nem azért, mert Máriát csúnyának látta, hanem azért, mert lelkiismeret-furdalás gyötörte. Ugyanis a kislányt okolta a lánya haláláért. Ezt soha nem vallotta be magának, és ha szembesítenék vele, akkor sem hinné el. Mária az anyai nagyapját szerette, mert az kedves volt hozzá és szelíd, pipadohány illata lengte körül, esténként odaült az ágya mellé, cirógatta a hátát, a hasát, a combját, a talpát, fejből mesélt neki indiános és állatos meséket. Ne, ne, ne! Ne gondoljanak rosszra. Szerette az unokáját. Nyáron, ha kettesben lesétáltak a folyóhoz, fagyiztak. Télen sült gesztenyét rágicsáltak. Amikor megtudta, hogy beteg, nagyapja ajándékozott Máriának egy cicát. Azért, hogy ha meghal, rá emlékeztesse. Mária tizenkét éves volt, amikor a nagyapját elvitte a tüdőrák.

MÁRIA (*mintha maga is elgondolkodna a múlton*) Ő volt az első ember, akit megsirattam. Azt hiszem, anyámat máig nem sirattam el.

MESÉLŐ A cicát tíz hónaposan gázolta el egy autó.

MÁRIA NAGYANYJA (*csak hang*) Szépségem, vacsora!

MÁRIA (*felkel a heverőről*) Cili! Cic! Cici-cic!

MÁRIA NAGYANYJA (*bejön, kezében konyharuha és egy üres edény*) Úgy szereti azt a girhes macskát, mintha aranyból lenne. (*törölgeti a lábost*) Szépségem, hagyd azt a macskát! Hazajön, ha akar. ... A macskák ilyenek. Csavargó mind. ... Ha megéhezik, hazahozza a gyomra!

MÁRIA Ciliiii! Cic! Cic!

MÁRIA NAGYANYJA Lelkem, kihűl a kakaó! Gyere vacsorázni! ... Kezdődik a film! ... Hidd el, nem esett baja! A macskák ilyenek. Eltekeregnek, de sosem esik bajuk. Hét életük van.

MESÉLŐ A sors különös kegyetlensége.

MÁRIA NAGYANYJA Az. A sors különös kegyetlensége folytán ő találta meg. Iskolából hazafelé jövet.

Mária leguggol, felveszi a láthatatlan macskát a földről.

Csúnyán vicsorgott. Fakó és poros volt a bundája. Az orra és a feje csupa vér. Szerencsére megszáradt már. Alig lehetett ráismerni, de ő ráismert. Undorodtam. Fél-tettem a fertőzésektől. A szívem mégis elszorult. Azt a csúfságot a melléhez szorítva hozta haza. A kis árva.

MÁRIA Cipős dobozba fektettük. ... El volt törve a farka.

MÁRIA NAGYANYJA *(magához öleli, a haját simogatja)* Szépségem. Angyal-kám. ... Ne sírj. ... Egyszer mind meghalunk. Szomorú, de ez a világ rendje.

MÁRIA El volt törve a farka.

TEREZA *(csak a hangját halljuk)* Őszintén! Mekkora a seggem?

Nagymama eltűnik, Mária és a Mesélő ketten maradnak.

MÁRIA Elfelejtettem. ... El volt törve a farka.

TEREZA *(beront)* Milyen? *(körbefordul a sarkán)* Mondd meg, ha akkora benne a valagam, mint egy mosóteknő! ... Miért vagy úgy lelombozva?

MÁRIA Volt egy macskám. Régen. Nem sokáig. Talán egy évig. Vagy addig sem. ... Azt hittem, sosem felejttem el.

TEREZA Nem is. Róla beszélsz.

MÁRIA Egy cipős dobozba tettük. Úgy temettük el.

TEREZA Megmérgezték?

MÁRIA Elütötte egy autó. ... El volt törve a farka. Az jobban fájt, mint az hogy meghalt. Érted ezt?

TEREZA Nekem egyszer volt egy bogaram. Saját. Két napig. Gyufásdobozban tartottam. Észrevették, az egyikük ellopta. Gombostűvel tűzte fel a falra. Mozgott a lába. Menni akart, de oda volt szúrva. Az összes lábával mászott, mégsem tudott előre jutni egy centit sem.

MESÉLŐ Tereza. Huszonnyolc éves. Mária Terézia Amália Walpurga von Österreich osztrák főhercegnő és magyar királynő után kapta a nevét. Az ő születésnapján, május 13-án adták be a lelenházba. Az intézmény igazgatónöje akkoriban egy vaskos regényben élt, melynek szerzője a Habsburgok sosem létezett románcait festette meg erős ecsetvonásokkal. Tereza árva. Vér szerinti anyját és apját sosem látta. Tizennégy éves korától anyjának nevez egy asszonyt, aki alig húsz évvel idősebb nála. Halász Brigitta három saját gyereket nevelt a férjével, amikor örökbe fogadta.

Hogy Terezát megértsük, el kell tudnunk képzelni a világ iránti ösbizalmatlanságnak olyan mélységét, amit elképzelni nem, csak megélni lehet. Gyerekkora maga volt a bizonytalanság. Csecsemőkorától kamaszkoráig kilenc árvaházat ismert meg. Beleszületett a világba, ahol senki nem várta. Itt volt, de nem kellett senkinek. Évekkel később, amikor már beszélni tudott róla, elmondta Apostol Andrásnak. TEREZA Jöttem, de nem tudtam, hol vagyok. Voltam, de nem tudtam, ki vagyok.

Apostol András közben bejött a színpadra. Tereza neki teszi fel a kérdést.

Érted?

APOSTOL ANDRÁS Értem.

TEREZA Bámultam a világot, és nem értettem semmit. Nem tudtam, ki kicsoda.

APOSTOL ANDRÁS Értem.

TEREZA Semmihez sem volt közöm. Semmi nem szólt nekem. Semmi nem volt csak miattam. Bolyongtam, mint egy láthatatlan a láthatók között. Érted ezt?

APOSTOL ANDRÁS Értem.

MESÉLŐ Mindketten tudták, hogy nem érti, de Tereza akkor és ott egyszer és mindenkorra elfogadta, hogy ezt soha senkinek nem fogja tudni elmagyarázni. Viszont ráébredt, hogy elég neki a tudat, hogy valaki szeretné őt érteni.

HALÁSZ BRIGITTA (*bejön a színpadra*) Először olyan volt, mint a sündisznó. Szúrt és menekült. Aztán mint a bogáncs. Szúrt és ragadt. Amikor először láttam, girhes, a szemében vágyakozás és gyűlölet parázslott.

TEREZA A fülem segített. Hallottam egyszer egy énekesnőt. Ma már a nevét sem ismeri senki. Mintha megráztak volna. Olyan volt. Kinyílt a szemem is. Tizenkettő voltam. Attól kezdve létezem. És tudtam, hogy énekelni fogok.

MÁRIA Énekelni és táncolni!

MESÉLŐ Úgy kezdett hozzá, ahogy nem lehet. Dacból. Évekig tartott, amíg kínkeservvel megtanulta, hogy nem a hangja szolgálja őt, hanem ő a hangját. Amikor megtörtén feladta volna, a véletlen segített. Meghallotta őt énekelni egy asszony, aki nem csak a fülével, hanem a szívével is hallott.

TEREZA A szív, a szív, a szív a legszebb kincs... Hogy utáltam!? Lenéztem szegényt. Megvettem, mert onnan jött. Kívülről.

MESÉLŐ Tizennégy évilágon töltött, céltalannak látszó és keservesen hosszú év után Tereza anyjává fogadta Halász Brigittát, aki azért ment el aznap az árvaházba, hogy az igazgatónővel megbeszélje egy húsvéti koncert részleteit, melyet a zeneiskolai tanítványaival készült adni a lelenceknek. Tereza takarításra volt beosztva. Amikor az énektanár nő belépett az épület kapuján, a felmosófa hosszú nyelével szvingelt egymagában a végtelen folyosón.

BRIGITTA Egy huszadrangú slábert énekelt.

MESÉLŐ Brigitta, aki a lépcsőfordulóban megbújva hallgatta, azt vette észre, hogy a torkában ver a szíve. Amikor összeszedte magát, kíváncsian kaptatott fel

a lépcsőn, és csodálkozva meresztette a szemét arra a piszkafára, aki akkoriban Tereza volt.

BRIGITTA Hogy jön ki ebből a gilisztából ennyi hang?

MESÉLŐ Odalépett hozzá, meg akarta simogatni, de a kislány ijedten tért ki a keze elől. A mozdulattól Halász Brigittát szomorúság és harag öntötte el. Nem is azt mondta, amit szeretett volna, hanem egyszerűen megkérdezte a gyerektől: 47

BRIGITTA Szeretnél énekesnő lenni?

TEREZA Nem! Énekelni szeretnék.

BRIGITTA Tudsz hangszeren játszani?

TEREZA Nem. Énekelni tudok.

BRIGITTA Az énekhang is hangszer, tudod?

TEREZA Nem. Az ének én vagyok.

BRIGITTA Jól van. Te is hangszer vagy, a hangszerhez pedig tudás kell. Bánni kell tudni a hangszerrel. Akarod, hogy megtanítsalak mindenre, amit csak tudok?

MESÉLŐ A kislány aznap nem tudott igent mondani, de a negyedik nemhez hozzá tett valamit, amitől az énektanárban meghűlt a vér. A gyerek szájából azt hallotta vissza, ami évek alatt kiérlelt tanári eszménye volt.

TEREZA Nem. Ne azt tanítsa meg, amit maga tud. Azt tanítsa meg nekem, amit én tudok.

MESÉLŐ Amikor Tereza megcsömörlött, amikor sok lett a jóból, tánctanárt keresett.

MÁRIA Akkor talált meg engem.

Tereza és Mária ismét kettesben. Mária megpörgeti Terezát.

Na, mutasd! Mutasd azt a híres valagad!

Muzsika. Charleston vagy más férgetes, régi tánczene szólaljon meg. A két nő táncol. Vigyázat, nem versenytánc, műmosoly, akrobatika. Tánc. Aztán a szín elsötétül, a muzsika vált, fény el és vissza, el és vissza, mindig mást táncolnak. Ez többször ismétlődik, egyre meghittebb, lassabb. Tangó a vége. Aztán csend és sötétség.

3.

FERENC (*csak a hangját halljuk, mert sötét van*) Nincs valami gyógyszered? Szét-hasad a fejem.

Amikor a szín megvilágosodik, a nő ugyanúgy táncol, mint az első kép elején. Tánc-lépéseket gyakorol. Ferenc is ugyanott, ugyanúgy áll, mint az előbb: töpreng, megrázza a fejét.

MÁRIA Nincs. Nekem még soha életemben nem fáj a fejem.
FERENC Disznóság. Legalább ne kérkedj velem.
MÁRIA Szégyelljem magam?
FERENC Jaj, ne! Nitroglicerin lotyog a koponyámban.
MÁRIA Igyál valamit.
FERENC Mi van?
MÁRIA Bor. Pálinka. Sör.
FERENC Ááá... Csak rosszabb lenne. *(rágódik)* Tibet? Mondasz valamit. Szerintem mégis inkább nyert.
MÁRIA Most mondtad: nem is lottózik. Soha életében nem vett egyetlen szelvényt sem.
FERENC *(rágódik)* Ezért meglepő. Találta. Vagy örökölt.

Csengőszó. Apostol András érkezik. Kikerüli a pusztát, ölelést.

MÁRIA Nyúzott vagy.
FERENC Jó vagy rossz?
MÁRIA Ül le. Iszol valamit?
APOSTOL ANDRÁS Emlékezzenek mindenre, ami történt.

*Ferenc és a lány megdermednek,
nem értenek semmit. Először a lány tér magához.*

MÁRIA Az anyám. ... Az anyám? ... Hol van? Itt volt? ... Találkoztam az anyámmal? ... Megérintettem? *(Apostol mindenre bólint)* Éreztem azt a régi szagot, ami ő volt. Éreztem anyaszagát?
FERENC És a pénz?
APOSTOL ANDRÁS Valódi.
FERENC És igazat mondtál?
MÁRIA Hallgass már te nyomorult! Kit érdekel a pénz?
FERENC Ha már kérdezed: engem. Meg a Nemzeti Bankot. Az összes takarékszövetkezetet. A szegényeket. A gazdagokat. A gengsztereket. Meg ne tudják, mert akkor végünk.
MÁRIA Kuss! *(Apostolhoz)* Mi ez?
APOSTOL ANDRÁS Nem tudom.
MÁRIA Mi az, hogy nem tudod? Hogy csináltad?
APOSTOL ANDRÁS Nem tudom.
MÁRIA Kaptad? Vetted? Tanultad?
APOSTOL ANDRÁS Nem tudom.
MÁRIA Ha még egyszer azt mondod, nem tudom, megöllek. Felfedeztél valamit? *(Apostol nem felel, csak ingatja a fejét)* Bolondgombát ettél? Szövetkeztél az ördöggel?

APOSTOL ANDRÁS Egyszer csak volt.

MÁRIA Mióta?

APOSTOL ANDRÁS Nem tudom.

MÁRIA Mikor vetted észre?

APOSTOL ANDRÁS Mindegy. ... Két órája. ... Száz éve. ... Attól függ.

MÁRIA Mitől? ... Te feltámasztottad az anyámat! ... Mit kezdjek most? Ki vagy te? Jézus? Boruljak le és imádjalak?

APOSTOL ANDRÁS Ha az megnyugtat. Akarod, hogy megáldjalak?

MÁRIA Hülye! ... Bocsánat. (*elfordul, hajába túr, lohol, megáll, bámulja Apostolt, megint lohol*) Hülye fas. ... Bocsánat. ... Most hogyan tovább?

FERENC Egy rendes bankban gond nélkül betehettem volna egy számlára?

APOSTOL ANDRÁS Jövedelemigazolást kértek volna.

FERENC És adtál volna?

APOSTOL ANDRÁS Ha kértél volna, adtam volna.

FERENC Vehettem volna egy terepjárót?

APOSTOL ANDRÁS Traktort, tankot, helikoptert.

MÁRIA Állj! Állj! Állj! Mióta tudsz róla? ... Erről?

APOSTOL ANDRÁS Hidd el, az időnek nincs jelentősége.

MÁRIA Mióta?

APOSTOL ANDRÁS Tulajdonképpen reggel óta.

MÁRIA És egyből idejöttél velem?

APOSTOL ANDRÁS Tulajdonképpen igen.

FERENC Mi az, hogy tulajdonképpen? Igen, vagy nem?

MÁRIA Megőrülök. Ez nem lehet valóság. (*szaladgál, a mennyezeti sarkokat firké-*

szí) Mi ez? Kandi kamera? Bűvészkedés? Mágia? Hipnózis? Hol vannak a rejtett kamerák? (*megtorpan, gyanakodva bámul Ferencre*) Te is be vagy avatva?

APOSTOL ANDRÁS Semmit sem tud. Nincs összeesküvés.

MÁRIA (*nem hagyja magát, rájött, hogy ugratják*) Te átokfajzat. Te csak hallgass!

Tudtam, hogy nem vagy komplett. Mindig tudtam, hogy nem vagy beszámítható!

... De ez most sok volt! ... Érted? Sok! (*Ferencre mutat*) És éppen ezt kellett beszervezned? ... A kölyökkori barát! Szinte hogy nem testvér! ... Két ökor!

Ferenc nem figyel rá, elgondolkodva bámul maga elé.

Láthatóan töri a fejét.

Rohadékok! ... Hogy lehet ezzel viccelni? ... Ugye, csalás? (*megint Ferenchez*)

Benne vagy te is, ugye? Valld be. (*elbőgi magát*) Legalább merjétek bevallani...

FERENC Nem vagyok benne. De azt hiszem, hogy tulajdonképpen igazat mond.

MÁRIA Mi az, hogy tulajdonképpen? Igen, vagy nem?

FERENC Tulajdonképpen egyből telefonált neked. Aztán idejött. (*most Apostolhoz beszél*) Csak hosszú volt az út. Tulajdonképpen évekig tartott. (*a lányhoz for-*

dul) Azt kérdezd csak meg tőle, hány évig tartott, míg ideért. És hogy hány helyre ugrott be... hmmm... út közben.

MÁRIA Egy szót sem értek.

FERENC Kérdezd meg, hány embert támasztott fel az elmúlt... (*megint Apostolhoz*) Mennyit mondtál? Két órában?

APOSTOL ANDRÁS (*mosolyog, helyeslően bólogat*) Igazad van. Kettő. Tulajdonképpen kettő.

FERENC Két óra. Tíz óra. Száz óra. Száz év. Tulajdonképpen mindegy.

MÁRIA Ez igaz? (*Apostol bólint, Mária elindul felé*) Te tényleg embereket támasztasz fel?

APOSTOL ANDRÁS (*nyugodtan*) Nem az a lényeg.

MÁRIA Nem? ... Hanem?

APOSTOL ANDRÁS A lehetőség. Az adomány.

MÁRIA Hány embert támasztottál fel az elmúlt két órában?

APOSTOL ANDRÁS Igen. Feltámasztottam. Azt is csináltam. Egyebek közt.

MÁRIA Mégis mennyit?

APOSTOL ANDRÁS Nem tudom.

MÁRIA Na de mégis! ... Ötöt? ... Százat?

APOSTOL ANDRÁS (*türelmesen*) Nem tudom. Nincs jelentősége.

MÁRIA Nincs? Tényleg nincs? Feltámasztasz pár embert, aztán újra megöled őket. Mi az? Semmi. ... Hány volt? Tudni akarom!

APOSTOL ANDRÁS Ha akarsz, megkérdezem.

MÁRIA Akarom.

APOSTOL ANDRÁS Mennyi volt?

HANG (*kopogós, száraz férfihang: erős, tiszta, de semmi különös*) Hetvennégy.

MÁRIA (*megpördül, forgolódik*) Ki ez? Hol van? Honnan beszél?

APOSTOL ANDRÁS Senki. Hang. Információ.

MÁRIA Az én lakásomban? Egy beszélő információ?

APOSTOL ANDRÁS Szeretnéd tudni, ki ő?

MÁRIA De mennyire! Naná, hogy akarom tudni, ki beszél a mennyezetemből.

APOSTOL ANDRÁS Felelj a kérdéseire.

(*csönd*)

MÁRIA Nem felel.

FERENC Mert nem kérdeztél.

MÁRIA Nem tudom... Mit akarok kérdezni?

HANG Ez a kérdés már nekem szól?

MÁRIA Elájulok. Ez tényleg hall. És válaszol.

HANG A kérdés nekem szól?

MÁRIA Jézusom, milyen kérdés?

HANG Idézem: „Mit akarok kérdezni?” Ez a kérdés már nekem szól?

MÁRIA Igen. Neked. ... Önnek.

HANG Ki beszél a mennyezetemből? (*csönd*) Ezt akarsz kérdezni.

MÁRIA Ja, igen, ezt. Ezt-ezt. (csönd) Mi van?

HANG Kérdezd.

MÁRIA Ja, jó. ... Ki beszél a mennyezetemből? Ki vagy?

HANG Senki. Hang. A kért információ.

MÁRIA De mégis... Kicsit megfoghatóbban... Mi vagy? ... Hogy keletkezel?

HANG A kérdésre adott válasz vagyok. Te hívsz életre.

MÁRIA Én ugyan nem. ... Hallgass! (*befogja a fülét, körbe szaladgál, menekül*)

Tűnj el a szobámból! A plafonból! Az életemből!

FERENC (*Apostolhoz*) Hetvennégy? Nem is olyan sok.

MÁRIA Mi nem sok? Jézusom, két hülye! Egy hülye Messiás, meg egy hülye hegy-mászó. (*megtorpan Apostol, előtt, emeli a kezét, végül nem meri bántani*) Add vissza az anyámat! Te tényleg feltámasztottál az elmúlt két óra alatt ennyi embert? Kérlek. Add nekem őt.

FERENC Két óra. Száz év. Ezer év.

MÁRIA (*megpördül, nekitámad, most az egyszer hisztérikus, visít*) Milyen száz év!? Milyen ezer év!?

FERENC (*megrázza, leülteti*) Térj magadhoz. Ne nyomozz! Minden igaz. Már a telefonban megmondta: „Időnk lesz bőven.” Érted? Megállítja az időt. (*Apostolhoz*) Gondolom, eltöltöttél pár hetet az ókorban. (*újra a lányhoz*) Lehet, hogy hónapokat. A középkorban is. Vagy az indiánok közt. Akár éveket. Egy óra, egy év, száz vagy ezer. Mindegy. Mindig visszajön a ma reggelbe. Mindent visszaállít az első kívánsága elé. Mintha nem történt volna semmi.

MÁRIA Igaz ez? (*Apostol bólint*) Ma reggel felkeltél. Észrevetted... Észrevetted ezt. Kívántál valamit. Aztán visszacsináltad. (*Apostol mindenre bólint*) Mindig visszacsináltad? Kívántál valamit, majd újra és újra visszacsináltad erre a reggelre?

APOSTOL ANDRÁS Ugyanabba az órába, ugyanabba a percbé.

MÁRIA De hát miért? (*szinte gyűlölettel*) Miért nem maradsz ott? Jöttél, hogy feltámaszd anyámat? Meg még egy csomó embert. ... Hogy aztán újra megöld őket?

FERENC Nem ölt. Csak visszaállította a rendet.

Középre megy. Szétterpesztett lábbal megáll, felemeli a fejét.

Hallasz, te hang? (csönd) Mulaszd el a fejfájásomat! (*semmi válasz*) Itt vagy? Miért nem válaszolsz?

MÁRIA És velünk mi van addig?

FERENC Meddig?

MÁRIA Amíg ez odaát van. Amíg nem itt van, hanem máshol. Az ókorban.

FERENC Mit tudom én. Megállítja a jelent. Vagy nem állítja meg. Élünk és meghalunk. Eltemetnek. Az unokáinkat is eltemetik. Kitor a nyolcadik világháború. Beleütközik egy aszteroida a földre. Megnyerjük a focivébét, visszafoglaljuk Erdélyt. Mindegy. Ez a megvalósulatlan jövő egyik hajszálerecskéje. Ahogy vissza-

tér, mindent eltöröl. Bármi volt, meg sem történt. Ott folytatódik minden, ahol megszakadt. Annyi jelentősége sincs, mint egy álomnak. Érted?

MÁRIA Nem. Nem értem.

FERENC Itt vagy, hang?

MÁRIA És nem is akarom érteni.

FERENC Mulaszd már el ezt a kibaszott fejfájást!

MÁRIA Nem értem, de nem is tetszik ez az egész. *(megáll a fotelben elterülő Apostollal szemközt, aki egykedvűen néz fel rá)* Vizen járn tudsz?

FERENC Hang! Nekem nem engedelmeskedsz?

MÁRIA Mit tudsz még?

FERENC Nem is válaszolsz?

MÁRIA Hallod? Vized borrá változtatni?

FERENC Csak neki engedelmeskedsz? Miért pont neki? ... Hallod, hang? Ki választotta ki? Mit tett le az asztalra?

MÁRIA Kenyeret szaporítani? ... Vihart lecsendesíteni? ... Nyisd ki a pofád, Jézuska! Kérek, András. Mondd meg. Ki a fasz vagy te?

FERENC Miért nem én? Miért nem más? Einstein! Szilárd Leó! Teréz anya! ... Miért pont ez?

*Csend. Harciasan fordulnak Apostol felé,
aki feláll a fotelból, hátrébb lép.*

APOSTOL ANDRÁS Megmondtam, ugye?

MÁRIA Mit?

FERENC Mit?

HANG Megmondtad.

APOSTOL ANDRÁS Mondd meg nekik, hogy mit mondtam.

HANG Hogy ilyen hirtelen nem lehet. Hogy elviselhetetlen. Felfoghatatlan.

APOSTOL ANDRÁS Igazam lett?

HANG Igazad lett.

APOSTOL ANDRÁS Add a pisztolyt.

HANG Adom.

*A kezelábasos, nesztelen árny, revolvert ad a kezébe, majd eltűnik.
Csend. A másik kettő megtorpan. Farkasszemet néznek.*

APOSTOL ANDRÁS Unom. Nem érthetitek, de rettentően unalmas ez az egész.
(felemeli, Ferencre fogja a revolvert)

FERENC Megkergültél? Nem vagy eszednél?

APOSTOL ANDRÁS Bocsánat.

Lő. A férfi elvágódik, üvöltve fetreng a fröcsögő vérben. A lány sóbálvánnyá dermed, nyikkanni sem tud. Apostol sietve feláll, fintorog, közelebb lép a sebesülthöz és szakyszerűen agyonlövi. Csönd, a lány mindkét keze a száján. Ferenc nem moccan. Apostol megtörli a homlokát.

Azért ez nem könnyű. Látod? Halott.

Belerúg, fölé hajol, felemeli és visszaejti a karját, akár beletenyereelhet a vérbe, és felmutathatja a véres mancsát.

Igazából halott. Igaz? (a lány keze a száján, a szeme kigúvad, de azért hevesen bólogat) Megnyugodtál egy kicsit? (a lány még hevesebben bólogat) Biztos? (a lány nagyon hevesen bólogat, és valamit cincog, nyöszörög) Nem kell. Ne mondj semmit. Nem érdekes. Akkor feltámaszthatom? (a lány nem bólint, bámul meredten) Na? Felelned kell. Most te parancsolsz. Az lesz, amit te kívánsz. Feltámasszam? Akarod?

MÁRIA Akarom.

APOSTOL ANDRÁS Gyerünk. Fel! Legyen sértetlen, mint öt perccel ezelőtt.

A férfi mocorogni kezd, felül, feltápáskodik, a testét tapogatja, a kalapját keresi. Értetlenül bámul hol az egyikre, hol a másikra, lerogy a fötelba.

FERENC Te ökör. Már rég elhittem e nélkül is.

APOSTOL ANDRÁS Tudom. Ő nem hitte. De azért most te is figyelj!

Felemeli a pisztolyt. A lány sikít, azt hiszi, ő következik. Apostol a saját halántékához tartja a fegyvert, és meghúzza a ravaszt. Dörrenés, fröccsenő vér és agyvelő. Elvágódik. Sötétség. Hosszú csönd.

4.

APOSTOL NAGYAPJA (sötétben halljuk) Összpontosíts. Az emberek nem figyelnek eléggé. Te tanulj meg figyelni. Mindegy, mi az, egy fa, egy festmény, egy kavics, egy legelő tehén vagy egy bohóc. Figyelmesen nézd, ami a szemed elé kerül. Ahogy a vadász fürkészi a vadat, amit el akar ejteni. Ez a művészet lényege. És az életé is. Összpontosítani minden figyelmünket.

Megvilágosodik a szín. Apostol a kanapén hever. A mesélő a színpad előterében, a nézők felé fordulva áll.

MESÉLŐ Apostol András tizenegy éves múlt, amikor meghalt az apja. Rákos volt. Vagy talán szívroham. Az is lehet, hogy nem akart élni. Mindegy, nem? Apostol András a temetés után fél évvel az apai nagyapjához költözött. Az anyja nem bánta, még örült is, mert az életét maradéktalanul kitöltötte a gyász, amivel a saját, elszalasztott színpadi karrierjét siratta. Hallgassák csak!

APOSTOL ANYJA *(csak halljuk)* Ha az apád nem csinál fel, én ma ünnepelt primadonna vagyok.

MESÉLŐ Ezzel a mondattal kezdődtek a napok, melyek éjfél után, a televízió vibráló fényénél, a kilottyant konyak és a teasütemény édeskés illatfelhői közt ugyanazzal is végződtek.

APOSTOL ANYJA *(csak halljuk)* Az apád! Ha az a szerencsétlen apád nem kúr fel, akkor én ma sztár, filmszillag, primadonna vagyok.

Bezuhan és bevonul a színre. Lógó köntösben, piásan. Kezében konyakos üveg és pohár, keresztretjéveny, tévéműsor, bóna alatt félig összetekert, gyűrött plakát (Penelope Cruz vagy Salma Hayek van rajta). Botladozik, átesik a kanapén, a fián, mindenbe belerúg, de semmi sem állítja meg.

Lehettem volna Rosina, Brünnhilde vagy bármi. Akár Judit is.

Kiráncigálja a pokrócot Apostol alól, palástként a vállára kanyarítja. Valahonnan kellek koronát is kerít, ferdén a fejére biggyeszti. Énekel. Szörnyű, mert érezni, hogy valaha kidolgozott hang lehetett.

„Szép vagy, szép vagy, százszor szép vagy, / Te voltál a legszebb asszony, / a legszebb asszony!”

APOSTOL NŐVÉRE *(csak a hangja)* Hol a körömlakkom? Ezerszer kértelek, hogy kíméld a holmijaimat! Nem kértelek ezerszer? Nem mondtam ezerszer, hogy ezek a munkaeszközeim?

APOSTOL ANYJA Afrodité! Velem te... Velem te... *(elbizonytalanodik)* Nekem már csak te... Mer' az öcséd... Hallod, Afrodité? Az öcséd egy darab szar! Aki menekül tőlem. ... Magasról szarik a fejemre.

MESÉLŐ *(belekarol)* Jól van. Tudjuk. *(udvariasan kivezeti, aztán visszajön)*

APOSTOL ANDRÁS *(felül)* Örömmel hagytam el a szülői házat.

MESÉLŐ A házat és az anyát, aki a múlt évekkkel és a lányával vívott kilátástalan küzdelemben egyre inkább elszakadt a világtól.

APOSTOL ANDRÁS Nagyapánál nem volt tévé, nem volt teasütemény, és nem volt konyak.

MESÉLŐ Egy fedél alatt töltött tíz évük alatt Apostol Dénes egyszer sem kérdezte meg az unokájától, hogy mi történt az iskolában. Nem érdekelte az iskola. Nem kérdezte ki a tananyagot. A házi feladatokra rá sem pillantott. A szülői értekezle-

tekre csak akkor ment el, ha a tanárok üzentek érte. Soha nem tett megjegyzést a menyére, Apostol András anyjára.

APOSTOL ANDRÁS Egyszer mondott valamit. *(nagyapja besétál a színpadra)* Nem értettem, mégis kitörölhetetlenül megragadt az emlékezetemben. Nem sokkal apa temetését követően történt.

APOSTOL NAGYAPJA Apád a születése pillanatában elkezdett meghalni. Van ilyen emberek. Nem olyan rémes, mint gondolnád, hiszen tizennyolc éves korunktól mindannyian elkezdünk meghalni. Apád hamarabb kezdte. Később anyád segített neki.

APOSTOL ANDRÁS Tizennyolc évesen kezdünk el meghalni? Elgondolkodtattott. De nem ijesztett meg. Tizenkettő voltam. Még hat év. Bele sem tudtam gondolni.

MESÉLŐ Arra a néhány mondatra tíz évvel később, a nagyapja temetésén is emlékezett. Volt már valami sejtése az öregedésről, ezért aztán sajnálta az anyját. Úgy érezte, hogy nyolc évvel idősebb nővére még az anyjánál is önzőbb teremtés. Ráadásul százezer szál elszívott cigarettával, két hektó konyakkal és huszonöt évvel fiatalabb.

APOSTOL NŐVÉRE *(csak a hangja)* Amikor nagyapa meghalt, mindenét az öcsémre hagyta.

APOSTOL ANDRÁS Nagyapa és én tíz éven át laktunk abban a labirintusszerű lakásban, melyben napokig bolyonghattunk úgy, hogy nem botlottunk egymásba.

MESÉLŐ A város szívében, egy keskeny utca ódon épületében volt a lakás. A két-szintes ház boltíves szobái, rejtett belső udvarai, meglepő tornácai és értelmetlen folyosói a tizenkét éves fiút a beköltözése pillanatában lenyűgözték.

APOSTOL ANDRÁS Hetek óta a nagyapánál laktam, amikor még mindig úgy nyitottam ki egy-egy ajtót, hogy nem voltam biztos benne, melyik szobába érkezek.

MESÉLŐ Apostol Dénes a lakáson, az öreg bútorokon, a könyveken és a falakon szertelen összevisszaságban lógó festményeken kívül még valamit az unokájára testált. Ami minden ingó és ingatlan vagyonnál többet ért, és amit a fiának nem sikerült átadnia.

APOSTOL ANDRÁS Az életkedvét.

Apostol és a nagyapja úgy mozognak egymás körül, mint a kísértetek, nem tudjuk biztosan, hogy látják-e egymást.

MESÉLŐ Soha nem engedte meg magának azt a tapintatlanságot, hogy az unokáját a saját példájával traktálja. Úgy beszélt a gyerekekhez, mint bármelyik barátjához. Tíz év alatt egyszer szólt hozzá úgy, hogy azt intellemként is lehetett értelmezni. Néhány évvel a halála előtt történt.

APOSTOL ANDRÁS Kettesben voltunk. A nyolcvanadik születésnapjára koccintottunk.

MESÉLŐ Egy Flórián téri kisvendéglő kertjében, ahol vörös és fekete cseh söröket mértek.

Apostol és a nagypapa úgy telepednek le, mint régen a kocsmasztalnál: egymással szemben.

APOSTOL NAGYAPJA Annyi az életünk, mint a korsó párás falán legördülő vízcsepp.

APOSTOL ANDRÁS Isten-isten, nagypapa.

APOSTOL NAGYAPJA. Tegnapelőtt volt, amikor a dédanyád kézen fogva az óvodába vitt. Nem értheted. Előttünk ötven: beláthatatlanul sok idő. Visszafelé ötven: semmi. Tegnap még pólyában gögicséltem. Azért kell elhinnem, hogy sok idő telt el, mert amikor születtem, még nem létezett atombomba, számítógép, úrhajó.

APOSTOL ANDRÁS A kőkorban születél, nagypapa.

APOSTOL NAGYAPJA És a mobiltelefon meg a világháló korában halok meg. És azt mondják, hogy nincs fejlődés. ... Különbözik. De ez az egész nem számít. Egy dolog számít. Összpontosíts. Mindegy, hogy mikor élsz, hol élsz. Egy számít. A pillanatban élj. Ott legyél, ne másutt. Akár nővel vagy, akár gombát szedsz. Mert minden pillanatban ott az örökkévalóság.

APOSTOL ANDRÁS Tudom, nagypapa. Tőled tudom.

APOSTOL ANYJA és NŐVÉRE *(csak a hang, halkán, távolról)* Ha apád nem csinál fel... Anya! Ha még egyszer...

APOSTOL NAGYAPJA Nekem sikerült. Én mindig a markomba fogtam a pillangó időt. Sose törtem a fejem, miért vagyok ott, ahol vagyok. Ha ott voltam, ott voltam. Nem vágytam máshová. De ha léptem, élveztem a talpam alatt a hús követ és a forró homokot. Ha ittam, megtapogattam még a vizet is. Összpontosíts. Az emberek nem figyelnek eléggé. Te tanulj meg figyelni. Mindegy, mi az, egy fa, egy kavics, egy szobor, egy táncosnő. Figyelmesen nézd, ami a szemed elé kerül. Ahogy a vadász fürkészi a vadat, amit el akar ejteni. Ez a művészet és az élet lényege. Összpontosítani minden figyelmünket.

MESÉLŐ *(a szélen küzd valakivel)* Kérem, most ne. Fontos szövegrész. Maga igazán tudhatná...

APOSTOL ANYJA *(csak a hangja)* Mit tudhatnék? ... Mit igazán? ... Én tudom is. *(átgázol a Mesélőn)* Díva lehettem volna, ha az a mulya fiad jobban vigyáz.

(mintha Apostol nagypapjához beszélne, de nem biztos) Inkább veled kellett volna kezdenem. Mer' a fiad az felcsinált! Így aztán pokollá tettem az életét. Az ő életét. A magamét. Mindenkiét! ... *(botladozva hömpölyög a színpad szélén kifelé)* Afroditét! ... Hol ez a kurva? ... Kislányom! Édes bogaram. Merre vagy? Adjál anyádnak egy... egy... cigit... *(kibotorkál a színről)* Ne hagyj el, te ringyó! ... Nekem rajtad kívül senkim. Csak te vagy.

APOSTOL NAGYAPJA Mennem kell. Egy pásztorral találkozom. Otthagyta az egyetemet. Kecskét meg birkát tenyészt. Ha nem sajtot készít, akkor furulyákat farag. Szélfurulyákat. Nem muzsika szólal meg rajtuk, hanem szelek. Alföldi szelek suhogása. Tibet kősvatagainak sziszegése. Erdélyi havasok süvöltése. Utcasarki szelek sutyorgása.

APOSTOL ANDRÁS Nagyapa, maradj még.

APOSTOL NAGYAPJA Mennem kell. (*feláll*) Tudod, hogy régen egy pásztor-
nak ötszáz szava volt a fűre?

APOSTOL ANDRÁS Tőled tudom, nagyapa.

APOSTOL NAGYAPJA És azt, hogy a kecsuáknak külön szavuk létezett ugyan-
arra a köre hajnali fényben és alkonyi fényben?

APOSTOL ANDRÁS Te mesélted, nagyapa.

APOSTOL NAGYAPJA (*merengve*) Egy kínai népcsoportnak egyszavas kifeje-
zése van a falevélen eső után tükröződő napsugárra. ... Milyen szép ez, ugye?

APOSTOL ANDRÁS Nagyon szép, nagyapa.

APOSTOL NAGYAPJA Mennem kell.

*Öregesen csoszogva indul kifelé. Apostol is feláll, szeretne segíteni,
a karjáért nyúl, de az öreg félretolja a segítő kezét. A színpalak mögül rikácsolás hal-
latszik, aztán Apostol anyja pongyolában balról jobbra átbukdácsol
a színpadon, majd eltűnik.*

APOSTOL ANYJA Ne hozd ide! Nem a-ka-rom hal-la-ni! Menjetek hozzá! Basz-
zatok nála! Gusztustalan! Érted?! Én vagyok a te anyád, nem te az enyém! Tisz-
teld az anyádat. Jó? Kérlek, csak te vagy... Apádat nem kell, de anyádat igen... Nem
ő szült. Én szültelek.

APOSTOL NAGYAPJA (*már majdnem eltűnik az átellenes oldalon, amikor visz-
szafordul*) Tudod, hogy a beduinak hány szava van a homokra?

APOSTOL ANDRÁS Ezer, nagyapa.

APOSTOL NAGYAPJA Az eszkimónak a hóra?

APOSTOL ANDRÁS Ezer.

APOSTOL NAGYAPJA És azt tudod-e, hogy egy etelközi lovasnak hány szava
volt a nyílvevő röptére?

APOSTOL ANDRÁS Ezer?

APOSTOL NAGYAPJA (*felviharog*) Nem tudom, kisfiam. Az élet csupa titok!

Apostol egyedül marad a színpadon, jön a Mesélő.

MESÉLŐ Apostol András Terezával él nemi életet, de Máriát szereti, akivel
néhány évvel ezelőtt néhány éven át együtt éltek. A férfit éppen az távolította el
a lánytól, ami összehozta őket: a közös sors, a szüleik halála. (*Tereza be*) Tereza

brutálisan őszinte a szexben. Vonyít, hörög, karmol, harap, simogat és követelőzik. Máskor élettelenül hever, akár egy döglött harcsa.

TEREZA (*Apostol mögé kerül, hátulról átöleli, két tenyere a mellkasán, aztán lecsúszik az ágyékára*) Ha most meghalnék, már éltem annyit, mint a legtöbb hetven éves.

MESÉLŐ Olyan sűrű az élete, hogy néha azt mondja...

TEREZA Ha fejest ugrok a vízbe, sistereg a bőrömtől a víz.

MESÉLŐ Igazat mond. Szinte mindent elért. Fogadott anyja, Halász Brigitta kihozta belőle azt, amire vágyott: önmagát. Megtanulta, hogyan kell venni a levegőt, hová kell elvezetni, hol kell rezegtetni. Megtanulta felszabadítani a nyakát és kinyitni a mellkasát. Megtanulta a feszültséget mágikus mozdulatokba vezetni. (*Tereza és Apostol csokolóznak, összefonódnak*) Megtanulta azt is, amit ösztönösen tudott, hogy ha énekel, az egész teste énekel, nem csak a torka.

APOSTOL ANDRÁS (*kiszól az ölelésből*) Megtanulta, hogy az éneklés az összpontosítás és az ellazulás harmóniája.

MESÉLŐ Halász Brigitta rendszeresen vitte magával az iskola rendezvényeire, s apródonként mind nagyobb feladatokat bízott rá. Ha jó fülű kollégák arról faggatták, mit gondol, mi lesz a kislányból, kitérő választ adott.

HALÁSZ BRIGITTA (*kintről kezdi, aztán beérkezik*) Tudom én? Ide hoznak valakit macskahanggal, aztán bömbölő oroszlán lesz belőle. Lehet azt tudni egy gyereknél? Próbálgatjuk a hangszert.

MESÉLŐ Tereza kiszámíthatatlan volt, néha napokig morcos és befelé forduló, máskor viharosan jókedvű, de mindig úgy dolgozott, mint aki olimpiára készül. (*Tereza ellöki Apostolt*) Tanárok követték egymást.

TEREZA Tanárok és fiúk. Néha lányok is.

HALÁSZ BRIGITTA Bizonyos értelemben ártatlan volt. De már akkor sem szűz, amikor először találkoztunk.

MESÉLŐ Meghallgatások és tehetségkutatók. Eltűnédezések és megtérések. Aztán újabb tehetségkutatók, újabb szerelmek. Egyre hosszabb eltűnédezések. Alkohol és kábítószer.

HALÁSZ BRIGITTA Tereza megbízhatóan volt kiszámíthatatlan. Rendszeres időközönként borult ki, olyankor egy-egy éjszakára visszazökdösött a nevelőintézetbe. Lelkifurdalás gyötörte.

MESÉLŐ Forró öngyűlölettel ostorozta magát.

TEREZA Áruló vagyok. Rohadt áruló.

MESÉLŐ És olyankor a testét felkínálta a szenvedésnek. Lefeküdt ronggyal, subával, kacattal.

TEREZA Bárkivel, aki szembe jött. Gyalázni akartam a testem. Mocskolni. Kilóra árulni, mint a húst. Gyűlöltem. El akartam árulni. (*Halász Brigittára mutat*) Téged is elárulnak. Majd meglátod.

HALÁSZ BRIGITTA Pszichológushoz jártunk. Azt mondta: „Bele kell dögölnie! Ha a kín egyetlen pokolkamráját is kikerüli, megrohad az egész. Másként nem lehet.”

MESÉLŐ Ha tanult, jól tanult, mert a feje jó volt. De ritkán tanult. Kimaradozott az iskolából, majd szent fogadalmakat tett, amiktől nyomban ismét kiborult, mert meg sem kellett szegnie őket ahhoz, hogy tudja: számára tarthatatlanok.

TEREZA De mindvégig úgy dolgoztam, akár egy igásló.

MESÉLŐ Amikor titokban jelentkezett az egyik legnagyobb televíziós tehetségkutató-vetélkedőre, már nem a nevelőanyjánál élt. És akkor Halász Brigitta először és utoljára megmakacsolta magát.

HALÁSZ BRIGITTA Híg fos! Érted? Mi akarsz lenni? Rózsaszín csillagocska buzikék égen? Mire vágysz? Hogy tévésztár legyél? Millió rózsaszállal haknizni falusi lakodalmakban?

TEREZA Sírt a szívem. Vért könnyeztem. De egy ökörrrel sem lehetett volna viszatartani.

MESÉLŐ Tereza képernyőre került. Nem lehetett ráismerni az egykori nyakigláb intézeti csitrire. Húsz éves volt, érett nő. Nem szép. Több annál. Érdekes. A győzelem sem kellett hozzá, már előbb összeomlott.

TEREZA De azért győztem.

MESÉLŐ A döntő előtti napokban nem tudott sírni. Dühöngeni sem. Még a hisztéria felszabadító tébolya is elkerülte.

TEREZA Úgy éreztem, amiben fuldoklom, az nem az én életem. Hogy a bőröm nem az én bőröm. Az érzéseim nem az én érzéseim. Elvesztem a jeges és idegen rettegésben. Sötét zugokba húzódva gubbasztottam magányosan. Azt motyogtam: „Nem szabad összedőlni. Nem szabad meghátrálni. Meg kell mutatni.”

Mária sétál be a színpadra.

HALÁSZ BRIGITTA És meg is mutatta.

MESÉLŐ Később, amikor rájött, hogy ez a kíneserves vívódás már az új élete, hogy a szenvedés eztán sem hagyja majd el, megnyugodott.

TEREZA Akkor támadtak rám először a démonok.

MÁRIA Miféle démonok kergettek hozzád?

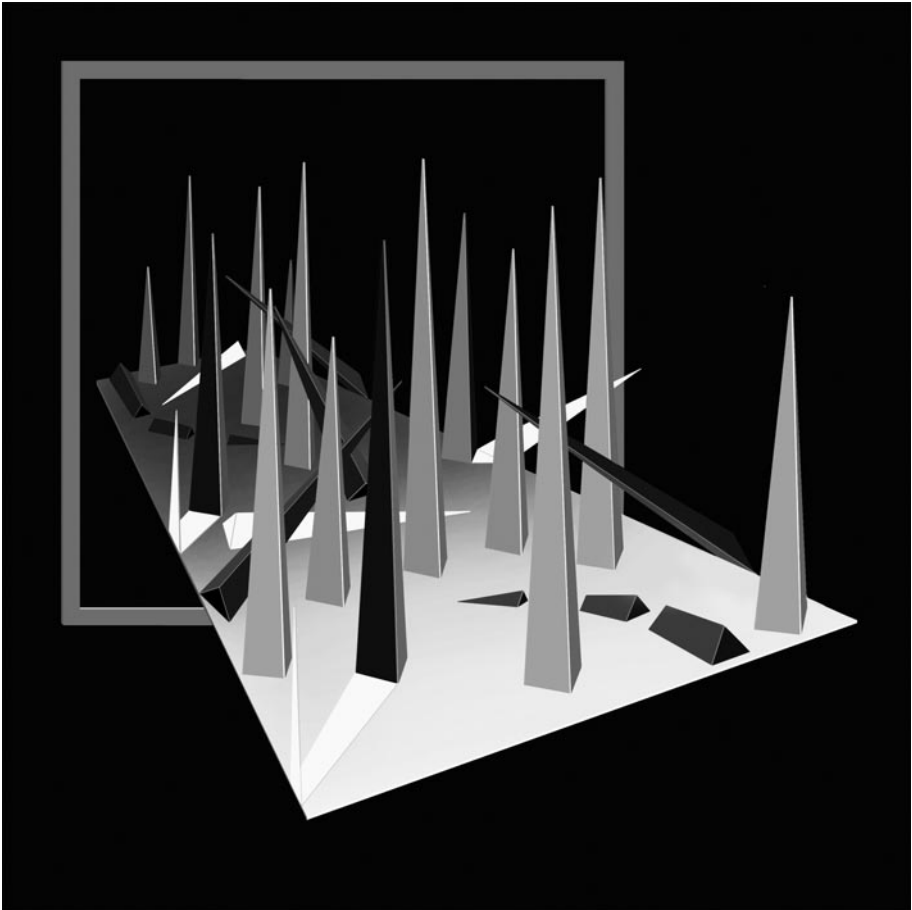
TEREZA Szerettek, én meg elfelejttem mosolyogni. Amire vágytam, ami a születésem pillanatától hiányzott, azt kaptam meg, és nem tudtam elfogadni a világtól.

MESÉLŐ Akkor újabb rohamot intézett önmaga ellen. Meg kellett tanulnia mosolyogni. Meg kellett tanulnia élni.

MÁRIA Találkozott velem.

TEREZA Veled és a tánccal.

APOSTOL ANDRÁS A tánccal és velem.

MÁRIA Ha ránéztek, mosolyogtak az emberek, ő meg nem tudott visszamosolyogni. Ha énekelt, az emberek szemébe könny szökött, de mihelyst lement a színpadról, nem tudtak vele mit kezdeni.

MESÉLŐ A szemére hányták, hogy tökéletes, de hideg. Bizalmatlan.

TEREZA Nem igaz! Hiszen énekelek nektek.

MESÉLŐ Azt vágták a fejéhez, hogy beképzelt.

TEREZA Nem igaz! Kettétépem a szívem, és felmutatom nektek a színpadon.

MESÉLŐ Azzal vádolták, hogy nem enged közel magához senkit.

TEREZA Ez igaz volt.

APOSTOL ANDRÁS A test működött. A lélek nem.

MESÉLŐ Idővel nem védekezett. Hagyta, hadd szapulják. Bezáródott a szerepbe. Árva volt.

APOSTOL ANDRÁS Nem lehetett az, aki lehetett volna, így az a valaki beléje záródott, eltűnt örökre. Én pedig éppen azt kerestem benne. Aki már nem volt és soha többé nem is lehetett. Mindkettőnknek csalódnunk kellett.

TEREZA Azt mondtam, ha nem énekelnék, embergyűlölő lennék.

HALÁSZ BRIGITTA De énekelt. És a színpadon újra és újra megtörtént a csoda. Az átlényegülés. Amíg énekelt, az volt, aki lehetett volna. Az emberek tágra nyílt szemmel bámulták őt. Figyeltek rá és szerették. Vártak tőle valamit, és azt várták, amit adni tudott.

TEREZA Azt mondtam az öltözőben a tükörképemnek: „Látnak, tehát vagyok.”

APOSTOL ANDRÁS Attól volt utolérhetetlen, amitől elviselhetetlen is. A fájdalomtól. A sérelmeitől. A sebektől. Ha énekelt, felkotorta a zsigereiből a megélt szenvedést.

MESÉLŐ *(egészen előre jön, bizalmasan a nézők felé hajol, hátul mindenki megmerevedik)* Az emberek megszimatozzák a vért. A vért és a könnyeket. Imádják. Az ilyen produkció mindig eladható. Tereza árucikk lett. Adták-vették. Használták. Az árvasága még kelendőbbé tette. Olyanok is felfigyeltek rá, akik érzéketlenek voltak a lényéből áradó kedvességre, és hangjában nem fedezték fel az egyiptomi őserőt. A hiénák. Nem volt megállás. Szerződések, ügyvédek, plakátok. Szállodák, turnék és pénz. Főleg a pénz. Sok pénz.

APOSTOL ANDRÁS Vadul élt, ahogy a legelveszettebbek. Akik azt hiszik, semmit sem veszíthetnek, mert már a születésük pillanatában elveszítettek mindent.

MESÉLŐ Ha már a színpadon állt, nem történhetett baj. De mindig nem állhatott a színpadon.

HALÁSZ BRIGITTA Két év lidércnyomás következett.

MESÉLŐ Szorongás, menekülés, megfutamodások.

APOSTOL ANDRÁS Lemondott előadások, rettegés, pánikbetegség, tömegiszony.

HALÁSZ BRIGITTA Őszinte és mély interjúk.

TEREZA *(szinte büszkén)* Meg a botrányosak.

MESÉLŐ Gyógyszerek, drogok, alkohol, depresszió.

APOSTOL ANDRÁS Meg a büzlő hús.
MÁRIA Szerelemnek nem nevezhetők.
APOSTOL ANDRÁS Lányok és asszonyok is.
TEREZA Akkor találkoztam a tánccal. A tánccal és Máriával.
APOSTOL Máriával és velem.

*Mesélő már eltűnt, Apostol is elsétál, Mária és Tereza táncolnak.
Erősödő zene. Vigyázat, nem versenytánc, nem műmosoly, és nem is akrobatika. Tánc.
A színen lassan sötétül el, a muzsika meghitt, lassú tangó. Aztán csönd és sötétség.*

5.

Amikor a színen megvilágosodik, visszaugrottunk a harmadik kép végéhez. Apostol a földön hever, a holtra vált Mária bénultan áll, Ferenc odalép a halotthoz, közelebről is megnézi. Gyorsan elfordul, láthatóan rosszul van.

FERENC *(megszéppelve)* Ennek vége.
MÁRIA *(csöndesen)* Most mi lesz?
FERENC Ilyen nincs. Ez itt hagyott minket.
MÁRIA Nem. Az nem lehet.
FERENC Látod, nem?
MÁRIA Látom. De nem hiszem.
FERENC Halott.
MÁRIA Olyan.
FERENC Halott, nem érted? Bekrepált. Megmurdelt. Kampec dolórec. Vége.
MÁRIA Úgy néz ki.
FERENC Úgy néz ki? Észnél vagy? Ott az agya. ... Nem látod? Ott is. Meg ott is. *(öklendezik)* Úgy néz ki.
MÁRIA *(nem néz oda, szájára szorított keze mögül)* Te is az voltál. ... És felébresztett. Ébreszd fel te is.
FERENC Hülye vagy? ... Nem érted? ... Halott. És nincs, aki feltámassza. Krisztusom! Hívd a mentőket. A hullaházat. A rendőrséget.
MÁRIA Rendőrséget? Ide?
FERENC Megőrülök. Mit mondunk majd? Le fognak csukni. Egy szavunkat sem hiszik el.
MÁRIA Nem lehet! *(másodszor szakad el a cérna, visít)* Neem! Nem halt meg! ... Rúgj bele. Ő is beléd rúgott. *(elfordított arccal, és mintha máris büzlene, befogott orral és félig letakart szemmel oldalaz a hullához, tapogatózik)* Emeld fel a kezét és ejtsd vissza. Ő úgy csinálta. Aztán azt mondta: „Fel! Támadj fel!” *(iszamós vérbe nyúl, sikkant egyet, odébbszökken)* Csináld már!

FERENC *(tátott szájjal bámul rá, aztán a halotthoz ugrik, lehajol, arcán undor, úgy fogja meg a kezét)* Pfuj! *(felemeli, leejti, a kéz csattanva hull a vérbe)* Támadj fel! Hallod? Gyerünk! Fel! Legyel élő! *(nem történik semmi)* Gyerünk! Hang! Segíts! Támasztd fel!

MÁRIA Rúgj bele.

FERENC *(óvatosan belerúg, a kezét emeli)* Ennek annyi.

MÁRIA Biztos?

FERENC Holtbiztos. Értsd már meg. Hulla. Emelgethetem, rugdalhatom, csiklandozhatom. Ennek már mindegy. Annyit sem ér, mint halottnak... *(csönd, majd Máriára mered)* Csókold meg.

MÁRIA Én?

FERENC A jeruzsálemi rabbi. A Ferenc pápa. Hát ki volt fülig szerelmes belé? Csókold meg.

MÁRIA *(hisztérikusan)* Miért volt? Miért beszélsz múlt időben? Vagyok, vagyok, vagyok! Igen, szerettem őt. Fülig szerelmes voltam belé. *(kimeredt szemmel, óvatosan közelít a tetemhez)* Hol? ... Hol csókoljam meg?

FERENC Tudom én? Mindegy. Bárhol. Csókold meg a fülét.

*Mária négykézlábra ereszkedik, odamászik a hullához,
megpuszilja a fülét.*

MÁRIA Semmi.

FERENC Még egyszer. Átéléssel.

MÁRIA Semmi.

FERENC Mit mondunk, honnan van a fegyver? „A mennyezetben lakó hang adta neki. Aztán előbb agyonlőtt engem, feltámasztott, majd főbe durrantotta magát?” Ezt mondjuk majd?

MÁRIA Jaj nekem.

FERENC *(tátott szájjal, elgondolkodva bámul rá)* Hát persze. Ezt mondjuk. Pontosan ezt. Ragaszkodunk az igazsághoz. A színtiszta igazat fogjuk vallani. És akkor nincs börtön, nincs bitófa, nincs villamosszék. Megyünk a bolondokházába. Fűtés, meleg koszt. Nem kell adózni.

MÁRIA *(letérdel a hullához, elpityeredik)* Jaj. Most mi lesz? Szerettem őt.

FERENC Telefonálok.

*A mobilja után kotor. Mária csendeskén sárdogál, a halott lábára teszi a homlokát.
Ferenc megtalálja a telefonját. Pityegteti a gombokat.*

HANG Figyelmet kérek. A megboldogult közel sem utolsó kívánsága szerint közlöm önökkel, hogy hamarosan feltámad.

Csend.

MÁRIA Hála Istennek.
FERENC Adonáj! Allah akbar!
MÁRIA Rohadék! Hogy tehetnél ilyet?
HANG A kérdés nekem szól?

*Mária nem válaszol. Pityereg, tenyerével a hulla lábát csapkodja,
a szemét törölgeti.*

MÁRIA Te mocsok gané! Hogy tehetnél velem ilyet?
HANG A kérdés nekem szól?
FERENC Nem. Nem neked szól. Neki szól. A hullának.
MÁRIA (halkabban, sírva) Te utolsó szarkupac... Te trágyalé... Szeretlek.
FERENC Mi van? Hogyhogy megint szóba állsz velünk?
HANG Az utasítás úgy szólt, hogy akkor tudassam a hírt, amikor bármelyikük el akar menni, vagy telefonálni kezd.
FERENC Meg tudod mondani, hogy mikor támad fel?
HANG Igen.

Csend.

FERENC Mi van?
HANG Semmi.
FERENC Akkor miért nem mondod?
HANG Nem kérdezted.
FERENC Most kérdeztem.
HANG Azt kérdezted: „Meg tudod mondani, hogy mikor támad fel?”
FERENC Na és?
HANG Azt válaszoltam: „Igen.”
FERENC Megőrülök. Egy szórszálhasogató dzsinn. Egy csinovnyik. A menny bürokratája. ... Jó! Mikor támad fel?
HANG Pontosan akkor, amikor kell. Azt kéri, nyugodjanak meg, gondolják át a helyzetet. Ha visszatér, szeretne értelmes beszélgetést folytatni önökkel. Most szó szerint kell idéznem a rám bízott üzenetet. Ez csak önnek szól, uram. „Ismerlek, te tetves görény. Ha nem szeded össze magad, száműzlek Szibériába. Sztálin orvosává teszlek. Letépetem a golyóidat, megaszalom, és füldugónak használok őket. Érted, barátom?” Nos, ezzel meglennénk. Ha ételt vagy italt kívánnak, szóljanak.
FERENC Kérdezhetünk?
HANG Igen.
FERENC Kérhetünk is?
HANG Igen.
FERENC Add vissza a pénzemet.
HANG Nem lehet.

FERENC Most mondtad, hogy kérhetek.
HANG Igen.
FERENC Hát akkor?
HANG Kérhettél.
FERENC (*mogorván*) Haha. Egy humoros dzsinn.

Csend.

FERENC Jól értem? Bármit kérhetünk, de nem kaphatunk meg mindent.
HANG Lényegében.
FERENC Kaphatunk ételt meg italt.
HANG Így van.
FERENC Még mit?
HANG Papírt, ceruzát.
FERENC Információt?
HANG Bizonyos információt.
FERENC Bizonyosat meg nem?
HANG Bizony.
FERENC Rafinált.

Csend.

Nagyon ravasz.

Csend.

FERENC Kérhetek halat?
HANG Polipot. Kék bálnát. Amit akar.
FERENC Arany halat?
HANG Azt kér, amit akar. De kívánságokat teljesítő halat nem adok.
FERENC Lámpást?
HANG Zseblámpát, fejlámpát, karbidlámpát, petróleumosat. De bűvös lámpát nem.

Csend.

FERENC Kérhetem, hogy bármit kérhessek?
HANG (*derűsen*) Nem.
FERENC Minek örülsz?
HANG (*még derűsebben*) Az elhunyt megjósolta, hogy ez a tizedik kérdése lesz.
FERENC Milyen előrelátó. Nyugodjék békében. ... Nos, kérhetem, hogy bármit kérhessek?

HANG *(a régi, kopogós tónusban)* Természetesen. És természetesen nem teljesítem.
FERENC Miért nem?
HANG Az adomány nem átruházható.
FERENC Adomány?
HANG Adomány.
FERENC Legalább a lottószámokat diktáld le. A jövő hetit.
MÁRIA Hagyd már abba. *(feláll, odamegy Ferenchez)* Gondolj Sztálinra meg a füldegókra.
FERENC *(hallgat, aztán)* Dzsinn! Mennyi időnk van? Mit jelent az, hogy pontosan akkor, amikor kell? Egy óra? Egy nap? Egy hét?
HANG Az önökön múlik.
FERENC Jól van. Tőlem nyugodtan szenderegphet még egy kicsit.
MÁRIA Hogy múlik rajtunk?
HANG Ha kimondanak egy mondatot, a megboldogult feltámad.
MÁRIA És ha soha nem mondjuk ki?
HANG Kimondják.
MÁRIA Mikor?
HANG Időben.
FERENC *(morogva)* Remélem, még mielőtt ez itt romlani kezd.

Elsötétül a szín.

6.

A megvilágosodó színpadon Ferencet látjuk. Ott van Mária is, a kanapén vagy a fotelben ül. A hulla se tűnjen el, de a fények jelezzék, hogy egymáshoz képest más idősikben vannak. Ott van, de nem „játszik”. Ahogy Mária sem. Besétál a mesélő.

MESÉLŐ Hölgyeim és uraim, most jön a fekete leves. Fel kell törnünk a kemény diót, hogy az értékes bélhez jussunk. Úgy is mondhatnám: le kell nyelnünk a gordiuszi csomót. Mert eddig minden világos, igaz? Emberek a kínjaikkal, vágyaikkal, örömeikkel, gyöngeségeikkel, bűneikkel. De ez a lény itt kicsoda? Mivel érdemi ki az ember nevet? Ferencnek hívják. Mint az assisi szentet. Puskást. Villont. Lisztet...

FERENC Az örült festőt, Goyát.

MESÉLŐ Még gyerek volt, amikor először találkozott a képeivel.

FERENC A nagyapjánál. *(feláll, tétován mozog, mintha abban a régi-régi, labirintusszerű lakásban járna)* A nagyapja lakása tele volt festményekkel. Öreg képekkel. Fekete keretben, arany keretben, modern keretben. Jó ember volt. Öreg, de jó. *(bejön Apostol nagyapja)* Ha mentem hozzájuk, mindig mutatott valamit. Egy

képet. Egy hangszert. Amit írt. Olyan is volt, hogy felolvasott. Abból, amit éppen írt, vagy amit olvasott. Egyszer megkérdezte tőlem...

APOSTOL NAGYAPJA Tudod, hogy Sztálin miért gyűlölt mindenkit? Papokat, parasztokat, orvosokat? Ukránokat, grúzokat, zsidókat? Még az anyját és a fiát is gyűlölte. Tudod, miért? Mert az emberi történelem egyik legnagyobb gyilkosa törpe volt. Himlőhelyes, bicegős és kacsakezű.

FERENC Sztálin? Én nem tudtam, hogy kicsoda Sztálin.

MESÉLŐ Hazament, megkérdezte az apjától, aki katona volt.

FERENC Azt a választ kapta: „Mit érdekel téged Sztálin? Inkább tanulj!”

MESÉLŐ Megkérdezte az anyjától, aki szintén katona volt.

FERENC Az meg azt felelte nekem: „Mit érdekel téged Sztálin? Tanulj! Legyél balett-táncos! Híres zongorista!” Apám közbeszólt: „Az ne! Az mind buzi!

Legyen bokszoló vagy futballista.”

MESÉLŐ Amikor tizennyolc éves lett, elintézték, hogy behívják katonának.

FERENC „Hogy férfi váljék belőled!”

APOSTOL NAGYAPJA Sztálinnak volt kitől tanulnia. Grúzia megszámlálhatatlan Dávid királyainak mindegyike véres kezű zsarnok volt.

FERENC Az öreg állandóan olvasott. Ennek *(a hullára néz)* a nagyapja.

APOSTOL NAGYAPJA *(tárgyszerűen, nem édeskésen, de lelkesen)* A könyv mágia. Kinyitsz egy könyvet, olvasni kezded, és az ezer éve halott ember megszólal. Beszél hozzád. A könyv feltámasztja a halottakat. A könyv maga az ember. Ezért aztán úgy is végzi olykor: máglyán égetik el.

FERENC Szavalt. Zavarba hozott azzal, hogy nekem szavalt. Tudtam, hogy akkor is szaval, ha egyedül van, mégis zavarba hozott.

APOSTOL NAGYAPJA „Homokba írtam kedvesem nevét, / de jött a hullám s rajzom elsöpörte: / leírtam újra minden betűjét, / de jött a dagály s munkám eltörölte. / Hiú ember, hiú vágy – szólt pörölve / a lány – megfogni a pillanatot, / hisz magam is így omlok egykor össze / és nevemmel együtt elpusztulok...” Tudod, ki ez? Edmund Spenser. Az összes ír férfit ki kell herélni. Azt mondta. Remek költő volt. Érzékeny, ábrándos.

FERENC Egyszer megkínált rummal. Éjfélre járt. Ketten voltunk megint, mert az ott *(mutat a holttest felé)*, fülíg szerelmes volt. Állandóan utána kajtatott. Jó volt, hogy nem volt otthon. Legalább nem zavart. Jó volt kettesben az öreggel. Azt gondoltam, az unokája vagyok. Én, és nem az ott. *(állával ismét a hullára bök)*

APOSTOL NAGYAPJA *(kezében üveg)* Ezt akkor palackozták, amikor meg sem születtem. A hold pora még nem őrzött lábnyomot. Guatemalából kaptam. Valakitől, akinek több esze van, mint pénze, pedig pénze annyi, mint a tenger.

FERENC Tizenhat éves voltam. Azt hittem, nem szeretem a rumot. *(nem érzékenyül el, kopog a hangja)* De az a ragyogó barna ital olyan volt, akár a barokk zene.

APOSTOL NAGYAPJA Érzed? Forgasd meg a pohárban. Szívd be ezt a főszegecs illatot. Ne nyeld le nyomban. Forgasd meg a szájadban. Olyan ez, akár egy mélyvo-

nósokra írt barokk muzsika. Bársonyosabb a legvénebb whiskynél. Tudod, miért? Mert nem a föld, nem a komló és nem a gabona itala, hanem a napfényé.

MESÉLŐ Apostol Akkor vette elő a Goya albumot.

FERENC Pokoli festmények. Fekete képek. Örültek. Vihogó, fogatlan banyák.

Gnóm férfiak. Torz roncsok. A pofájukon gonoszság.

APOSTOL NAGYAPJA Látod, milyen az ember? Rettentő. Látod?

FERENC Látom! ... Bár ne láttam volna!

MESÉLŐ Az idióta, aljas arcokból az apja könyörtelen tekintete nézett rá vissza.

FERENC (*vinnyogva*) Minden arcból! Minden torz arcból az apám gyilkos szeme.

A gonoszan parázsló. ... Nee! Apa! Nee!

MESÉLŐ (*segít neki, támogatja, átöleli*) Jól van. Semmi baj.

APOSTOL NAGYAPJA Vér. Különös nedv. Születés, halál, első szerelem, hódítás. Vele adózunk mindenért. Vér nélkül az embernek semmi nem megy. Emlékszel, mit dünnyög Mefisztó, amikor Faustot szerződés kötésre biztatja? „Jó lesz akármily kis levél. Tintád pedig legyen egyetlen cseppnyi vér.”

FERENC Sokszor nem értettem, mit beszél. Nem zavart, soha nem kért számon semmit. Rengeteg könyv vette körül. Asztalok sarkán tornyosultak. Halmokban álltak a padlásfeljárón, a mosókonyhában, a pincelépcsőkön. Hónapokig heverték nyitott könyvek a lakás legkülönbözőbb pontjain. Mindent elnézett, nyúlhattunk bármihez, de azt zokon vette, ha a könyveit ellapoztuk. Olyan volt az a lakás, mint egy alkímista-műhely. (*Apostol András felkönyököl*) Bőrkötésű könyvek, pergamentekercsek, öreg prések. Tudott könyvet kötni. Imádtam az enyv szagát. Legszívesebben odaköltöztem volna hozzájuk. Hozzá.

MESÉLŐ Ferenc élete otthon pokol volt. Kisiskolás korában az apja észrevette, hogy a takaró alatt, éjszaka, zseblámpával regényt olvas. Vékony kis karjánál fogva, fél kézzel emelte ki az ágyból, és falhoz vágta.

FERENC Apám piás volt, józanul is brutális és gonosz. Nem ember. Állat. Anyám ostoba. Mint a legtöbb nő. A testvéreim? Igénytelenek. Én vagyok a családban az első értelmiségi.

APOSTOL ANDRÁS Amikor fél évre elköltöztem a városból, átengedtem neki a szobámat. Tudjon hol tanulni. Hegyet mászott. Táncolt. Felvételire készült. Náluk nem lehetett megmaradni sem, nem hogy tanulni. Az apja... Nehéz eset volt.

FERENC Ez szerelmes fajta volt. (*mutat Apostol felé*) Szerencsére. Minden nő, minden dugás új szerelem. Marha! De nekem jó volt. Amikor egy új szerelem miatt elköltözött egy időre, az öreg odahívott a házba.

APOSTOL ANDRÁS Nagyapa öreg volt, de erős. A feje tiszta. Megtanította tanulni.

FERENC Öreg volt. Segítettem neki. Fát vágtam. Mosogattam. Takarítottam.

APOSTOL NAGYAPJA Meleg, barna szeme volt. Tele félelemmel. Jól elvöltünk. Segített is ebben-abbán. Sajnáltam őt.

APOSTOL ANDRÁS Nagypapa! Minden csajomat meg akarta dugni. Volt, akit sikerült.

FERENC Neked könnyű! Mindent készen kaptál. Könyveket. Festészetet. Muzsikát. Nyugalmat. Otthont. Műveltséget.

APOSTOL ANDRÁS Ez igaz. Megkaptam. De bűn az? ... Aznap éjjel, amikor a guatemalai rumot nyakaltad, későn értem haza. A vérről beszélgettetek.

APOSTOL NAGYAPJA Vérről? Miért beszélünk volna a vérről? Beszélünk erről-arról. Talán a vérről is. A Galápagos-szigetek teknőseiről. Régi filmekről. Fekete lyukakról. A világegyetem keletkezéséről. Gyógyfüvekről. Hogy a huszárvak hány kürtjelet voltak képesek megjegyezni.

FERENC Ezt barmoltad széjjel. Ebbe robbantál be.

APOSTOL NAGYAPJA Feldúlt voltál. Láttam, valami megrázott.

APOSTOL ANDRÁS Kidobott.

FERENC Engem nem dobott volna ki. Menj, próbáld meg újra.

APOSTOL NAGYAPJA Légy férfi. Rá se pillants, és a tiéd lesz.

APOSTOL ANDRÁS Ez nem az a helyzet. Lefeküdt velem.

APOSTOL NAGYAPJA Akkor meg? Soha nagyobb baj ne érjen.

APOSTOL ANDRÁS Egyszer. Aztán kidobott. Azt mondta: vége.

FERENC Nekem nem mondta volna. Engem nem dobott volna ki.

APOSTOL NAGYAPJA Meghasad a szíved. Belegebedsz. Egy év múlva pedig a nevét sem tudod majd. ... Hogy hívják?

FERENC Mária.

*Tánclépésekben, forogva jön, nagyon szép, nagyon fiatal, nagyon légies.
Apostol nagypapa megállítja. Keringőznek egy kicsit. Megállnak. Az öreg férfi keze
a lány derekán, de távol tartja magától, szemrevételezi, aztán, mint egy bálban,
kivezeti, majd visszajön. Végig zene nélkül.*

APOSTOL Mária.

FERENC Mária.

APOSTOL NAGYAPJA Banális. Valójában minden nő Mária. Vagy Éva. Éva ravasz és együgyű, kihívó és szerényen illatozó, alattomos és önfeláldozó: egyszóval: nő. A Máriákkal viszont mindig gond van. Felejtsd el.

APOSTOL ANDRÁS Nem lehet, nagypapa. Szeretem.

FERENC *(egyenesen Apostol Andrásához, számonkérően)* Épp Bartókot készültünk hallgatni...

APOSTOL ANDRÁS Ne haragudj. Te minden másnap kiöntöd nekem a lelked. Órákig hallgatom apádat, anyádat, a drogos húgodat, a lusta öcsédet. A lelki nyavalyáid. Egyszer én is érezhetem magam rosszul?

FERENC Téged nem kell vigasztalni. Olyan vagy, mint a keljfeljancsi. Mindent készen kaptál. Magadtól is feltápszkods.

MESÉLŐ Apostol András nem válaszolt. Gyertyát gyújtott, leoltotta a lámpákat, és a nagypapa feltette a lejátszóra a lemezt.

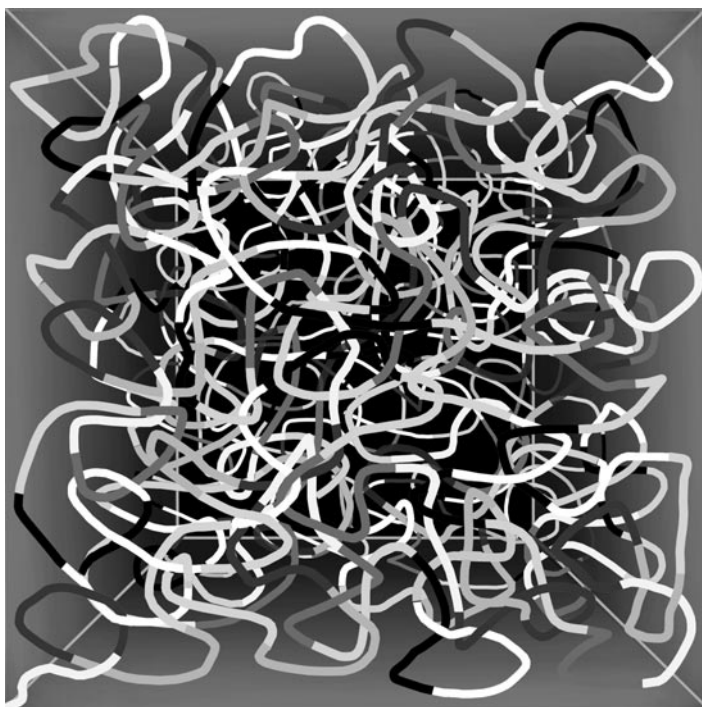
APOSTOL ANDRÁS Ahogy a hegedűk ismerős dongómuzsikája felzúmmögött, elnyújtóztam a vastag szőnyegen (*viszafekszik hullaként a helyére*), lehunytam a szemem, és úgy élveztem végig a muzsikát, hogy szinte lélegzetet sem vettem.

APOSTOL NAGYAPJA A muzsika felcsendült, és láttam, ahogy enyhül benne a feszültség. Percről percre nyugodtabb lett. Ezt tőlem tanulta.

FERENC A gyertyafény elkedvetlenített. Az üres utcán akartam lenni. Magányra vágytam. Hogy kitisztuljon a fejem.

Sötétség. Muzsika.

(folytatjuk)

PETRŐCZI ÉVA

A füst vállalása

„*A hazai füst hasznosabb, mint a külböni fény*”

Lucianus, Pápai Páriz Ferenc

Nem békés tábortüzek
füstje volt az,
ami oly sokszor
keserűre pácolt.

Megvádolt *salemi puritánok*
módjára, testközelből
kóstoltam sokszor
sűrű gomolygást, maró lángot.

Magamat mégse siratom,
hiszen enyém maradt
magzatburok-gyöngéden
ringató anyanyelvem,

amelynek mélyén
elbújhatok mindig,
amelyben újra, s újra
földerengő fényre leltem.

Kérdés

Mi a
KÖLTÉSZET?
A válasz egyszerű:
csak pillants
figyelmesen a
vers-nevű szépség,
e bíborkék szakállbromélia,
latinul szólván,
a trillandsia anita
folyvást virágzó,
el nem fáradó levélrózsáira.

Megannyi hűséges virág
hordozza e növényen
Isten termő, s teremtő
akaratát.

Kis születésnap ballada*

JANKOVICS JÓSKÁNAK,

AZ IRODALOMTUDOMÁNYI INTÉZET CÍMÉRE

Hajdanában-danában
szép június havában
ficánkoltunk a Tiszában,
szalámiízű hullámban,
(merthogy szemben volt a gyár
és a jó, zsíros Pick-ár).
Dagonyázott Szögede
minden fenegyereke,
csak egy állott szárazon
a szögedi partokon.
Ácsorgott, talpig ruhában,
víznek teljes iszonyában
egy szép, ifjú gavallér,
Seregélyes hű fia,
kinek reszketett ina,
amikoron vízre nézett,
így inkább egy csárda-mélyet
keresett, s ott dagonyázott,
míg pancsoltunk, ott tanyázott.
Mondja hát meg, jó Uram:
tényleg víziszonya van?
Ez a kérdés kínoz engem
sok-sok éve, hát: feleljen!

* Jankovics József (1949. március 10. – 2021. március 14.)

Szamizdat látvány

A „RÓMAI VAKÁCIÓ” EGYIK JELENETÉRE

Szamizdat látvány
volt az a barokk stukkó,
amikor kislány voltam,
de mégis, mégis, hogy
örültem, repestem én,
amikor a Park moziban,
otthon, Pécsen,
megláthattam egyet,
egy nagyon *felém hajlót*,
Anna hercegnő
kábulttá injekciózott
éjszakája egén.

Szép volt Audrey Hepburn.
az Őzek Őze,
s csöppet sem peckesen
járt-kelt Rómában
Gregory Peck,
a keresztapám majdnem
pontos hasonmása,
igaz, nem úgy, mint ő, sebészként,
hanem régimódi írógép,
s „sztorik” fölé hajolva,
ez volt akkor egy újságíró
napi öröme, nyúgce, gondja.

1957 őszén, hatévesen,
erre a *fordított tündérmesére*
még nem volt igazán
fülem, szemem,
de az a stukkó hatvannégy éve
tanyázik velem.

Vörösmarty-variáció, 2020-ból

Szép vagy, ó, hon, bércz, völgy váltakoznak gazdag öledben.

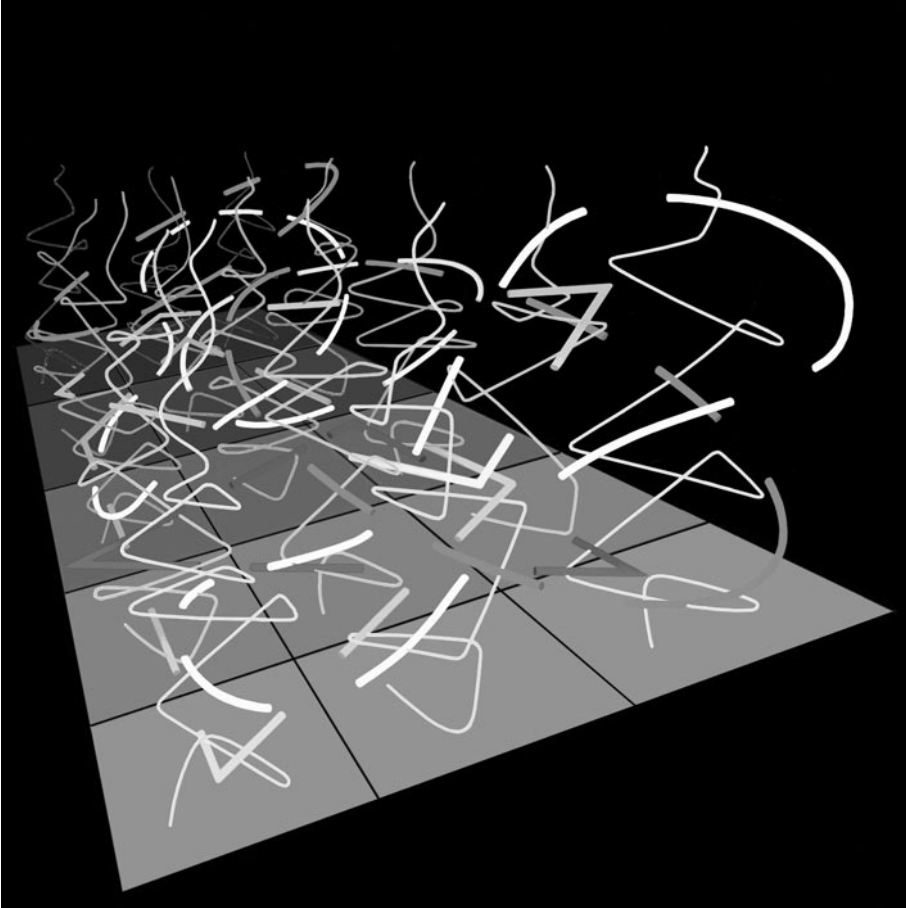
Téridet országos négy folyam árja szegi;

Am természettől mindez lelketlen ajándék:

Naggyá csak fiaid szent akaratja tehet.”

Vörösmarty Mihály: Magyarország címere (epigramma)

Még jut nekünk belőled, drága
Duna, Tisza, Dráva,
a négy folyamból földünkön mára,
Szávánk híján, csak három hömpölyög,
s bár sírhatunk a bérc- és völgy-fogyatkozáson,
tudván tudd, századunk honi vándora,
bennünket naggyá mindmáig nem a táj tesz,
mert szent, s csakis égi vezényszót
követő akarat híján
mindössze összekuszált
zsinórokon lengedező bábuk lehetünk,
szánalmas, szánni való népség,
semmi, de semmi egyéb,
egyre távolodóban mindattól,
ami voltunk, és amiért
Isten bennünket épp ide plántált.

Nani

RÉSZLET A „VÍZTÜKÖRBEN CSILLAGOK” CÍMŰ
EMLÉKIRATBÓL

Életem kezdőpontja Székelyudvarhely tündérvilága. Pedig Székelyudvarhelyt a valóságosnak nevezett tapasztalással felnőttkoromig nem láttam, csupán nagyanyám szemében tükröződött, mint víztükörben a csillagok. Ez a helynév lett világismeretem kiinduló pontja. Mert családtörténeti érdeklődésem anyai nagyanyámtól, Nanitól indul. Sose mesét mondott; emlékeit elevenítette fel. Lelke szakadatlanul hazaröptette ifjú kora Székelyudvarhelyére. Visszavágyott – és nem. Tudta, hogy az a székely világ már csak benne él. Ám ahogy kimondta, hogy „kertünk alatt folyt a Küküllő”, abban benne volt mély vágyódása. A kivételes nevű folyóvíz, a kertekalji Kis-Küküllő így vált számomra is Tündérország hívószavává. Emlékezetében idillivé vált az adomákba kívánczoló kisvárosi magyar élet, emlékein átszekereztek a szűrős harisnyát viselő székelyek s a folyócska partján kőménymagot gyűjtő cigányok; és ahogy a valóságban, Naniban is jól összesimult a Jézus kápolna erődített köréptménye az ősvallás idejére emlékező Budvárral.

Számos helyi történet parázlott benne. Mindegyiket úgy kezdte, hogy kimondta a benne szereplő rokonnak vagy ismerősnek a nevét. Ezeket már elfelejtettem, legfeljebb sok erdélyi családnév cseng ismerősen bennem; akkortájt csak a történet kapott meg. Kicsiny gyermekként sokat voltam nála a Kandó Kálmán utcai lakásán; s látom magamat megszokott helyemen, ahogy délutánonként a díványon fent pihen, én meg mellette a szőnyegen játszom katonáimmal, állatképeimmel. A budai utcácska – falatnyi erkélyes – csendes lakásában megelevenedett álomvilágban mindenekelőtt Nani délceg férje jelent meg főhősként.

Nagyapám nagyon szerette nagyanyámat. Ő, köpeczi Bocz Endre eredetileg katonatisztnak készült, de szerelméért feladta életpályáját. A XVI. században még a háromszéki Köpecen említett szabad székely családból származott; a Boczok „köpeczi” előnévvel járó nemeslevele 1649-ből való. Nagyapám már az Enyedre elszármazott ágból indult; a bécsújhelyi tiszti főiskolát végezte el, s utána helyezték Udvarhelyre. Nagyanyám úgy mondta, hogy mikor összeházasodtak, vőlegénye nem tudott pénzbeli biztosítékot, óvadékot letenni. Kilépett a hadseregből és hivatalnok lett Udvarhelyen. Feltehetően gyermeki elmében ez a kaució összekeveredett azzal, hogy apámnak „reverzálist” kellett adnia anyámnak (s talán ez volt az eset nagyanyáméknál is, mert bennem végül ez a kifejezés ragadt meg: a férfi „reverzálist ad”, hogy nőül vehesse jegyesét). Reverzálist adni – ez az ismeretlen kifejezés olyan volt számomra, mint később Fehér Szarvas könyvében a rejtelmes „atavizmus” szó: a párkákat idézte meg. A lényegyet persze megértettem: nagyapámnak biztosítékot kellett volna felmutatni, hogy leendő feleségének katonatiszt életmódjához illő szintet tud

nyújtani. Mivel pedig ennek beszerzésére nem volt képes, kilépett és polgári foglalkozást választott; ha jól idézem, jegyzőként dolgozott, s nevelte fel két leányát (a kisebbik lett az anyám). Később megtudtam: amiről nagyanyám az ő házassága kapcsán beszélt, az a kaució. Általában ugyanis azt a titokzatos „reverzálist” a katolikus egyház kérte a nem katolikus házasulandótól, ha katolikus egyház tagjával akart egybekelni; mégpedig arra vonatkozólag, hogy a leendő gyermekeiket katolikusnak nevelik. S ilyen történt a mi esetünkben is, amikor református apánk pápista anyánkat feleségül vette: az egyházi szertartást ahhoz kötötték, hogy anyám vallásán lesznek gyermekei. (Apám engedett, de mindig kissé távolságtartóan állt hozzá; pl. Balázs-áldáskor megjegyezte, hogy a két megkent gyermekének egyike sem Balázs. Volt ebben szándékos értetlenség.) Ami nagyanyámat illeti, ő nem fejtette sosem ki, de néhány elejtett szava és az egyházi előírásokat aggodalmasan követő viselkedése mögött én a két nagy magyar felekezet közötti, a családon belüli hitvita utórezgését véltem érezni.

Nani kedvenc nótája is kettejüknek a nehézségeket leküzdő egymásra találásáról vallott – szinte ballada-szerűen.

„Károg a holló a jegenyén,
Azt mondja: nem leszel az enyém.
De hiába mondja, mégis tudom róla, hogy
Károg a holló a jegenyén.”

S az is egy nóta személyessé formálása, ahogy kicsiny lánygyermekait ringatta:

„Ez az én szeretőm, ez a pici barna.
Olyan az orcája, mint egy piros alma.
Pici piros alma terem minden sorba,
De ilyen *Bocz-pindur* nem minden bokorba.”

A mélyen átélt szeretet melegségét éreztem hangján átsütni, ahogy eldúdolta a dalocskát.

Valamelyik nap öcsém, Isti felemlítette, hogy esti mese közben Nani időnként váratlanul azt mondta: „Csont”. Amíg válaszoltunk, tovább mesélt. Amikor már nem érkezett válasz, unokái aludtak. Furcsa, hogy épp Isti emlékezett erre, mer ő volt általában a legkönnyebben elalvó. Magára húzta a takarót és annyit mondott: „Alszom” – és tényleg, már aludt is.

Én nagyobb létemre sűrűn voltam nagyanyámnál, s így napi ügyeink közben is előjöttek a régi történetek. Érződött az örökké tartó csodálat a hangján elmondván, hogy biza nagyapánk – az ő párja! – fogadásból lóháton ment fel a lépcsőn a kaszinóba. Először hallván a történetet még olyan kicsi voltam, hogy nem is értettem, mi ebben a teljesítmény. Mint ahogy azt sem, mi olyan furcsa egy sorrend-felcserélésben. Ő pedig visszakacagta azt a műkedvelő színi előadást Udvarhelyen, amelyen a társaság egyik hölgytagja is szerepelt. Rettenetes lámpalázban égve elvétette a szöveget, s azt mondta aggódva szerepbeli párjának:

– Ne menj el, mert meghalsz s meghülsz!

Vagy a korabeli olvasókönyvvel az az eset, hogy a gyermek olvassa az öszvérről, hogy „Hegyeken, völgyeken biztos a járása”, majd véletlenül kettőt lapoz, s ott már vadmadarakról szól a szöveg, ezért így folytatja: „tojik kettőt-hármat, zöldes a tojása”.

Sokadszorra is rácsodálkozva mesélte el, hogy nagyapám közhivatalnokként nem akart engedélyt adni egy bűvésznak a városbeli előadásra. Végül, hogy elejét vegye a sirámnak, azt ajánlotta a kérelmezőnek, hogy egye fene, megadja az engedélyt, de csak ha őt is be tudja csapni. Meg is kapta a mutatványos, amikor az előbb még nagyapám zsebében levő pénztárcát nyújtotta feléje. S ha már a lopásnál tartok, megemlíthetem azt az esetet, amikor az utcán találkozott egy Tolvaj vezetéknevű régebbi ismerőssel, aki közben valami sikkasztásba keveredett. Ahogy az üdvözlővén nagyapát, feléje nyújtotta kezét, nagyapa ezt mondta: – Amióta kisbetűvel írod a neved, nem fogok kezét veled.

Volt tehát humora, s ezt érezni lehetett nagyanyám szavaiból is. Ilyen az az eset, amikor a Nagy Háború keleti frontjáról levelet ír a feleségének, s benne a lövészárókbeli helyzetét fanyar derűvel így jelzi: „a tisztiszolgám gyönyörűHen mos”.

A társasági meghitt hangulat mellett azonban az erkölcs keményen működött. Természetesnek számított, hogy az ember felel tetteiért. Súlyos sérelme esetén elvárt volt, hogy akár az életével is felelt megszegője. Nani mesélt olyan esetről, hogy a becsületét veszített úriember elé az asztalára tettek egy töltött pisztolyt, azután magára hagyták a dörrenésig.

Az erkölcs szigorú vallásosságon nyugodott. Gyermekkoromban étkezéskor mindig elmondtuk az asztali áldást és a köszönetet („Édes Jézus, légy vendégünk. Áldd meg, amit adtál nekünk.” És „Aki ételt-italt adott, annak neve legyen áldott.”) Reggeli fohással kezdtük a napot („Szívem első gondolata hozzád száll fel, Istenem. Te őriztél meg az éjjel, maradj ma is énvelem.”) és lefekvéskor esti imával zártuk („Én Istenem, jó Istenem, Becsukódik már a szemem, de a Tied nyitva, Atyám, amíg alszom, vigyázz reám” és ezután felsoroltuk szeretteinket, szüleim után így következett: „a kis Istvánt, a kedves Andrást” és azzal záródott, hogy „nagyapa nyugodjék békében, Amen”). Nagyanyám kenyérszelés előtt mindig keresztet karcolt a kenyér aljára. Ez a szokás a rendszeres családi együttlét megbomlásával és a közös étkezések gyérülésével veszett el. Szüleim válása után – hivatalosan 9 éves koromban, de addig sem volt békés a közeg – a Fő u. 75. első emeleti polgári otthonunkból nagyanyámhoz költöztünk kis lakásába (Kandó Kálmán utca 5. II. em. 1). Anyám háztartásbeliből keresővé változott, s késő éjszakáig dolgozott: tanár lévén órákra készült, füzeteket javított. Szükségeit ellátta; sőt kissé túlzottan ki is szolgált minket, különösen Nani halála után. Mert Nani is ilyen volt és gondolom, hogy anyánk pótolni szerette volna nagyanyánk elvesztését. De ő sem mondta el nekem fájdalmait, töprengéseit – nem is volt ilyen téren beszédes; meg joggal, kicsiny gyermeknek nézhetett –, de én sem számoltam be a velem és bennem törtétekről, hacsak nem olyasvalami történt, ami intézkedést kívánt. Ezért is érintett váratlanul, amikor egyszerűen csak derült égből rámcsapva felvetette: mit szólnék, ha újra férjhez menne. Nem

rémlett nekem, hogy kivel; így hát mi egyebet mondhattam, mint hogy nem örülnék ennek. Valószínűleg ő is habozott, ezért kaptam így telibe ezt a kérdést.

Az erkölcsi tanításokat nagyanyámtól kaptam. Kezdvé onnan, hogy a tétlenség nagy bűnnek számított nála. Többször elmesélte Mátyás király három lustájának esetét. Eszerint Mátyás király összegyűjtötte birodalma három legrestebb emberét. Ellátta őket mindennel; azok meg naphosszat csak heverésztek. Egyszer azonban tűz ütött ki. Égett a ház, s az egyik vontatott hangon megjegyzi: – Ég a ház. A másik erre felveti, hogy tán ki kéne menni. Mire a harmadik: – Nem untok beszélni? S ott égtek.

Ahogy máskor mondta: „Nem akarásnak nyögés a vége.”

Gyakran idézte fanyar humorral Arany János Híd-avatásából a lomha úri nő sóhaját:

„Ah, kínos élet: reggel s estve Öltözni és vetkezni kell!”

Volt egy mondása is arra, ha valamelyikünk feltűnően lógatta a lábát: „Ha a lustaság fájna, ordítanál.”

Bosszantotta, ha egy gyermek unatkozik. Ilyenkor adta a szájukba azt a hazulról hozott mondást is, hogy

– Mit játszódjunk? Békát nyúzzunk, s a bőrrivel takarózzunk!

Az iskolakerülésre is volt rigmusa:

„Iskolába?

Fáj a lába.

Hazamenni?

Nem fáj semmi.”

Ajánlotta is, hogy kenjük be az iskola oldalát szalonnával, hadd vigyék el a kutyák.

Figyelme kiterjedt külsőnkre is: például ha nagy és persze gyászkeretes volt a körmünk, akkor kapának nevezte, mert „akkora, hogy kapálni lehetne vele”.

Bölcselmeiben megjelentek a népcsoportok közti különbségek is. Később Andrásfalvy Berci írta le néprajzos alapossággal a felfogásbeli eltérést az összeköltöztetett menekült bukovinai székelyek és a tolnai-baranyai svábok között. Erről nagyanyámtól azt a történetet hallottam, hogy még odahaza, Erdélyben a székely a szásznál vendégként asztalhoz ülven, a házigazda emígy inti vendégét a takarékoskodásra. Igen vékonyra szeli a kenyeret és a szeméhez emelvén annak likacsain keresztül azt mondja: – Látlak, székely. Mire a székely fogja a kést, vág egy vastag karéjt, belemetsz egy lyukat, s úgy emelvén szeméhez válaszol: – Látlak, szász.

Ám a szászok esetében egymás szokásaitól való idegenkedésen túlment a bizalmatlanság. A másik német eredetű népcsoporttal, a svábokkal szemben, a szászok csak magukkal törődtek. Szabadságküzdelmekben nem osztoztak. Nagyanyám elmesélte, hogy ragadt rájuk a „bakszász” gúnynév. A magyarok ugyanis büszkén katonáskodtak; a szászok meg lehetőleg kihúzták magukat e kötelezettség alól (is). Egy sorozásnál ezért legényeik leányruhát öltöttek, hogy el ne vigyék őket. A sorozó tiszt rájött a turpisságra és sorra leleplezte a gyávákat: – Ez is bakszász, ez is bakszász ...– mondta ki a verdiktet, s így mégis mundaérba kerültek.

Élvezte a népi humort. Ízesen mesélte el az egyik helyi plébánosnál lezajlott püspöki vizitáció csattanóját. Történt ugyanis, hogy a vidéki papocska felment a püspökhöz valaminő ügyet intézni. S ott szemé-szája elállt, amikor kitapasztalta a vízöblítéses illemhely működését. Meg akart felelni a kihívásnak, s amikor a püspök látogatott el hozzá, felbérelt egy cigányt, hogy húzódjék meg a budi mögött és amikor a püspök úr elvégzi szükségét, akkor egy papírral törölje ki a fenekét. Így is történt. Ám a püspök elcsodálkozott a szolgáltatáson és alánézett, hogy mi is történhetett vele. Akkor pedig a cigány mégegyszer törölt a kezében levő papírral.

Hasonlóképpen nagyon mulattatta a vidéki úrhoz érkező vendég története. Az urak beülnek a szobába beszélgetni, de a konyha felé nyitott az ajtó. A szakácsné pedig épp tésztát gyúr. Erőst csöpög szegénynek az orra, így karjával gyakran odatöröl. A házigazda marasztalja vendégét ebédre. Mire az ennyit mond:

– Ha így csöppen, maradok, ha úgy csöppen: nem.

Talán az elvárható úri nagyvonalúság és a tényleges szegénység között feszülő ellentét okán a fukarságot ferde szemmel nézte. Volt története egy nőismerősről, aki hét vendéget hívott egy kacsza peccsenyéjére. S amikor azok nem mertek venni belőle, így sopánkodott: – Jaj Istenem, hogy lehet 1 kacsza is sok 7 embernek?! Valahányszor eszébe jutott ez, mindig derült rajta.

Arra is mosolyogva emlékezett vissza, hogy az udvarhely-környéki cigányok káromkodás helyett így átkozódtak:

– Essen ki az orrodból a közfal!

– Járjon ki a szemed, mint az asztalfiókja!

Az üres hivalkodást azonban mindenkinél elítélte, s igazán székelyesen rakta helyre:

-Ennek még szaros piszkafával sem érni fel az orrát!

A nagyravágyóknak ez a mondás járt:

-Azt nem éred meg hajason, kopaszon is bajoson.

Bár jól tudta, hogy „szarnak s kárnak nincs gazdája”, nem hagyta, hogy csínytevésünket más nyakába akarjuk varrni. Ha valamelyikünk arra hivatkozott, hogy a gazkodásra a másik buzdított fel, olyankor gyakran hallhattuk tőle:

-És ha azt mondanák, ugorj a kútba? Beleugornál?

Kemény következetességére jellemző a „Jobbkézzel”. Nagyanyám ilyen címmel látott el egy füzetet, s ebbe mindennap írnom kellett – jobb kézzel. Azóta se megy. Az volt különösen kényelmetlen, amikor elemiben dolgozatot írtunk és én arra figyeltem, hogy a teremben a sorok között sétáló tanítónő mikor ér hozzám; akkor ugyanis átkaptam jobb kezembe a tollat. Ez biza rontotta a teljesítményt, de korai lecke volt rejtőzködésből!

Erkölcisége a kisközösségben élő, a valóságban két lábbal álló embereké volt. A székelly szegénylét is megjelent benne:

– A kenyér Isten teste. Ha megszáradt, sem szabad eldobni.

Ha nem volt más egyéb otthon, egy karaj kenyér akkor is járt a koldusnak. Meg is döbrent, amikor már a fővárosban a hozzánk becsöngető kéregető azt nem fogadta el.

A hitelveket kőkeményen vette.

– Féld Istent!

– De nagymama, azt mondtad, az Isten jó. Akkor miért kell félni tőle? – A válasz gyakran ez volt:

– Már megint azok a Kelemen-miértek! – megrettent kérdésem végiggondolásától. S a minősítésben benne volt – válóféltben levő, majd elvált – apám iránti indulata is (ami rossz, az Kelemen).

Ugyanígy a Szentháromságról. Rákérdeztem „egy Istenben három személy van, hogy lehet?”

– Ebben hinni kell. Nálunk okosabb emberek már belebolondultak ebbe.

Borzongva mesélte az óceánjáró Titanic esetét a körükbeli felfogás szerint. Szerinte ki is írták, hogy olyan hatalmas ez a hajó, hogy „Akár segít az Isten, akár nem, mi mégis átkelünk a tengeren”. És érezte, hogy ez a magatartás nyílegyenesen vezetett a szerencsétlenséghez.

Ide soroltam sokáig Lutherről elmondott történetét is. Eszerint miközben szakított a katolikus egyházzal és éppen e témában írt, megjelent neki az ördög. Erre ő hozzávágta a tintatartót. Nem mondta, de érezhető volt, hogy a katolikus hittől való letérése hozta oda a rossz szellemet. Engem pedig megriasztott az ördögűzés ilyen közönséges módja.

A nagyanyámtól kapott erős ráhatást nemcsak mindent mérlegelő ellenkezésem tompította. Hanem. Még alsós koromban történt, hogy – bizonyára valami kisebb helytelenkedésért – hittantanárunk, egy pap pofonvágott. Engem addig senki sem ütött arcon. Otthon az volt a kőkemény hozzáállás, hogy lehet verekedni (bár nem szép dolog), s lehet a gyermek fenekére verni, ha rosszkodik – de az arc: Isten képmása. Azt tisztelni kell!

Egyébként az úri viselkedés volt mindenben az irányadó. Miközben a Rákosi-korszak osztályharca tombolt köröttünk, a családban egyértelmű értékrend uralkodott. Utólag, az osztályharcos iskolai tanulmányok bevonásával (és átértékelésével!) is úgy találok, hogy az „úri”-nak nevezett értékrend és modor – legalábbis ahogy ez családban működött – közelebb állt az emberi együttélés szükségleteihez, mint akármilyen más. Pedig azóta felpuhítottam a szabadság-egyenlőség-testvériség szempontjaival...

Nagyanyám felfogása véglegesen megfogott. Őszerinte ugyanis az úr – minden helyzetben úr. Ha rátör a sors és szolgamunkát kell végeznie, azt is kifogástalanul és lelkiismeretesen tegye. Abban különbözik a többi embertől, hogy többet, alaposabban és lelkiismeretesebben teljesít. Mert sorsának ura akar maradni. Elbeszélései alapján az az érzés alakult ki bennem, hogy ez a felfogás közkeletű volt a szegény székely nemesek között. Későbbi ismeretem szerinti megfogalmazásban pedig ez lenne az elit (sajnos már nagyon nem az). Így történt, hogy magával ragadott Németh László címválasztása: „A minőség forradalma”. Akár az Ingolstadtban élő menekült orvos-poli-

tikus, Csernohorszky Vilmos kötetének címe: „Erkölc és politika”. Benne van az értékválasztás és a hajtóerő is. Ugyanígy gondolkodott erről Széchenyi is. Sőt fel fogása kifejezetten szemben áll a mai általános tapasztalattal és vélekedéssel: a Legnagyobb Magyar szerint a politika alapja az erkölcs.

Később lejárátódott minden máshoz hasonlatosan a forradalom fogalma is; de bennem 48, majd 56 tisztasága erősítette meg, hogy a forradalom a „jó” oldalához tartozik (vagy legalábbis: tartozhat, ha nemes indulatból fakad). Vannak a „társ” szót megélő társadalmak; s épp közös nemzeti mozgalmaink bizonyítják, hogy a miénk ilyen. Ilyen – minden rossz tapasztalat és minden keveredés ellenére. Nálunk, ha pl. természeti csapás ér egy vidéket, nem fegyvereseket kell odaküldeni a fosztogatások meggátolására, hanem a segítség indulata támad fel. A közép- és kisnemesség úr-fogalmát szerencsére még megtapasztalhattam a való életben. Nagyapámat a parajdi felkelés miatt Horthy holtában vitézzé avatta 1926-ban. Ezzel járt egy vitézi telek; esetünkben Kunszentmiklós határában. Nagyanyám nem tudott ott lenni, így egy helybeli gazdával műveltette a földet. Itt ivódott belém, hogy a munkaviszony hogy alakul át a megrendelő és a vállalkozó (nevezzük korszerűen így azt, hogy úr és paraszt) között. Feladat-teljesítés és őszinte ragaszkodás, tiszteletadás és a másikkal emberként – és nem pusztán munkaerőként – való kezelése itt égett belém. (Feleségem ugyanezt a viselkedésmintát hozta vissza családjunkba az ország másik tájáról, Válról.) Mindkét fél tiszteletben tartotta a társadalmi különbséget, szó sem volt „egyenlőségről”, s főleg nem valami haverkodásról; ugyanakkor együttérzéssel és tisztelettel, s ezekben megnyilvánuló szeretettel követte a másik fél életét. Nagyanyámat mindig „nemzetes asszonyoknak” szólították, de ez nem a távolságtartás, hanem a tisztelet jele volt. Szerették, mert ő minden iránt érdeklődött; és ha kellett és lehetett segített Tóthéknak. Ők pedig a nehéz időkben, mikor már mindenkitől mindent elvett a rabló-állam, időről-időre – főleg ünnepek előtt – falusi étellel leptek meg minket. Ezt a kötelezettség nélküli szívbéli összetartozást éltem meg nagyban, amikor 56-ban a magyar vidék élelmiszereket hozott a városban harcolóknak.

Nagyanyám két lányával először 1916-ban menekült el a szülőföldről az oláh betöréskor. Másodszor – és véglegesen – a parajdi felkelés után elfogott és megkínzott, majd onnan kimentett férjével együtt Trianon táján. Vagonlakók lettek a fővárosban. Évek múltán sikerült beköltözniük egy Damjanich utcai lakásba; ez számomra még örömtelibbé, bensőségesebbé tette a 48-as történetekben olvasott hős Damjanich János nevét. Nagyapám nemsokára meghalt, nagyanyám szerint az oláh fogságban elszenvedett kínzások következtében. Úgy mesélte, hogy nagyapám felkelést szervezett Parajdon a Károlyi-kormány biztatásával. Majd a kiterjedt szervezkedést leállították, de ennek híre nem jutott el nagyapámhoz, mert a hírvivő nem érkezett meg hozzá – állítólag azért, mert útközben alaposan berúgott. Parajdon – és így már csak Parajdon! – kitört a megszállók elűzését célul kitűző felkelés, s ez kiváltotta a katonai megtorlást. Nagyapámat elfogták és ki akarták szedni belőle a szervezkedés részleteit és tagjait. Napokig (vagy még tovább?) vallatták. Nagyanyám végül egy „huszáros” cselrel hozta ki a zárkából: egy fürdőjegyet mutatott fel

szabadító végzéseként az őrként ott szolgáló írástudatlan oláh katonának. Ő intézte kimenekülésüket Erdélyből, súlyosan beteg férjével és két növendék leányával. Hogyan? Erre kisgyermekként, sajnos, nem kérdeztem rá. Pedig a sosem mesélt részletek adtak igazán tartást megalázott, elüldözött nagyanyámnak. Kissé a Ludas Matyi indulatára hajazó történet ez. Van egy ellenség; róla nagyapám elbeszélésére hivatkozva azt állította, hogy katonai érényekben nemigen bővelkedő. Például támadás előtt az oláh vonalak fölött tömény végtermék-illat lengett. (Van rá szavunk: beszariság.) Azt pedig mások is elbeszélték, hogy a román tisztek arciérosítót használtak és fűzőt viseltek a jobb megjelenés kedvéért – s ezt mi nagyon émyelítőnek tartottuk. Ilyen ellenség eszén túljárni, a személyes küzdelmet sikerre vinni ugyan kicsiny dolog, de mégiscsak elégtételt jelent.

Mit találtam később ezzel a szépen formált történettel kapcsolatban? Miután 1919 januárjában kísérlet történt egy székely köztársaság kikialtására, március 31-én a székely Sóvidéken felkelés robbant ki a román megszállók ellen; azok pedig kegyetlenül leverték. Tudni lehet azt is, hogy tényleg volt egy hírkavarodás az ügyben: állítólag egy félreértett távirat adta meg a végső lökést. Abból az értesülésből, hogy a román hatóságok elengedik a húségeskü letételét az alkalmazottaknak, kinőtt az a következtetés, hogy a románok kivonulnak. Ma ezt úgy mondanák, hogy wishful thinking – vágyvezérelt gondolkodás. Csakhogy magyarok tömeges megkínzásába és legyilkolásába torkollott.

Nagyanyám révén épp a már közöttünk nem levő anyai nagyapám lett a hozzám legközelebb álló felnőtt. Sokat gondoltam rá, éreztem velemlétét. Hiszen minden esti imámat érte mondott fohással zártam. Nagyanyám szerint halála után ő a tisztítóútzbe került és imáinkkal onnan segíthetjük tovább az üdvözültek közé. Elismerem, hogy mindenkinek lehetnek bűnei; ilyenre neki is lehetett sok kísértő alkalom – ha mást nem veszünk, kötelességtudóan végigszolgálta a keleti fronton a Nagy Háborút, vagyis ölnie kellett – én mégis szörnyű igazságtalanságnak éreztem, hogy a túlvilágon is szenvedés fogadja. Egyszóval, már akkor, megfélemlített gyermekként sem tudtam elfogadni a belénksulykolt dogmákat.

A sors fintora, hogy hiteles tárgyi emlékem róla csupán egy egérrágtá papírkötésű román nyelvet „gyakorló nyelvkönyv” (ára: 5 korona) és egy zsebszótár (átragasztott ára 3 korona). E két kicsi füzet borítóján ott van nagyapám saját kezű névírása. A magántanulók számára írott nyelvkönyvet Róna Antal szerkesztette és Déván adták ki, az előszó szerint 1919. április 15-én. Már akkor így kezdi szövegét a szerző: „Az államnyelv tudása egyrészt elemi *kötelessége*, másrészt eminens *érdeke* minden egyes állampolgárnak. Vonatkozik ez azokra a románul² nem tudó magyar tisztviselőkre, akik a megváltozott viszonyokhoz alkalmazkodva, megmaradtak továbbra is eddigi hivatalukban.” Pedig akkor még jóval Trianon előtt voltunk... A Pallas Nagy Lexikonát és még néhány Udvarhelyről elszármazott könyvet már oldalágról, nagyanyám legkisebb húgától, „Kata lelkemtől” örököltem meg. Ők szabályosan költöztették ki könyveiket is; benne van minden kötetben a pecsét: „Odorheiu Cenzurat”. Kata lelke és – első férje elvesztése utáni – második ura, Gyula bácsi csöndes, ked-

ves, szeretetteljes otthona máig az eszményi házaspár képét vetíti elém. Nálunk rosszabb volt a helyzet; szüleim válásához vezető viszályok néha igen hangosakká váltak, s egy ízben előttem történt, hogy apám anyámat hajánál fogva a földön húzva rángatta ki a fürdőszobából. Ahogy nagyanyámat ismerem, ő nem tudta lenyelni apám üzleti ügyeskedését és félrelépéseit és ha előttem is cseplülte ilyenekért apámat, akkor nyilván a leányát is traktálta Béla veje viselt dolgaival. (Bizonyára hozzájárult szüleim házasságának megromlásához, hogy apám 10 évig járt jegyben anyámmal, mert fizetés nélküli díjnokként nem volt mire családot alapítania.)

Ám míg Kata lelkiemnek a nevéhez ragadt a megszólítás, nagyanyám gyakran szólított meg minket is így: „Lelkem!” (Amikor azután a török nyelvvel ismerkedtem, nagy otthonossággal fedeztem fel benne ugyanezt a megszólítást a hozzánk közel állókra: „dzsanim”³, azaz lelkiem.)

Van azután régi-régi kézírással egy kis keményfedelű füzetem; a reáragasztott címkén a felirat: „Gyermekeim” s alatta: „születésök ideje”. Első bejegyzése: Dr. Beczásy Gyula (született 1859-ben). A második oldal Szobotka Rezsóné Beczásy Julcsáé (sz.: 1864) és öt gyermekéé. Azután következik Dr. Jakabházy Zsigáné Szabó Margit (sz.: 1870), majd Gálffy Kálmánné Szabó Anna (sz.: 1872), Groák Béláné Szabó Kata (sz.: 1873), vagyis Kata lelkiem, aki első férje halála (1900) után Leichtner Gyulához ment férjhez. Külön oldalon szerepel Szabó Károly (sz.: 1876) gyermekeivel, azután Szabó Kálmán (sz.: 1878); gyermekkorunk Kálmán bácsija, a nálunk csak Tattersallnak emlegetett Nemzeti Lovarda ura, színésznők kedvence. Első házasságából származik a londoni rádiónál is sokáig dolgozó irodalmár Cs. Szabó László; a rákövetkezőből pedig Károly nevű fia, vagyis Kokó, aki 1956-ban Ausztráliába menekült. Végül pedig Bocz Endréné Szabó Ilonka, a nagyanyám (sz.: 1881. június 12-én, s férjhez ment 1903. november 18-án). Két leányát még ugyanaz a kéz írta be ugyanazzal a tollal: Bocz Ilonka (magunk között: Juci, sz.: 1905. július 10-én) és Mária (számkra: Mami, sz.: 1907. január 30). A legkésőbbi bejegyzés: Szabó Károly oldalán van: „lelkiem Károlyom meghalt 1912. április 23-án”. A feljegyzéseket tehát anyai nagyanyám, Cs. (csekefalvi) Szabó Ilona anyja, Patakfalvi Ferenczy Julianna, köpeczi Botz Károly felesége készítette. Később anyám újabb adatokkal – persze főleg a mi águnkra vonatkozólag – kiegészítette: ezek jól különváló ceruzás bejegyzések.

Botz-nak írtam Nani apját, mert úgy emlékszem, hogy nagyanyám azt mesélte, Endre volt az, aki következetesen áttért a „cz”-s írásformára; így tartván magyarosabbnak. Károly dedapám élete sem volt eseménytelen. Garibaldi seregében volt huszár; azután fél évet húzott le a Monarchia börtönében, majd újra huszár főhadnagy lett. Egyébként pedig polgári foglalkozása ügyvéd volt. Hat gyermeket nevelt fel; anyám említette, hogy közülük kettő az Egyesült Államokba vándorolt el.

Mindezzel a családi szövevénynel kapcsolatosan eszembe jut nagyanyám egyik családi szállóigéje. Már nem emlékszem, melyik ősöm mondta kicsiny gyermekként, hogy „Könnyű volt apámnak anyámat elvenni; de én hogy vegyek el egy vadidegen nőt?”

Nagyapám ágának családneve már kicsi koromban megfogott. Tűnődtem, hogy a „boci” vagy a „bocs” rejtőzik-e benne. Míg pl. a Beczásy név lehet eredetileg is „c” hangzós, addig leendő feleségem Gerecze, majd egyik betegem Czabaffy, avagy író ismerősöm Hanczár neve egyértelműen az eredeti „cs”-re utal (ahogy a lengyelben máig is cz-vel a cs-t írják). Ugyanis így alakul vissza értelmes közszóvá.

Ezenkívül betűvető korom kezdetétől kezembe került egy rejtélyes könyv. Semmitmondó házi kék kartonkötésben, a hátán egy lepergett tinta felirattal, s ebből korabeli írással – nagyapámé lehet – ennyi látszik: „Rom.....ének eredete”. Szerző, cím: sehol. A kötet végén szereplő tartalomjegyzék végéhez fűzött tájékoztatása szerint „A tárgy- és névmutató” a II. kötet végén fog megjelenni. Egy kétkötetes történeti munka első része volt ez. Az első oldalon a római egyes („I.”) alatt a cím ekként szól: „A román nép és nyelv eredetének kérdése”. Alapos történeti munka, belőle ismertem meg a dáko-román elmélet körüli kezdeti vitákat.

Az említetteken kívül hányódott nálunk egy reformkori szablya, a magyaros öltözködés egykori kelléke. Nagyanyám nem említette, de nekem úgy rémlik, kicsiny koromban azt hallottam róla, hogy nagyapámhoz, vagy valamelyik felmenőjéhez tartozott. Ma a padlástér gerendáján függ – apai dédapám perzsa lovassági kardja mellett (ezt viszont apám új lakásának esernyőtartójából hoztam el az ő beleegyezésével).

Nagyanyámtól tudom, hogy a szobája falán lévő két kicsiny, fára festett téli erdő-részlet képe nagyapám keze alól került ki.

Legközelibb érzést nagyapám katonai irányítóje váltotta ki belőlem. Egyszerű, kerek, zsebóra-szerű sárgás fém műszer. Eredetileg fehér számlapja megkopott és itt-ott barnára pattogzott; rajta az égtájak németből vett betűjeleivel. Billegő kék-rozsdásfehér tűjét rögzítőgombbal lehet megállítani; füles akasztója óraláncra kíváncsok. Ha markomba veszem, ösömmel szorítok kezet.

Végül pedig nagyapa elveszettnek hitt tábori fényképe egyszerűen előkerült már a Petnén – a Petneházy-réten – eredetileg hétvégi háznak épült, majd átépített és téli-esített menedékünkben való berendezkedés közben. Ez a felvétel nem tartozik a Nagy Háborúból gyakran látható szembe-mosolygó képek közé. Feleségének a frontról írott leveleinek szalaggal átkötött csomagján volt. A levélköteg pedig akkor vezett el, amikor 1993-ban Székesfehérvárról visszaköltöztünk a fővárosba, s én nem tudtam a költözésnél jelen lenni súlyos államtitkárságom miatt. Úgy emlékszem, hogy a pincerészünkben volt, beletéve egykori játék-állatkertem vadjainak egyik ketrecébe. A felvételt valamikor levehettem a levelekről, mert egy tárcámból került elő. Barnás tónusú, rosszul megvilágított, életlen és halványuló kép. Nagyapa egyszerű íróasztalnál ül; arcát előlről éri a fény, a képet bal oldaláról vették fel.

Valami irat vagy levél fölé hajol kissé. Egyenes, középhosszú, szabályos orr, meredek homlok, egy kerek archoz illő áll; a figyelem sugárzik a szellemszerű képről is. Egészében egy arányos magyar arcél, kiugró jellegzetesség nélkül. Érdekes, hogy másik, egész alakos szembeképéhez viszonyítva az arca magyarosabbnak, mondhatnám ismerősebbnek tűnik nekem ezen a felvételen. Talán azért, mert az a másik,

a festmény már halála után készült, fotó alapján. A festő nem találkozhatott modelljével; szoborszerű, jellegtelen, élettelen lett a vászon. Van ezenkívül róla műtermi, beállított kép is katonai és polgári viseletben. Arca ezeken is nagyon merev. Eleve nebb bennem a nagyanyám elbeszéléséből adódó utolsó jelenet. Nagyapa haldoklik. Ágya mellett fekszik vizslája, s napok óta nem mozdul onnan és nem fogad el élelmet.

Ami még a gyökerekhez köt az anyai ági Székelyudvarhelyen és az apai Kalotaszegen kívül, az Nagyenyed. Endre nagyapám élete is itt indult; a város fő utcájában, a Magyar utcán laktak. Innen került iskolába Bécsújhelyre, s csak azután Székelyudvarhelyre. Anyám apai nagyapja, Botz József pedig a nagyenyedi kollégium főorvosa volt a kiegyezéses időkben. De korábban, az enyedi magyar lakosság 1849. januári lemészárlásakor az ő családját kaszába dobták. Csecsemőként egyedül menekült meg, mert oláh dajkája elrejtette egy tekenő alá a támadó csőcselék elől. Annyit tudok, hogy egész életében súlyosan zárkózott ember volt (lett?); még a szólejtében folyó munkákat is távcsövön ellenőrizte, hogy ne kelljen munkásaival se találkoznia. Jókai Csataképek című 48-as elbeszélései között a Bárdy-család kiirtását ezért mindig úgy olvastam, mint családtörténetünk részét.

Míg a jegyzőség anyai nagyapámnál, Köpeczi Bocz Endrénél megalkuvás volt a sorssal, apai nagyapámnak, Kelemen Pálnak a társadalmi felemelkedés útja volt. Magyarbikal Kelemenjei földhöz kötötten éltek, 8 km-re Bánffyhunyardtól; egyszerűen, és öntudatosan. Apám mesélte, hogy Magyarbikalon a fél falu Farkas, a másik fele Kelemen volt. Nagyapám viszont tanulmányai révén kiemelkedett és mint a másik nagyapám, ő is jegyző lett, még hozzá Dél-Erdélyben. Hogyan ismerkedett meg Gracita (pardon grácia szegény fejemnek: Grazita) Wagner von Wetterstett-tel, nem tudom. Hogyan adták hozzá feleségül a birodalmi nemesség megmagyarosodni kezdő hajadonját, a Nagyszébenben 1838-ban született Wagner Károly huszárkapitány, királyi magyar gárdista és perzsa tábornok gyermekét, azt sem. Apám jóval kevesebbet mesélt, mint nagyanyám. Egyrészt, mert a szülők a mindennapi kenyérgyűjtéssel töltik idejüket; másrészt szüleim elválása miatt is kevesebbet voltunk zavartalanul együtt apámmal. Mindenesetre apám Szászsebesen született és 4 éves korától Szászvároson nevelkedett, tehát az ő apja ott dolgozott. Gracita apja pedig kalandos életszakasza után húzódott Dél-Erdélybe. Egyébként, neve ellenére, dédapám magyar huszártiszt volt. Részt vett Miksa császár halálos végű mexikói trónfoglalásában, mint a mexikói császári önkéntes hadtest magyar vezényleti nyelvű „vörös” (-dolmányos) ezredének tagja; sőt annak feloszlatása után – a kíméletlen belháború sebesülései és szenvedései ellenére – belépett Miksa császár ún. „nemzeti hadseregébe” is. Apám többször elmondta, s hangjában igazi nagyrabecsülés csendült meg, hogy miután épen-egészségesen, s mindenekfelett élve hazakerült, új kalandba vágott bele. A magyar turkológia atyja, Vámbéry Ármin így ír erről a Vasárnapi Újság 1900. november 18-i számában:

„Évekkel ezelőtt egy magyar honvédtiszt, *Wagner von Wetterstett* jött hozzám, a ki Teheránba akart menni s ajánlatot kapott tőlem az előbbi sahhoz és ennek orvo-

sához, *Tholozán*-hoz. Wagnert aztán Tebrisbe, a perzsa trónörökös székhelyére küldték, s ott szervezte a tüzérséget. Munkájában rendkívüli ügyességet fejtett ki s az akkori trónörökös nagyon megszerette. Harczott a kurdok ellen, mégpedig olyan vitézül, hogy mikor a perzsa király meghalt, a mostani sah magával vitte udvarával Teheránba. Helyzete azonban ott nem nagyon irigylendő, mert Wagner testestől-lelkestől becsületes katona és szókimondó ember, a kinek természete nem igen fér össze a perzsa udvaroncok és államférfiak ellenkező szokásaival. Az utóbbi időben sokat betegeskedett, vesebajban szenvedett s nagy nehezen szabadságot kapott, hogy itthon állíthassa helyre egészségét. Ez sikerült is és ismét visszamegy Teheránba. Mikor most a sah Budapesten volt s velem beszélt, első szava volt hozzám: 'Ismered-e Wagnert? Mondd meg neki, hogy épen olyan jóindulattal vagyok iránta, mint azelőtt. Jöjjön csak vissza hozzám, majd megmutatom neki, hogy milyen jó barátja vagyok!' Mikor elutazásakor már a kocsiban ült, akkor is visszaszólt hozzám: 'Irg Wagnernek!' Wagner nagy érdemeket szerzett Perzsiában a tüzérség kitűnő szervezésével, s híre a sah ittléte alkalmával királyunkhoz is eljutott, a ki örömét fejezte ki, hogy Wagner ilyen elismerést szerzett Perzsiában a mi hadseregünknek, a melyből kikerült."

Apám erről úgy mesélt, hogy anyai nagyapja a sah kiképző tisztjeként szolgált és sokat harcolt ellenszegülő törzsekkel, vagy ahogy a családban mondták: „hegyi rablókkal”. Arab írásos lovassági kardja, egyik megmaradt perzsa érdemrendje és egy-egy keleti mintájú terítő emlékeztet engem életének e szakaszára – nomeg talán itt a nyitja a keleti világ iránti érdeklődésemnek is. (Ezt csak fokozták May Károly kalandregényei.) Ha a családról esett szó, apám főleg testvéreiről beszélt; néha meg is látogattuk őket. Az idősebb Pál és Gracita kitett magáért; hét gyermekük lett: Pál, Zoltán, Béla, Ferenc; s a két leány, akiket csak németes becenevükön ismertem: Médi és Mauzi (az egyikük biztosan Graci volt maga is). Anyjuk otthon németül beszélt, s másoktól tudom, hogy szeretett apámat Pipi-nek szólította, emígy: „Pipityhen”. Apám három világban élt: otthon és a társaságban német-magyarban, míg az utca nyelve az oláh volt. Pál a II. világháború végén a visszavonuló hadsereggel hagyta el az országot, utódai Vancouver környékén élnek⁴. Zolit és Sanyit nem tudom visszaidézni, Sanyi talán finánc volt; s azt hiszem Zoli volt az, aki Edelényben lakott családjával, s a református egyháznál volt világi szerepe. Egyszer meglátogattuk apámmal és emlékszem, hogy bemutattak két leányának. Ferit apám pátyolta, mert rászorult. Kerített neki házasársat, s nejével igazán szépen éltek. Élete végefelé egy kis órásboltban ült napközben, s karórákkal vesződött. Szerettük, mert puha és jóindulatú, bár kissé fontoskodó ember volt. Médi és Mauzi együtt maradt. Kettejük közül csak Médi alapított családot; férje, Gózon Karcsi valami vállalatvezető-féle volt. Ő hosszabb ideig volt kiküldetésben cseh területen, s kicsit bántott engem, hogy jobb véleményem volt a csehekről, mint a magyarokról. Egy leánygyermekük volt, Hamburgba ment férjhez.

Ha a rokonságon végigfutok, mindenütt az elapadás és elsodródás érzése kerít hatalmába. Mennyi magyar család fogyott el vagy itta be lelküket a világ nagy homokozója! Ez a kivézés és szétfolyás az igazi, a csontig hatolt Trianon...

Azt is hallottam apámtól, hogy két lánytestvére megjárta Törökországot az ataturki időkben, amikor sok magyar segített az új Törökország felépítésében a Gázinak (Kemál Atatürknek). Én apámmal egyszer – 1978-ban bekövetkezett halála előtt – még végiglátogattam gyermekkora helyszíneit; láttam az egyik temetőben Wagner von Wetterstett-feliratú sírkövet, és apám rálelt gyermekkori házukra Szászvároson, ahol – természetesen – már idegenek laknak. Amikor megtudták, miért van ott, nagyon kedvesen beszélgettek velem. Az utcásorba beilleszkedő átlagos falusi porta nem utalt a jegyző úr méltóságára – s még kevésbé az előkelő feleségre, de a főutca módos házai közé tartozott.

Apámmal ellentétben anyám soha többé nem látogatott haza. Nem akarta látni, mivé lett gyermekkori világa a Kondukátor markában. Nagyanyám Kandó Kálmán utcai kis lakása, szüleim válása utáni új otthonunk – hosszabb ideig társbérlettel süjtött – két szoba-hall volt; a cselédszobával, konyhával és mellékhelyiséggel, közös előszobával együtt sem érhetette el a száz négyzetmétert. Mégis benne az a mi kettőnk keltette gyermekzsivaj ellenére továbbélt a századelő székely kisvárosának képe. Öcsém negyedfél évvel utánam látta meg a napvilágot – és mi mindent elkövettünk, hogy csataterre változtassuk a nagyanyámnál szendergő homályt. Még kergetőzni is tudtunk, körbe a konyha-hall-szoba-fürdőszoba-vécé vonalon. Ez nem volt egyszerű. Emlékszem, egyszer Isti kergetett engem a lakásban. A hallból beszökkenem a szobába és becsaptam magam mögött az ajtót, hogy lassítsam őt a követésemben. Igen ám, de vastag, egyik oldalukon dombormintás üvegtáblák voltak az ajtóban és azok egyikét lökte be Isti. Hosszú vágás támadt a kitört üvegtől mindkét karján és csak úgy csurgott a vére. Ijedt anyám berántotta a fürdőszobába és mintegy rövidzárlati cselekvéssel lázasan kezdte mosni véres karját. Idáig tart az emlékképem, mert akkor döbbsentem rá, hogy erősen vérző sebet nincs értelme lemosni.

Van ebből az időből vértelen emlékem is. Akkor pedig valami vendégekkel anyám-nagyanyám épp a lakás közepén levő ablaktalan hallban szövegelt. Mi ketten öcsémmel „a” szobában egy nemrég látott film élményét dolgozzuk fel nagy beleéléssel. Hegyikecskékről szólt, akik – igen: akik – megküzdöttek a szabadságukért; szédítő sziklákon átugrálva elkerülték a hálóba fogást. Hát mi is ugráltunk egyik karosszékéből a másikba, a díványról a földre és vissza. Jó ruganyos, jólfejtett koloniál bútordarabok voltak ezek. Ugráltunk, amíg az alattunk lakó Ancsi néni fel nem jött, s be nem csöngetett, hogy mi történik nálunk, mert csillárja égői is megvakultak a robajtól.

Anyám riadtan jött be:- Mit csináltak?

Hegyikecskéket játszottunk – mondtuk nagy természetességgel.

Az asszonyok persze rosszalkodásnak ítélték meg mindezt. Hogy mit jelent, ha férfi is van a családban, arra egy régi jelenet villantott rá. Már kisfiúkká cseperedtünk öcsémmel, amikor egyszer meglátogattuk Pesten anyai nagybátyánkat, Cs. Szabó

Kálmánt. Egyedül, felnőttet kísérve persze már többször találkoztam vele, de ez most más volt. Ők beszélgettek, én pedig öcsémmel játszani kezdtem, s valamin hajba kapunk. Nem mérgesen, hanem kölyökkutyákként egymásnak ugrottunk. Anyám, nagyanyám persze elhült, én viszont azt hallom Kálmán bácsitól: „Verj a seggére!” Felszabadító élmény volt, hogy a nőktől megszokott csitítás és finomkodás helyett, a természetes viselkedésre egyenes szóval, vidáman bátorított. (Egyébként „székelyül” ez nem is durváskodás; nálu(n)k az üvegnek is segge van.)

Öcsémmel közösen van még egy nyomot hagyó emlékem. Sok felsőlégúti nyavalygás után a felsőbbtség-felnőtttség úgy döntött, hogy ki kell dobálni elnyűtt torokmanduláinkat. Katonadolog – mondták, legfeljebb utána néhány napig fagylatozni fogunk. Na de az altatás éteres maszkkal történt. Orvul hátulról hirtelen rászorították az arcomra és én azonnal visszatartottam a lélegzetemet. Azt éreztem, megfojtának. Ezt teszik Istivel is? Vergődve átkiabáltam a maszkon, hogy fulladok. S csak erre kaptam azt a tanácsot, hogy vegyek egyenletesen, mélyen levegőt. Szót fogadtam és tényleg jobb lett. Az éterszag már nem volt elviselhetetlen. Éreztem és lelki szememmel láttam: motorkerékpáron ülök és robogok. Robogásom lejtőre fordul és csavaronalban gyorsuló száguldással estem az ájulatba. Két megfelelő mondat kellett volna előtte, s nincs ez a kínos tehetetlenség... (Egyébként utána is sokszor begyulladt a torkom; ilyenkor már az egész garatfal lángolt.)

*

Apám más gyermekkorából nőtt ki, mint anyám. Az ő apja első-nemzedékbeli értelmiségiként kiszakadt kalotaszegi kis magyar közösségből, és szász-oláh környezetben vált „hivatalt viselő” emberré. Apám kemény volt és elsöre fel nem tételezhetően furfangos; ezért volt, hogy Nani Róka Miskának nevezte. A vidéki utca vegyes népének bárdolatlanságát éreztem rajta. Ezenfelül Nani még gyávasággal is megvádolta, de ebben sosem adtam neki igazat. Hogy 18 évesen Magyarországra szökött az oláh katonai sorozás elől, s hogy később kihúzta magát a hitleri Németország oroszellenes háborújából, ezek számomra a józanságát bizonyították. Amúgy is túl sok magyar vért pazaroltunk történelmünk során idegen célokért... Persze értettem nagyanyám fájdalmát, ha hadat járt egykori férjével vetette össze apámat. Az ő ellenében a szüleim válásához vezető családi viszályok során alakulhatott ki. Kényeztetett leányával durva a veje! Így hát akármit mesélt apámmal kapcsolatban, abból jó nem jöhetett ki. Így például többször emlegette, hogy apám már kora ifjúságában kereskedett; ha jól emlékszem, eladott valami kecskét. Naninál a kereskedelem ferde szemmel nézett tevékenység volt, s ez rajtam is nyomot hagyott; apám pedig szeretett vidéki vásárokon alkudozni; ennek ízét igazán később feleségemmel, Évával a kőrösfeketeretői vásárokon kaptuk el. Ezenkívül apám revizori keresetét rendszeresen műtárgyak (főleg szőnyegek és porcelánok) adásvételével egészítette ki. Emlékszem, hogyan kedveskedett a BÁV-ban dolgozó nőknek, hogyan csúsztatott üzleti ismerőseinek apróbb ajándékokat. A sikeres üzletelés ízét még fel tudom fogni, de azt már nem, hogy ha valami rendkívüli tárgy került hozzá, azon is túl tudott adni. Máig fájlalom például életem legcsodálatosabb perzsaszőnyegét. Vadászjelenetek voltak rajta,

s nyilván valamelyik szétlopott kastélyból kerültek a bizományiba. Apám kapcsolatai révén hamar lecsapott rá, de egy év múltán titkon kijuttatta nyugatra, s számára egy akkor elképzelhetetlen másik csoda: egy Peugeot-gépkocsi lett belőle. Meg tudott válni életem legcsodásabb szőnyegétől! Ridegségét mutatja, hogy a tudatos közeledés, a furfangos alku mindennapjai mellett azonban volt egy legvégső meggyőződése: minden jog az erőre vezethető vissza. Amikor erőszakosság került szóba, az érve az volt a „Mi jogan?”-ra, hogy „az erő jogán”. S ha önmagát érezte erőben, akkor ilyenkor izmai is megfeszültek.

Talán innen ered, hogy jó ideig félrehallottam a Csárdáskirálynő egyik közismert dalát. A szöveg arról szól, hogy „az asszony összetört, megkínozt, meggyötört”. Énnekem meg anyám képe jelent meg és azt hallottam: „az asszony összetört, megkínozt, meggyötört”...

Apám jelentette számomra a férfiaság vonzó és taszító példáját. Ahogy a hűvös-völgyi erdőben kézbe kapta a jobb híján megvásárolt gyenge kis légpuskát – ez már a Rákosi-korszak – és telibe találta (bal szemén!) az egyik fáról a másikra átigyekvő mókuskát... Ez pedig arról jutott eszembe, hogy ha kisgyermekként személyes tárgyaihoz nyúltunk, tréfás hangon ezt szokta volt mondani: „Ne nyúlka-piszka, mert elsül a puska!”

Kicsiny gyermekkoromban egyszer elestem Hidegkút főutcáján. A roncsolt seb miatt orvosi tanácsra tetanusz elleni emlékeztető oltást kellett kapnom. Az ellenanyagot lószérumban állították elő. Tartva a szúrástól különösen, hogy úgy mondták, mellkasba kapom, félénken megkérdeztem apámat: miért kell nekem a lószérumot beadni.

– Mert különben lóvá változol – hangzott a mesebeli magyarázat. Azután töprengtettem, hogy milyen is lenne, hogyan is menne végbe rajtam ez...

Szerette a meztelenséget. Több fényképen feszíti kedvtelve izmait csupasz felsőtestén; s rólam készített egyik kisgyermekkorai felvételén én a hétvégi kertünkben meztelenül pisilek. Később szemérmességemet zavarta ez a kép; de szerettem is, mert kifejezetten bájos. Apám és anyám felfogásának ütközéséből volt is némi zűrzavar bennem. Odanézttem a libbenő szoknyácskákra, s szégyelltem magam miatta. Mérges voltam a női viseletre, mert úgy takar el, hogy felfedésre ingerel. S miközben oda vonzza figyelmemet, arra intenek, hogy legyek illedelmes.

Egyébként életem első világos emléke is ezzel a kettősséggel kapcsolatos. Szélesebb családi, rokoni körben vagyunk. Apám gúnyosan nevetve hajol fölém-felém:

– Csókold meg M. nénit!

Apám arcából azt veszem ki, hogy valami illetlenségre akar rávenni, hogy kinevethessen az egész társaság előtt. Különösen erős ez az érzésem azért, mert a néni nem tűnik nagyon csókolni valónak.

„Ezek mind rajtam akarnak nevetni, és apám kiszolgált nekik.”

Kétségbeesésemben két ököllel kezdem ütlegelni apám felémhajló vigyorgó arcát. Bal-jobb, sűrű egymásutánban.

Ez az eset bennem egy szintén kicsiny koromban sokszor hallott dallal fonódott össze. A nagyok énekelték:

„Nem vagy legény, Berci,
Nem vagy legény, Berci, mert nem mersz
Apád-anyád előtt, a Szidi néni előtt
Páros csókot adni.”

A csók tehát valami illetlen dolog lehet, amihez merészség – de a helyzetből ítélve, inkább – pófátlanság kell. Különösen társaságban. Valami olyan, mint felöltözöttek társaságában meztelenül lenni.

Valószínűleg a satrafákként megjelenő tantik⁵ világa segítette elidegeníteni tőlem a családunk német gyökereit. Kisgyermekkoromban a német nyelv volt a követelmények és a titkolódzó felnőttek nyelve. Nekem annyi jutott ebből, hogy „spielen”, „spatziere gehen”; lényeges ügyekben azonban csak a „nicht for dem Kind” jutott. S ha valami magyar jellegzetességen mulattak, gyakran hangzott el az „Asien” szó – sosem elismerőleg. A földrész nevét így, németesen hallani máig borzongást kelt bennem. Emlékszem még a Busch-albumra, benne a kiváló gyermek- (nem nevelési-) -szelidítési elvekre. Ezeket Max und Moritz szenvedte el. Ha valamelyikük nem vágott körmöt, akkor az ujját is levágták nagy ollóval. Rosszalkodtak, s ezért belőlük kacsa- aprólék lett a húsdarálóban (!) Bár felnőtt fejjel még utánatanultam az elfeledett német nyelvnek, hiszen több tudomány alapkönyveihez nyit utat ez a nyelv; alapvető borzongásomat fiaimra is ráörökítettem, így mellettünk feleségem is átadta „labanc” nyelvtudását az enyészetnek. Az elutasítás azonban olyan mélyen beivódott szűkebb családomba, hogy amikor évek múltán pszichológus ismerősünk német feleségével kellett volna beszélgetni (Washingtonban), nem voltam rá képes és nejem is keresgelte a szavakat.

Anyámat a társaságban Miminek becézték. Megtudtam, hogy érzékeny, visszahúzódo természete miatt kapta a „mimóza” jelzőt és ebből lett a Mimi. Amikor Párizsban tanult, akkor is a legszorgalmasabb, legcsöndesebb életű volt. Francia–latin szakos tanár lett, de a Rákosi-korszakban nem kellett a tudása. Ekkor gimnáziumban, majd az általános iskola felső osztályaiban magyar irodalmat tanított. Néha segítettem neki a dolgozatfüzetek javításában. De ekkor már csak régi ismerőseinek volt Mimi; nekünk Mami lett. S amikor megöregedett, az újabb családtagoknak már Mamika. Megérkezésem után negyedfél évvel befutott a családi pályaudvarra István öcsém is. Megszületése után hosszú ideig úgy tudtam, hogy Handi a neve. Gondolom, ez olyan szójáték lehetett anyám száján, amikor minket együtt említett: Andi és Handi. Én pedig úgy lettem András, hogy nagyapám nevét kaptam. (Kutya legyek, ha ebben nem volt benne Nani elszánt akarata.) Csakhogy szüleim úgy érezték, hogy családnévem sok e-hangjához nem lehet még egy Endre keresztnévet is hozzámekegni. És mivel Andreas a magyarban a hangrend megválasztása szerint lehet András és Endre is, így lettem az előbbi névforma tulajdonosa. Az pedig már sorsszerűség, hogy ennek a névnek az eredeti viselője egyben a szittyák apostola volt...

Egyébként az eddigiekből kitűnik, hogy a család mindegyik ágában elterjedt volt a becenév-adás. Feltehetően azért, mert gyakran fordult elő, hogy valamelyik felmenő nevét adták az újszülöttnek. Nem említettem, de Bocz Elekéknél így lett például Elek neve Ziza, Idáé Dundi és Józsefé Oka. Mátyásföldre meg Csernyánszky Hapi nénihez jártunk ki néha. Érdekes ezt összevetni a kolozsvári Tőkés család ezzel szögesen szemembenő szokásával: ott ugyanis a hivatalos névformát használták családon belül is. Így ha aztán valaki később Tőkés Lacira hivatkozott, rögtön tudtam, hogy nincs vele kapcsolata: mert ismerősei mind Lászlónak szólítják.

*

Első nagyobb kirándulásunk otthonról akkor esett, amikor visszacsatolták Kárpátalját. Anyámtól tudom, hogy akkor odalátogattunk. Erről még nincs emlékem, csak valamivel később Galyatetőről, mert az erdő elkerített részében szarvast, őzet lehetett látni. Még mindig érzem a havas táj csípős levegőjét, s látom a kicsiny szánt, ahogy siklik a havon. Úgy érzem inkább, mint emlékszem, hogy először ekkor ültem lovon: feltettek egy ló – kis erdészlő – hátára. Nagyon jó érzés volt, láttam a szőrt és sörényét, meg is simítottam. Talán egyetlen kedves németes élményem ehhez kapcsolódik, mert felébresztette bennem azt a homályba vesző élményt, amikor a Kelemen nagypapa a térdére vett, s azután néha apám is és német mondókéval lovagoltatott a térdén. Így kezdődött: „So reiten die kleinen...”⁶ azután gyorsult a szöveg és a térdmozgás a célba érésig. Ám sokszoros lovas múltunk ellenére szinte felnőtt koromig sem kerültem paripára. Ez kilépés lett volna a sűrke zónából: magyarkodás, uraskodás. Legyen neked elég, hogy eljárhatsz vívni! Már egyetemista voltam, amikor Péter barátommal Dömsödön disznóoltás, műkedvelő néprajzozás és némi italozás után idősebb helyi barátunk, Csécs Imre megengedte, hogy hazavigyünk két lovat a faluba a külterületről. Hamar ráéreztem az egyensúlyra és fülig szaladt a szám. Végiggalopozni a falun – hihetetlenül jó érzés volt!

A galyatetői szarvasok újra föltűntek bennem, amikor már nagyapaként egy ausztriai kiránduláson Barna Kadocsa unokám szánkóját húzva mutattam meg a szállásunk mellett a szintén elkerített erdőrészben az ottani agancsosokat, míg szülei sízni voltak. A front előtti időszakból rémlik még gombos piros katonasapkám és az igazi (!) puskám. Emlékezésemet egykori fénykép segít felerősíteni: állok a kezemben a nálam nagyobb fegyverrel; alig bírom, de boldogan feszítek. Apám később azt mondta, hogy a puskámat is és az ő szeretett Wanderer kocsiját is elvitték a háborúba. Lényegileg így történhetett. Ezekből a tárgyakból is kiderül, hogy addigra tisztességgel megközéposztályosodtunk. Azután – akár az előző nemzedék(ek) – kezdhettünk mindent előlről.

Ötödik életévem felé sodródván elkövetkezett Budapest orosz ostroma. Már előtte nem tudtunk úgy sétálni menni, hogy katonai egységeket ne láttunk volna ide-oda vonulni. Rápillantván az alig pelyhedző bajszú leventékre, nagyanyám mondta is anyámnak rám és a gyermekkocsiban tolt öcsémre: – Te, rejszük el gyorsan ezeket a csemetéket, mert még bevonultatják őket is!

Azután el kellett hagynunk a lakást és leköltöztünk a pincébe, az óvóhelyre. Máig a fülemben van a szirénák vijjogása, majd a repülőgépek bombáinak robbanása. Néha felnéztünk elhagyott lakásunkba, de egyelőre csak az ablakok törtek röpityomra.

A háború megtapasztalásának következő lépcsőfoka volt, amikor elkezdtek Pestről löni minket. Háztömbünk a Duna partján állt. Mindig szomorított, hogy ablakaink nem a Dunára néznek – még a gyermekszobáé sem, pedig az már a Kacsza utca külső végén volt – de most ez talán némi védelmet jelentett, legalábbis a kisebb lövedékektől. A Kacsza utca és a Fő utca sarkán pedig a Cseke néni kocsmája volt; azt is sokat hallottam emlegetni apám beszerző útjai kapcsán. Folytonos volt a lövöldözés, nem volt tanácsos kilépni az utcára. Nagyanyám vállalta, hogy eljár vízért a Királyfürdőhöz, mert magát féltette a legkevésbé. Volt, hogy kúszni kellett, de családjáért ő szembenézett a veszéllyel. Háznak előtt a Duna-parti közlekedési vonalon, a 9-es villamos helyett lőszeres szerelvény állt a síneken, de egyik nap két háztömbbel arrább tolták. Akkor kapott telitalálatot és az a közelünkben levő lakóépület, amelynek a tövében állt, mindenestől összeomlott. Mi a homályos pincében ültünk, annak tágas terében lépésenként más-más család. Egyszerre nagy dörrenés; a pincefalak megrendülnek, a mennyezetről csüngő villanykörte elszlik. Akkor omlott össze a másik háztömb, maga alá temetve ismerőseinket. Valami lezuhanó gerenda apámat is megsértette. Látom, ahogy pislákoló gyertyafényben egy falra akasztott borotválkozótükör előtt kezeli vérző arcát.

Mivel élni, enni kellett, apám az ostromot követően átjárt Pestre is. Híd nem volt; akik csónakkal próbálkoztak, azoktól elvették az oroszok. Szerzett egy hosszú fa csónakot, mindkét vége orrszerűen végződött. Evezőt maga készített hozzá; lapátja egy furnérlemez volt. Egyszer aztán elkapták őt is csónakjában az oroszok. Ki akarták parancsolni, de mutatta, hogy víz áll az aljában, a csónak nem használható. Szerencsére, őt magát elengedték.

Házunk belső udvarán német tisztok lovai voltak az ablakfélfákhoz kikötve. Azután eltűntek a németek, s a pacik ottmaradtak. Éhükben megrágták a fa ablakkereteket. Az ostrom végén pedig a lakók levágták őket. Akkor ettem először húst az ostrom óta. Sosem felejttem el a lovakból sültött húspogácsa – lófasírt – ízét. Később a Marcibányi téri dán segélykonyha nem okozott ilyen örömet. A sózott vaj még csak hagyján, de az egyik nap üres bableves, másik nap zabpelyhely, ütemesen váltakozva; no az elvette a kedvemet az evéstől. A zabpelyhellyel azután itthon nem nagyon támadtak le, de bablevest ezt követőleg csak akkor ettem, amikor anyósom főzte – és nem akartam megbántani az elutasítással. Viszont azóta tudom, hogy: jó, van íze.

*

Gyermekkoromban a magunkfajta középosztálybeli családnál természetes volt a háztartási alkalmazott. Kicsi koromban a sudár Irénre és a húsos Terkára emlékszem. Az ő emlékük verőfényes.

Az ostrom után is fogadtak anyámék egy vidéki leányt, aki azonban lelkileg nem volt kiegyensúlyozott. Például hazulról hozott gyermekriogatással traktált egy

sötétbe forduló délután; s ezután nyugtalanul aludtam. Első emlékezetes álmom: ülök a gyermekszobában és tudom, hogy az ablakon kívül ott settenkedik az ördög. Egy másik klipp-szerű képben pedig már bent van a szobában, s lompos ölében ülök, ő meg körmével, vagy tüvel döföl engem. Ma is érzem, mennyire riadoztam. Szóval volt részem a népi babonáság megélésében is. (Pedig digitális világ előtti őskorban, akkor még nem ijesztgették a gyermekeket a japán *Momó*val. *Mama* pedig nem volt félelmetes.) Ha pedig játszott velem a nagyleány, le akart győzni. Egyszer pl. kirakós kockákat gyűjtöttünk össze, ki tud többet alapon. Ő maga alá húzta a kockákat és ráborult, hogy ne tudjak elvenni belőle. Akkor történt olyasmi, amit szégyellek. Felháborodásomban, hogy tehetetlenné aláz, fogtam egy kockát és azzal ütöttem a fejére. Sírva ment panaszkodni szüleimhez. Több zavaros ügy után egyszer váratlanul nekiment a Dunának öngyilkossági szándékkal. Apám lelt rá valahogyan. Visszahozta, megnyugtatta. A leány maradni akart, mert otthon lehetett a bajok forrása; de szüleim rábeszélték, hogy menjen csak haza. Meg is ajándékozták, de nem merték vállalni a felvigyázást szegényre. A történetnek különös hangsúlyt ad a 45 utáni háttér. A cselédektől egyre jobban félni lehetett, ha nem régi és hűséges bútordarab volt. Elvégre együtt élt a családdal, ismerte urait. Azt jelenthetett róluk, amit csak el tudott képzelni.

Ugyanis a háborús rémségek után hamar talpra állt a család. A lakás ugyan fel volt dűlva, de helyrehozható volt. Apám dolgozószobája ismét szentélyé vált, méltóságteljes koloniál bútorokkal. A fényes barna fa a zöldhorgolt huzattal nekem máig is az ünnepélyes hangulatot sugallja. A dolgozószoba – inkább ma azt mondanám, hogy apám szobája, mert immáron folyamatosan volt neki munkahelye – az ebédlőből nyílt: ez volt a központi nagyszoba, egyben nappali is, két hatalmas ablakkal. Másik oldalán volt csigaházam, a gyermekszoba. Rácsos ablaka a Kacsza utcára nézett. Előtte játékpolt volt, arra másztam fel nézelődni és a polc tetejével megnövelt ablakpárkányon játszottam katonáimmal. A csata hevében egyszer egy huszár ki is potytyant az ablakon. Az utcácskában épp egy lovaskocsi csattogott el, annak nyitott rakterére érkezett. Hiába szalaszottunk utána cselédlányt, már elmentek. Azzal vigasztalódtam, hogy biztos örült a „kakizós” lábtartású, (mert lovatlan) vitéznek a fuvaros gyermeke. Ha már így alakult, odaadtam volna paripáját is.

Emlékezetes kudarcom még a hosszú fehér szőrű játékkutyám esete. Valahogy szegényke vizes lett, ezért a fűtőtesthez tettem száradni. ott le is égett a szőre. Igen kicsi lehettem, mert ennek kapcsán tanultam meg, hogy játékkállatnak nem nő ki a szőre.

A gyermekszobából a két nagy ablak fényesítette középső helyiségbe, a nagy ebédlőbe tottyantam. Onnan már a felnőtték világa következett. Innen az előszoba felé menvén, onnan nyílt a konyha, kamra. Lakásajtónk a lépcsőházra nyílt, a konyha mellett a belső körfolyosó futott. Kellott cselédszobának is lennie a konyha mellett, de ott sosem voltam. A „gang”-ról rálátás nyílt az udvar közepén álló nagy porolóállványra. A kövezett udvarra gyakran becsattogtak vándorárusok. Drótostót, vándor üveges a hátán hordott nagy üvegtáblákkal, vagy éppen kintornás talicskázta be nye-

kergőjét. A jegeskocsi nem jött be, az utcáról árulták a jégtömböket a jég szekrényekhez.

Ne feledjem a pincét sem. Lakásonkénti fás rekeszek be sok mindent lehetett rejteni. Száradó törzsdarabokat későbbi megmunkáláshoz, Magyar Adorján röpiratát arról, hogy a magyar nyelv tulajdonképpen Európa ősnyelve; és keresztanyám doktori dolgozatát az olasz manierista festészetről. S később persze, néhány rendszerellenes írásomat.

Hét végén kimentünk a telekre. Ez a Svábhegyen, hivatalos átnevezése szerint: a Szabadság-hegyen volt a fogaskerekű első, feltételes megállója, az Orgonás magasságában⁷. Három nagy földterasz alkotta és fölszaladt egy vékonyabb nyél a hátsó – és mégis utcai – bejáráthoz a Trencsényi utcára. Azt lehetett volna kocsival megközeleltetni; de a háború után nem volt kocsink. Így a komoly kovácsolt vaskapu, és a hozzá vezető telekrész egyre inkább az enyészetnek adta át magát. Alulról a harmadik – ha úgy tetszik, a fő – terazon állt hétvégi házikónk: beton alapon nemzeti színű falécek alkották. Ha csak rá gondolok, a házacska és a kerti bútorok lécein természetes magától értetődéssel jelenik meg zászlónk három színe. Volt konyhánk is, s az egész épület téglalap alapjából hátul kimetszett raktára. Ennek két oldalán a közös térben némileg elkülönülve kétoldalt fekhelyek; a bejárat két oldalán ajtó nélküli két kamra. A fő teret asztal foglalta el, de voltak vasvázás kerti székeink és karosszékeink, sőt padunk is. Ezeknek a lécein szintén a piros és a zöld szín váltakozott. A ház homlokzati oldala előtt rózsák simultak karóikhoz; a terasz szélén bokrok. Azóta jelent nekem ott-honosságot a pünkösdi rózsák. A terasz végében volt a vízcsap; közte és a házikó között egy furcsa kéttörzsű fa emelkedett, erre szerelték fel a hintát. Van egy korai kép: ezen Babáci, olaszországi nagynéném kislánya hintáztat. A hinta mellett, a teraszt szegélyező szépen nyírt gyöngyvesző-(spirea-) bokrok közti nyíláson lépcső vezetett le a kertbe. A második szintet óriási diófa uralta; sok időt töltöttünk rajta öcsémmel nagyokat dalolva. A túlsó végén a lépcsősor az alsó kapuhoz vezetett. Ott csatlakozhattunk a gyalogösvényhez és mellette a fogaskerekű igyekezett az Erdei iskolához. A 83-as (majd 56-os) villamos végállomásától, az Új Szent János-kórháztól ezen igyekeztünk fel hétvégeken. Volt egy kicsiny szekerünk, anyám belerakta a fazakakat, s volt hogy a hegyébe ültetett engem is, apám meg húzta. Egyszer ki is esett a kereke és a petrezselymes krumplics java a sín melletti vízvezető árokba borult a gyermekkel, mint feltétlenül együtt.

A legelső terazon volt a művelt területünk. Itt voltak kicsiny barackfáink. Közöttük mindig megcsodáltam a másutt nem látott, turbán alakú japán barackot. Később itt alakítottam ki kemény munkával egy kicsiny pityókaföldet magamnak. Kemény munkával, mert sok követ termeltem ki a talajból.

Azt mondtam, hogy sokáig nem volt módom lovagolni. Pedig itt, ebben a hétvégi kulipintyóban várt engem mindig csodálatos fehér hintalovam. Zöld nyeregtakaró, piros szerszám: a színek visszaköszönnek. Kis házunk egyben istállója is volt felnőtt koromig, de akkor már hajléktalanok szállásolták be magukat a házba, s egyszer szárnya kelt lovacskámnak is...

Iskolás korom előtt azon töprengtem, hogyan fogom megjegyezni a hét napjait. Például villamosbérletet hogyan veszek. Úgy körülbelülre? Azután melyik hónap hány napos? Ebben nagyanyám segített. Ökölbe szorított kezét letette az asztalra és a másik kezével végiglépdelt az ökle ujjainak tőízületein. Minden bütyöknél kimondott egy rövidítést: áp-jú-sze-nov. Ezek a harminc napos hónapok. A többi 31 napos, kivéven a februárt.

Azt azonban ezután is kevertem, hogy „jú” az június vagy július. Ezért örültem, amikor törökül tanultam, s ott a két hónapnak teljesen eltérő neve van: haziran és temmuz.

Azután elkövetkezett a 6. évem. Megoldódott ez a kérdés is és elkezdtem iskolába járni. Iskoláimat a Marcibányi téri két tannyelvű, francia–magyar iskolában kezdtem; s amikor ezt a berendezkedő kommunista hatalom felszámolta, negyedik általános osztályba már átkerültem a területileg illetékes Medve utcai iskolába. Az első évekre úgy emlékszem, mint az álmából ébredő ember. Később az ilyen jellegű élményt neveztük az elmeagyógyászatban – korántsem egyszerű, hanem inkább leíró módon – előalak-jellegű maradvány-tünetegyüttesnek.

Ekkortájt tapasztaltam, hogy egy másik nyelv más szokásokat is jelent. Magyarországon az volt az elfogadott, hogy a gyermekek hátratették a kezüket – mondjuk – a tanárra várván. De nem a francia osztályban! Ott az osztrák–magyar bakanyelv mintájára az járta, hogy „megszületett”. Erre a magyar szóra hasonlított leginkább a tanárnő fegyelmező felszólítása: „Mains sur la tête!” – Kezeket a fejre! A franciák így tartottak rendet.

A Marcibányi térig naponta le kellett küzdeni a távolságot. Mi tagadás, nem lettem maraton-futó. Ekkor már a Kandóban laktunk és anyám reggelente kapkodva készített minket az útra, sőt eleinte úgy ment dolgozni, hogy előbb elvitt az iskoláig. Nem ritkán elkéstünk, főleg, ha valamiért vissza kellett szaladni. Életünk eléggé zilált volt; otthoni zsúfoltság, sietve lepörgő délutánok; anyámnak éjfélig tartó felkészülés másnapi munkájára. Volt, hogy a nagy kapkodásban odakozmált a reggelire melegített tej. Öcsémmel összenéztünk és – ne szomorítsuk anyát! – hősiezen megittuk. Máskor meg valami ruhasegély volt az iskolában; használt ruhanemű szétosztása rászorulóknak. Nekem is jutott valami rózsaszín (!), alul-felül gumizott bugyi. Nemcsak kellemetlen viselet, de nagyon lányosnak is éreztem. Egyszer azután vécézés után az iskolában felejtettem. Anyám valószínűleg még ma sem érti, hogy lehet egy alsóneműt elhagyni. (Azóta van rá más magyarázatom is.) Első barátom, Aitner Józsi egy nálam egyszerűbb gondolkodású, kevésbé képzeletgazdag gyermek volt. Meséltem neki az indiánokról és arról ábrándoztunk, hogy csapatot alakítunk. Ha már indiánokról volt szó, magam előtt láttam szép barna bőrüket és amikor a kedvenc színemet kérdezték, a barnát neveztem meg. Barátom valamiért a sárgát kedvelte: így a zászlónk sárga-barna lett. Bevallom, titkon magam sem találtam szépségnek. (Nagyanyám kedvenc színe a kék volt; lelkét biztosan mosollyal tölti el az újjáéledt székely zászló.) Voltak az osztályban igazi polgári csemeték, hangadók és maguk körül társaságot

mozgatók. Én nem tartoztam közéjük. Ábrándoztam, többek között arról is, hogy milyen jó lenne a kedves arcú Kinga hajfonatát meghúztatni. Sosem tettem meg. Nem is beszéltem vele.

*

Hatéves koromban megbetegedtem. A torokgyík majdnem elvitt, mert akkor még csak hagyományos tüneti szerek voltak ellene. Emlékszem, hogy anyám az egykori koloniál stílusú dolgozószobából származó zöld díványra fektetett, ahol különben a nagyok aludtak. Ő most egy matracot terített az ágy elé, ott éjszakázott hetekig mellettem. Nagyanyámmal ekkor történt meg, hogy nem talált senkit a házban, aki levágja neki az élő tyúkot, amiből kisunokájának akart erőlevest készíteni. Máskor az élő állat levágásával (pl. hal) megvárt valakit, aki megteszi. Most azonban súlyosan beteg unokájáról volt szó. Nekifogott hát a feladatnak. Egy elszánt vágással levágta a tyúk fejét – de teljesen ám, s aztán tettétől megborzadva, átrohant a szobákon a kicsi balkonunkra és ott a fejet kivágta az utcára. Pedig nem volt gyáva ember, mint ahogy az az eddigiekből is kiderülhetett. Az öregedést nehezen élte meg, hiszen leánya és unokái nem pótolhatták a kiszakadást eredeti társadalmi közegéből. Így magányosnak érezhette magát, mert ha neki volt szüksége erejének megtámogatására, legfeljebb szeretetet kaphatott. A vitézi tulajdonnal kapcsolatos hercehurcák (a kunszentmiklósi föld, majd az Ugocsa mozi közös birtoklása más családdal), végül a mindenképp való kiforgatás; kis, két szoba-hallos lakásának társbérletesítése nem volt elég. Folyton járt hozzánk a végrehajtó.

Még ma is visszacseng fülemben egy divatos dallam általam akkortájt átszerkesztett szövege:

„Nyikorog az ajtóó,
jön a végrehajtóó,
viszi a bútort.”

Persze mindegyik végrehajtó rögtön lecsapott az addig sikeresen megmentett zongorára. Nagyanyám szerzett hivatalos igazolást, hogy a hangszer nem árverezhető, mert én tanulok rajta zenélni. Így is volt; heti néhány délután a Mártírok útjára (ma ismét Margit körút) jártam zeneiskolába, s gyakran mellé. Többször előfordult, hogy ellenkező irányba indultam és a Margit hídon átkutyagoltam Pestre. Ott a hídfőnél volt egy újságárus, nála volt Vaillant (=vájjan) kapható. Ez egy francia nyelvű képes gyermekújság volt, s mivel a komcsik adták ki, nem tilalmazták nálunk a forgalmát. Ekkor már a Medve utcába jártam iskolába. Itt nem terheltek francia nyelvtanulással, de bejött a kötelező orosz. Anyám ugyan megpróbálta folytatni a franciaórákat velem, de én folyton magyar nyelvű rákérdezéssel zavartam meg⁸. Ezért megszervezte, hogy eljárjak Pilászy nénihez – egy volt franciás osztálytársam órákat adó anyjához. Ezek egészen rendhagyó foglalkozások voltak: a nénivel ültem a nagyszoba asztalánál, ő az ölében egy jól fejlett fehér tyúkanyót simogatott, s a Széll Kálmán térre nyitott ablakából galambok röppentek be a szobába. Ilyen körülmények között a nyelvóra ugyancsak elvértelenedett, majd meg is szűnt. Mit mondjak? A Vaillant révén a francia kommunisták tették lehetővé, hogy ne felejtsek el teljesen franciául.

A térről a fényben korántsem szentlélekként beröppenő galambokról egy későbbi kép jut az eszembe. Az agyonhajszolt Trabantjával Moldvát-Erdélyt járó Atzél Bandi⁹ Bem József utcai lakása. Itt ugyanígy korzóztak a város galambjai, s a párkányon csipegetvén a magokat betértek a szobába – ott pedig nála vendégeskedő csángó ifjakká és leányokká változtak.

Visszatérve nagyanyám küzdelmére a végrehajtóval, emlékszem egy esetre, s ez aláhúzza, hogy ő szegény csak magára számíthatott a bajban. Ugyanis csongették az ajtónkon és ő számítva a hivatlan vendég kilétére, kioktatott, hogy szóljak ki: nincs itthon. Én meg kis füles, nagy izgalomban azt találtam mondani, hogy

– Nagyanyám azt üzeni, hogy nincsen itthon.

*

Családunk szegény jó, Árva Bethlen Katája kellett a férfi legyen a csonka országban lapító csonka családban. Anyámnak a válás után munka után kellett néznie, s a kialakuló proletárdiktatúrában franciatanár voltát éppúgy ferde szemmel nézték, mint kettős vezetéknevét. Apám pedig ekkor hagyta lekopni nevééről a saját teljesítményét jelző Dr.-t, nehogy osztályidegenné való kikupálódását már a bemutatkozásnál be kelljen vallania. Az örület odáig fokozódott, hogy később Medve utcai osztályfőnökünk, Szlávik László kénytelen volt engedélyezni az osztályfőnök úr megnevezés helyett az „Osztályfőnök Pajtás” megszólítást, s ettől évek múltán úgy tudott megválni, hogy tanítványainak valami rosszkódására hivatkozva visszavonta ennek a megszólításnak az engedélyezését.

A vagyon-megfosztás és osztályidegenné minősítés hercehurcai között ekkor szűnt meg közös templomba-járásunk is. A Margit körüti ferencesek épülete mind a mai napig kiváltja belőlem a keresztvetés mozdulatát, de anyám – hogy nehogy megszűnjék a családban az egyetlen kereset, a nehezen szerzett magyar irodalom tanári állása – immár egyedül, rejtőzve máshova lopakodott el templomba. Otthon továbbra is reggel-este imádkoztunk. Pénteken az iskolai étkezés természetesen húselemből állt, de nagyanyám felmentett minket az önvád alól, mondván, hogy ilyen helyzetre a pápa felmentést adott. Nagyanyám mindig felül tudott kerekedni. Régi derűje romjaival – s alig érezhető (ön-)iróniával – tárgyalt a végrehajtókkal, s a hozzánk is bepofátlankodó békekölcsön-jegyztető agitátorokkal. Adott nekik derűsen, s csak nekünk jegyezte meg, hogy nem várja vissza a kölcsönét, hiszen az I. világháborúban befizetett hadikölcsöne is elúszott. Tőle tanultam meg – később sokszor volt szükségem erre a képességre – hogy hogyan lehet csiholni: nyomorból humort.

Adomateremtő kedvének maradékaként bennem ragadt egyik újabb története. Ennek szokatlan módon még címet is adott: „Szobor hasában egy órával”. A történet megragadt bennem, merthogy nálunk a komód tetején állt egy óra, s ezt körülölelte egy női alak. Két karját széttárva mintegy fogantyút is adott a testében viselt órának. Ezt megcsodáltamkor mesélte Nani azt az esetet, ami szerinte házi gyermekorvosunkkal, a Bem József utca saroképületében lakó és rendelő Istvánicsics bácsival esett meg – mert Nani történetei mindig ismert személyekről szóltak. Az történt, hogy a doktor bácsinak karácsonyra, de még az ádvent ideje alatt valamelyik hálás betege

egy szobrot hasában órával ajándékozott. Ő azonban nem kívánta megtartani, s gyorsan valakinek továbbajándékozta. Karácsony este azután csöngetnek nála és a csomaghozó fiú átad egy dobozt, rajta egy másik hálás betege jókívánságaival. Kibontják, s hát visszaérkezett a „szobor hasában egy órával”.

A történet tetszett, de most sem kérdeztem vissza, hogy véletlenül nincs nekünk közünk ehhez az esethez?

Persze, hajlok arra, hogy aranyfüstöt fújjak egykori életünk képére. Igazság szerint azonban azt is elő tudom ásní emlékeim közül, amikor az óriási teher alatt néha rátört a rosszkedv, s ezt székely módra fejezte ki:

András, mi a különbség a pacsirta és az öregasszony között?

Mi?

A kismadár fenn énekel, a vénasszony a fenének kell.

Önsajnálkozásakor mindig kínosan éreztem magam. Volt, amikor elfáradván kiszaladt a száján: – Én csak egy öreg cseléd vagyok. – Sajnálhatta magát, de nekem esett rosszul. Mert igaz, hogy kiszolgált engemet, de önként – és én sosem gondoltam rá másként, mint akit nagyon szeretek.

Ha arra gondolok, hogyan élte meg öregedését, mindig eszembe jut egy töredék-dallam: „...szép asszonynak, jónak, jó járású lónak Kár megöregedni”.

Feltűnt nekem, hogy előszeretettel viselte fekete kalapját otthon is. Megkérdeztem, miért. Azt mondta, hogy annak finom súlya megnyugtatja a fejét. Tényleg, időnként tic-szerű rángás futott végig fején. Megrángatta az élet.

Az már nem a korához, hanem ízléséhez tartozott, hogy Ady Endrét nem szerette. (Ebben nem egyeztünk. Később én többször is végigolvastam verseinek összkiadását.) Igaz, a Nanitól megismert első Ady-vers számomra a „Fekete zongora” volt. Nani méltatlankodva véleményezte: „Mi az, hogy zúg, bóg, nyerít, mi az? A fekete zongora?...” Más okból volt benne távolságtartás Bartóktól. Én megdöbbenve fedeztem fel e törekeny, halk zeneszerző őseréjű alkotásait. Ám öneki már sebeit érintette, hogy miért foglalkozott oláh népzenevel? A hóra és zszakáta zakatolása családjunkban az életünkre törő hordák emlékét sajdította fel.

Megemlítek még valamit; ezt majdnem elfeledtem. Egy ismerősöm mesélte, hogy háborút és hadifogságot megjárt nagyapjától mindenről lehetett kérdezősködni, csak egy dologról nem. Az ávo kínzókamrájában, az Andrássy út 60-ban töltött időről. (Ma ez a Terror Háza Múzeum.) Na, erről Nani sem mesélt. Valószínűleg férje vitézi múltja és vitézi telke miatt rántották be. Ám hál’istennek végül hazaengedték.

*

Visszatérve a torokgyíkra: I. osztályos koromban hosszan voltam beteg. Amikor újra iskolába kezdtem járni, nem tudtam követni a tananyagot. Amikor lecsapott rám a torokgyík, akkor még csak az egyjegyű számokat tanultuk és most amikor felírták a táblára, hogy „12”, azt csak egy-kettőnek tudtam olvasni. A francia tagozatos osztály további nehézséget jelentett. Minden nap volt francia nyelvű foglalkozás velünk, de a többiek már előbbre tartottak. Nehezen illeszkedtem bele egyszerre két nyelv logi-

kájába. És végig idegen maradt nekem pl. a főnevek neme. Élettelen tárgyakat nemi jelleggel ellátni, számomra érthetetlen és értelmetlen maradt. Ezt csak megerősítette a későbbiekben, amikor újra kezdtem németül tanulni, az ottani háromneműség. La fenêtre miért das Fenster? Franciául nőnemű és németül semleges?

És franciául miért nőnemű a fejem???

Így nem lehet megszerezni a dolgokat.

Azóta is rossz a véleményem a nyelvtanoktatásról. Főlegesen bonyolít és erőszakosan címkéz átél, de addig nem tudatosult jelenségeket. Milyennek kéne lennie? Olyannak, ahogy nagyanyám kacagva emlegette a kis Babáci apámnak adott olasz leckéjét:

Cseresznye, az csiliéze. És *ha többen vannak*, akkor csiliézi.

A család olasz ágától egyébként mindnyájan kaptunk szellemi vérfrissítést. A Rákosi-korszak ránknehezedésében üde színfolt volt egy-egy sokszor-átvizsgált – és nem ritkán megdézsmált – ajándokcsomag érkezése. Megcsodáltuk a szárított fűgét és a nagynéha ragyogva érkezett narancsot. Nagyanyám sosem fogadott el egy gerezdet sem:

– Eleget ettem én már éltemben – így hártott, s nekem eszembe jutottak a családi képek Ostendéről, rajtuk a tetőtől talpig fürdőruhába pakolt nőkről: a két háború között voltak tehetősebb pillanataink.¹⁰ Most pedig nagymami a narancs héját is gondosan eltette és szeletkéit kandírozta finom karácsonyi csemegének. Az ő szójárásával a csipetnyi finomságokat azóta is „szájbosszantónak” nevezem. Meg kell mondanom, e szűkös években minden jobb falat kettőnknek jutott öcsémmel. Nagynéném olasz férjének pedig személyes lekötelezettje vagyok. A romló évek elején Magyarországon szolgált diplomataként; s amíg itt élt, eléggé rendszeresen meglátogatott minket. Egyben keresztapám lévén, Alessandro értelmiségi indíttatást akart nekem adni. Ezt bizonyossággal érzem. Életem első könyvét tőle kaptam ajándékba. Verne Gyula A tizenöt éves kapitány akkori magyar kiadása volt. Felrémlt nekem, hogy láttam a régi Verne-sorozat köteteiből néhányat szüleim könyvtárában. Elkezdtem könyveik közt keresgélni. Így kaptam rá az olvasásra. Kiszemezgettem az engem lekötő olvasmányokat, s a két háború közti magyar irodalommal is kapcsolatba kerültem. (Míg Kassák Lajos, Móricz Zsigmond és Tamási Áron kifacsart tagokkal, de ismert maradt a szovjetesedő világunkban is, ugyanakkor Herczeg Ferenc hosszú időre eltűnt, „alámerült”. Viszont Tormay Cecil, Somogyváry Gyula, Pekár Gyula, Hunyadi Sándor, Molter Károly, vagy Egri Viktor nevét azután sem tanulmányaimban, sem társaságban nem hallhattam. Ignác Rózsát is csak alig. Kálmán nagybátyám első házasságából született fiával, a finom tollú Cs. Szabó Lászlóval pedig csak a Szabad Európa rádióadó műsorában találkozhattam.) Később elkezdtem antikváriumokba járni; s ott is sok könyvet lapoztam át. Kedvenc olvasmányaim persze eltűntek a kommunizmus kiteljesedésével. Donászy Ferenc történelmi tárgyú és indián könyveihez már csak kéz alatt lehetett hozzájutni, s hosszú időre eltűnt May Károly is – hogy azután sok-sok év múltán Karl May-ként bukkanjon újra fel. A nemzeti világkép megszűntetése kiterjedt a nagy francia mesélőre is: ő pedig Jules Verne-

ként került elő a hidegháború olvadása táján. Azonban az engem a világba indító könyv Fehér Szarvas Sziklás hegyek varázslója volt. Gyermekeimnél és unokáimnál is újra elővettem.

Tehát átmolyoztam szüleim könyvtárát. Nagyanyámnál viszont régi gyermekújságokat (Én Újságom, Jó Pajtás) találtam elnyűtt kötetekben. Pósa bácsi Jó pajtása hozzám is jó volt. Trianont egy ottani gyermekversből értettem meg. Ebben egy botonyamadár (másnéven: pelikán, gödény) szundikált a vízen, szájában egy hallal, s azt váratlanul kiragadták a csőréből. Erre ez a bávatag gödény így sóhajt fel: – Lám, lám, ki gondolá, Hogy közöttünk is van olá... A már anyám gyermekkorában szétolvasott Dörmögő Dömötöröket is nagy kedvvel morzsoltam és megismertem belőlük az automobilozás kezdeteit, a korabeli országgyűlést és egykori országunk tájait, lakóit. Mackó úrral együtt utaztam, Móra Ferenc róka-emberétől, Csilicsali Csalavári Csalavértől fanyar társadalomismeretet lehetett felcsipegetni; de még Tutsek Anna kislányoknak tancéllal, de mulatságosan írt, a szeles Cilikéről szóló kalandjaiba is belenéztem. Nagy élményt jelentettek számomra a Brehm: Az állatok világa könyvkigyója. A nemcsak hogy német nyelvű, de gót betűs ismerethalmazba főleg a nagyszerű állatképek révén ástam bele magamat. Később, már külön költözvén egyik kötetét, az Emlősökről szólót el is vittem, s azután bántam, hogy ezzel megbontottam a sorozatot.

Az írott szöveg tiszteletének kialakulása szempontjából érdekes, és ma már érthetetlen, hogy a pincénkben talált ritka nyomatok (keresztanyám doktori dolgozata vagy Magyar Adorján számomra forradalmi röpirata) több példányát megsemmisítettem, mert az járt kicsi fejemben, hogy minél kevesebb van belőle, annál értékesebb. Később ezt aztán szántam-bántam, ahogy leszakadó hátú agyonolvasott könyveimet is megsirattam.

A térképekre is nagyanyámnál kaptam rá annyira, hogy a könyvócskásnál is órák hosszat bújtam a Pallas Nagylexikonának vármegye-térképeit. (Jónéhányat el is hoztam.) Így próbáltam megismerni az egykori magyar Kárpát-medence részletesebb földrajzát¹¹. Szerencsére egy teljes Pallas-sorozatot megörököltem Gyula bácsitól. Ezt kértem, meg egy üveges könyvespolcot amikor választhattam hagyatékából; s belső hökkenettel – de nem kis örömmel – láttam, hogy a másik ági rokonfiú inkább Stefan Zweiget viszi. A nagyanyámnál fellelt régi iskolai térképeken fel volt tüntetve a méretarány szemléltetésére a lap sarkán a régi Magyarország foltszerű képe: lássuk, hogy pl. Dél-Amerika mekkora a mi öröknek tekintett viszonyításunk alapján. Eltöprengtem: ha Nagy-Magyarország ilyen kicsi egy földrész térképén, akkor a csonka...?

Egykori országunk körvonala akkor égett belém. Mutatván nagyanyámnak a háború előtti iskolai térképfüzetben a régi Magyarország térképét meglódlult a képzeletem:

Olyan, mint egy nagy hal. Mint egy cethal.

Ő ezt válaszolta:

Olyan, mint egy szép kenyér. Tudott is kenyeret adni mindnyájunknak.

Erre emlékeztem, amikor a Nemzeti Fórum jelképét megalkottuk. Elmondtam ezt és Orosz István képen meg is jelent a Magyarok Kenyere.

JEGYZETEK

- 1 Erre azután még ráakott egy lapáttal későbbi barátom, Péter. Neki volt az a mondása, hogy „magyar ember kardját, faszát bal oldalán hordja.” Ám magam is tapasztaltam (főleg szerepléseknél), hogy a kard hüvelye úgy van kialakítva, hogy a bal oldali felszíne a mutatósabb; jobb oldalán a varrat van és a függesztő szerkezet. Nem is köthettem máshova fel, mint bal oldalamra. Talán ez is hozzájárult ahhoz, hogy jobb kézzel kezdtem a vívástulást.
- 2 Így van írva: hosszú „ú”-val.
- 3 A pont nélküli „i” a török nyelvben az i hang mély párja. A magyarban nem jelöljük, pedig vannak ilyen szavaink, pl. „nyíl” > „nyilak”, „csík” > „csíkot”.
- 4 Egy tőle származó unokanővérem, Kovács Irén a kanadai Hamiltonból 1993-ban meg is talált engem.
- 5 nagyénérik,- németül. A belém vésődött szavak jelentése: játszani, sétálni menni, s „Ne a gyermek előtt!”
- 6 „Így lovagolnak a kicsik...”
- 7 Látod, itt lehet használni a „magasságában” jelzést, s nem az időpont-meghatározásakor.
- 8 Ezt a módszer továbbfejlesztette Ádi unokám. Vele, ha angolul tanulunk, mindig eszébe jut valami sürgős ötlet. Én azonban ennek örvén már nem megyek bele magyar társalgásba, hanem felajánlom, hogy beszéljük meg angolul.
- 9 A háborúból való kiugrásban szerepet vállaló, majd a szovjetek eltüntette báró Atzél Ede fia. 56 után évekig volt börtönben. A csángók napi ügyeinek segítségével találtunk egymásra.
- 10 Ost-ende= kelet vége, egyúttal a nagyvilágba való kitekintés élményét is adta. Persze volt, amikor torzán. Ilyen volt, amikor nagy meggyőződéssel mesélte Nani, hogy a négerek az afrikai napsütéshez vannak szokva – mert ő látott egy tengerjáró hajó fedélzetén egy néger matrózt a nyári napsütésben fogvacogva dideregni. Mai eszemmel azt mondanám, hogy azt szegényt bizonyára éppen váltóláz-roham kínozza.
- 11 Ennek kapcsán be kell látnom az élethossziglan történő tanulás igazságát, mert így is csak 80 évesen tudtam meg, hogy a mai horvát Kalnik magyarul eredetileg: Kemléki-hegység.

Fehér és fekete

Vízfolyással szemben, a patak jobb oldalán kapaszkodik fel dombkaréjig a gyönyörű, lankás kaszáló. Szakrális hely, Erős-oldal a neve, ide vonul ki hétvégeken a Város apraja-nagyja. Tülfelől, szemben, be a patakig, erdőrengeteg. Bükk, gyertyán, köztük egy-egy vadcserezsnye, menyasszonycsokrok, hófehér villanások tavasszal. Befejezett volt ez a táj, akár egy tükör a fényes, első felével és a festett hátlapjával.

Valamikor hegycsuszamlás alakított ki a völgyben hullámokat és a szép, lankás lapályokat, alkalmas helyeket arra, hogy a kirándulók leterítsék pokrócaikat, elővegyék az elemőzsiát, és elfeledkezzenek egy-két órára az élet minden bajáról.

Régi idők emlékeit őrizte Erős-oldal. Még a régi, jó békeidőkben vásárolta meg a Város a határnak ezt a részét, senki abba ekéjét bele nem akaszthatta, füves résznek hagyták fel, s minden tavasszal kivonultak bokrot, tövist kivágni, szemetet, gazt, száraz falevelet összegereblyézni, s elégetni.

Valóban szakrális hely volt Erős-oldal, újkori amfiteátrum, ahol egy-egy lapályt birtokukba vettek a családok. Íratlan törvény szabta meg, hová telepedik le ez vagy az a família, mindenki tudta, hogy ez a Bakos-, az a Mátéffy-, ez a Dobos-, az a Deme-lapály.

Kora tavasztól az első hóhullásig jöttek ide a város lakói, úgy jöttek, mint második otthonukba, érezték – és ezt a híres gimnázium fizikatanára többször ki is jelentette –, erősebb itt a föld vonzása, mármint a gravitáció, alighanem innen kapta a domboldal a nevét.

Szófia beszéd, tudta ezt mindenki, de a völgy valós fajsúlyát nem a gravitáció, hanem a csobogó patak kölcsönözte. Több borvízforrás ömlött bele ebbe a patakba, s ezekről a borvízforrásokról megállapították a geológusok, hogy a radioaktív tartalmuk gyógyhatású. Épült egy kis fürdőtelep fenn, a hegytetőn, a Monarchia idején luxushelynek számított, de az impériumváltással leromlott, lezüllött, romba dőlt.

A majálist is Erős-oldalban tartották, olyankor kivonult a vendéglő zenekara, egy deszkaemelvényen helyezkedett el, és szürkületig visszhangzott erdő-mező a muzsikától, énekszótól.

Egy-két éves lehetett Zsombor, amikor szülei kihozták Erős-oldalba. Lehet, sőt biztos, hogy korábban is hozták, de ő arra nem emlékezett, túl kicsi volt. Amit fel tudott idézni felnőtt fejjel, az egy rövid totyogás. Az ő pokrócukról áttotyogott a szomszédokhoz, ahol lépes mézzel kínálták meg.

Szőke volt Zsombor, kékszemű, úgy ragyogott azokban a csodálkozás, mint fű között, pacsirtafészekben az égszínkék tojások színe, s azzal is kivált a környezetéből, hogy göndör, sárga haja a válláig ért. Őt tartották a város legszebb gyermekének.

Olyan régi barátság kapcsolta össze a két családot, mármint a Benedekffy és a Dániel családot, hogy nem emlékeztek annak kezdetére. Azt tudták, hogy valami-

kor rég, talán Deák Ferenc idejében már minden dolgukat közösen végezték, a disznótorok, a névnapok, a születésnapok közös ünnepek voltak, nem is beszélve a kalákában végzett munkákról.

Története, arca, karaktere volt akkor minden családnak.

Azon az emlékezetes napon, talán vasárnap délután lehetett, amikor Zsombor áttotyogott Dánielékhez (Azzal ugratták később Zsombort, hogy leánykérőbe ment!), Ildikó, a menyasszony még valahol a nemlét öntudatlan, boldog állapotában lebegett. A szóbeszédben viszont az maradt fenn, hogy az édesanyja már a hasában hordta őt, de ez kedves legenda, szép ráfogás volt. Ők pontosan tudták, amikor összeházasodtak, hogy Zsombor két évvel, négy hónappal, három héttel és kilenc órával idősebb, mint Ildikó.

Ezen sokat nevettek, jó móka volt, hogy ezt kiszámították, pontosabban Zsombor számította ki, ő volt jó fej a matematikában, Ildikó, a lélektanász nem szívesen bíbelődött a matézissel.

Úgy nőttek fel a két család oltalma alatt, mint erdő szélén, szelíd bokrok alatt a kékhátú gombák. Mindent megkaptak, gondjuk semmire sem volt, az iskolák sem keserítették az életüket, játszva, csak úgy kapásból végezték el az egyetemet, Zsombor az állatorvosit, Ildikó a pszichológiát. Ebben még semmi különös nem volt, ontotta a Város kollégiuma a tehetséges fiatalokat, az viszont eltért a sablontól, hogy a két család Ildikó születése pillanatában, amikor megtudták, hogy lány született, gondolatban összeadta őket.

Ez is a régi időkből fennmaradt hagyomány volt, mint az Erős-oldal kultusza. Fejedelmi vagy királyi párokat hoztak össze birodalmi érdekből valaha, sokszor már a gyermekek megszületése előtt, de a Benedekffy és a Dániel család nem érdekből társította őket. Rendjén valónak tartották, hogy a szerelemfa kivirágzik, ami által az élet alaptörvénye érvényesül, s elvégzi a maga dolgát. Éppen ezért nem avatkoztak közbe, nem kerített senki, rábeszélés még célzásokban sem hangzott el. Igaz, tiltás sem.

Az esküvő másnapján, ami május hónapban volt, ide, Erős-oldalba jött ki az ifjú férj és a fiatalasszony, hogy tisztuljon a fejük, hogy meghallják a bentről, a lélekből áradó csöndet, és hogy tovább nőjön, erősödjön bennük a szerelem-mámor.

Madárraj surrant el fölöttük, a szél pilléket, szirmokat sodort, a patak zengte a vizek örök moráját, de ők semmit sem érzékeltek a környezetükből. Bódító révületbe zuhantak.

Boldogok voltak. Nagyon boldogok. Gyerekesen hittek a szerelemben, és gondtalan jövőt reméltek. Ebben az izzásban átírták, konvertálták egymást.

Magukkal hozták Erős-oldalba a legnagyobb nászajándékot, egy kertes ház kulcsát, és egy FIAT személygépkocsi slusszkulcsát. A négy szülő az utolsó pillanatig titokban tartotta, Ildikó és Zsombor csak az esküvőjükön tudták meg, hogy a Városból az Erős-oldalba kivezető, csendes utcában övéké a legszebb ház, rendezett udvarral, kerttel, garázzsal. Friss mészszag terjeng még mindenhol, nemrég fejezték be a munkások az építkezést; a bútort is vadonatúj, modern, praktikus, ízléses.

Zsombor apja a megye vadásztársaságának volt az elnöke, mesés összegeket kapott a holland, a német vendégektől, Ildikó családja mindkét ágon orvosdinasztia tagjai, futotta a nagylelkű nászajándékra.

Több falu olvadt bele ebbe a kisvárosba, sokan gazdálkodtak még akkor, mondták Zsombornak a kollegái, amikor elfoglalta az állását, hogy állatorvos-paradicsomba csöppent bele.

Ildikót nem zavarta férjének póriás foglalkozása, mindig, amikor hazajött a farmról, kigombolta az inggallérját, beleszagolt abba, s meg tudta mondani, hogy lucernát, lóherét, baltacint, zabot ettek-e aznap a lovak, a tehenek, a borjúk. Egyedül a siló bűzét nem szerette, az fölkhavarta a gyomrát, ezért Zsombor elkerülte azokat a helyeket, ahol a ruhája ezzel a szaggal telt volna meg.

Szép életük volt. Kívánni sem kívánhattak volna szebbet. Csak lassan, csak mértékkel szívárogtak be a hagyományörző kisvárosba a modern világ miazmái. Konokul őrizték az emberek a család, a rokonság, a vérségileg egy bolyba tartózó atyafiság kova-kemény kötéseit. A fiatalok sem távolodtak el még túlságosan a szülőkől, Ildikó és Zsombor jól érezte magát ebben a zárt közösségben. Nem korlát volt nekik a hagyomány, hanem oxigén, éltető ájer. Tudták, manapság már csak a kisvárosok lakhatók.

Egy ponton hágták át az íratlan szabályokat. Az egyetemen mindketten mániákus pókerjátékosok lettek.

Az országba sok külföldi egyetemista jött ösztöndíjjal, állami szerződésben határozták meg a létszámukat, s ezek a Dél-Ázsiából, Afrikából, Latin-Amerikából származó fiatalok a diákotthonokban elterjesztették a kártyajáték szenvedélyét.

Egy évig kellett dolgozniuk az állami alkalmazottaknak, hogy szabadságra meheszenek.

Ildikónak lejárt az első tanév, a zárünnepségen dicsérő oklevelet nyújtott át neki az igazgató, Zsombor kivette a három hetes szabadságát, s gondos pakolászás után elindultak a tengerpartra.

Érdekes, magyar fül számára otthonosan hangzó neve volt az üdülőtelepnek: Mamaia. A szakszervezet utalta ki a jegyeket, s ők ott, Mamáján kaptak pompás luxusszobát egy panelház első emeletén, közel a vízparthoz.

Megszokott tevés-vevéssel, a tengerparti nyaralások sztereotip cselekvéseivel telt el az első nap: reggeli, kávé a büfében, séta a homokos strandig, napernyő felállítása, egymás kenegetése napolajjal, és persze fürdés.

Kiderült, Ildikó jobb úszó, mint a férje. Ez volt az első disszonancia az életükben. Gombóc keletkezett Zsombor torkában, amikor a felesége megkerülte a bóját, és ő még csak félúton volt.

Az ebédlőteremben kezdtek érdeklődni arról, hogy van-e az üdülők között pókerjátékos. Dolgozott bennük a játékszenvedély, de ahhoz partnerek kellettek.

Egyik nap, amikor rákönyököltek arra a pultra, ahol kávé, alkoholt, hűsítőt szolgáltak ki, megállt mellettük egy kétméteres néger, és vizskit rendelt.

Kirívóan elegáns volt, bizonyára most érkezett, nagyon kilógott az üdülők slampos, félmeztelen tömegéből, kék selyeminget viselt, piros nyakkendő, amit gyémánttű fogott össze az ingnyílással, fekete öltönye különleges, finom, errefelé ismeretlen anyagból készült, ugyancsak fekete mintázatokkal, cirádákkal.

Az arcán nyoma sem volt a négerek gyakori, szélsőséges vonásainak, szabályos, szép ívű volt a száj, keskenyek az ajkak, a koponya, akárha ébenfából faragta volna szobrászművész, arányosan hosszú, a homlok nem lecsapott, hanem domború, fülei hihetetlenül aprók, fejét sok ezer göndör hajtincs fődte.

Mivel román egyetemre járt, törte ezt az újlatin nyelvet, de – ahogy szóba elegyedtek –, azonnal közölte, az ő országa valamikor francia gyarmat volt, ha tudnak, beszéljenek vele franciául.

Ildikó volt a franciás, Zsombor a németes, ezért a söntéspulti, első beszélgetésnél, akárcsak az úszásban, alul maradt a férj, egy szót sem értett a felesége és a néger beszédéből, igaz, ők, akkor, ott csak néhány szót váltottak a gallok nyelvén.

Végül is románul tisztázták azt, hogy Monsieur Dubois, így szólította a portás az új vendéget, szívesen és gyakran játszik pókert, s szobatársai közt is van két bukaresti, akik bizonyára társulnának.

Hamarosan a póker töltötte be az életüket. Csak reggel s estefelé mentek le úszni a tengerbe, délelőtt, délután, mint a megszállottak, tologatták a zsetonokat, szedték föl, rakták le a lapokat, kombináltak, még veszekedtek is a nyereségek miatt.

Kezdetben texas holdem-et játszottak fix limit, pot limit, no limit és mixed változatokban, de Monsieur Dubois megtanította őket az omahára is.

Közben sok mindent megtudtak új barátjukról. Apja Szenegál délkeleti sarkában, ahol a hosszú síkság után kezdődnek a hegyek, élet-halál ura, törzsfőnökök vezére, amolyan fejedelem, királyok leszármazottja. Ő a gyermekkorát még ott töltötte, a bennszülöttek nyelvét beszélte, csak 18 éves korában küldte az apja Dakarba, a fővárosba, itt lett félig francia, itt vette föl a francia nevet, de nem érezte jól magát, csupán az óceán, a tengerpart bővölte, s amikor a román nagykövetség ösztöndíjaját ajánlott fel szenegáli egyetemistáknak, szívesen jött Bukarestbe. Onnan rándul le néha-néha ide, Mamaiara, mert a víz az élete, nem tud élni tenger nélkül.

– Félig francia lettem – mesélte Ildikónak és Zsombornak –, de gyűlölöm a franciákat, gőgös, büszke nép, hamarabb lettek nácik, mint a németek. A románok a franciák cigányai, dörgölöznek a nagy rokonhoz, de szedett-vedett népség, ha neki adnák a világ vagyonát, sem maradna itt végképp. Csinosak a bukaresti kurvák, ideig-óráig el lehet szórakozni velük, aztán vissza Szenegálba. Ha csak lehet, a szűkebb hazába, a délkeleti hegyvidékre, ahol még őrzik a lángot, ahol még nem pusztították el a gyarmatosítók és a nemzetárulók az ősi kultúrát.

Mіндеzt csak akkor mesélte el szaggatottan, sok nyelvtani hibával románul, amikor a két bukaresti fiú visszament a harmadik emeletre, s ők hármásban maradtak.

Dubois gyakran látogatta őket, és soha nem jött üres kézzel. Az üveg viszki és a csomag Kent ott volt mindig a kicsi válltáskájában, s legtöbbször, különösen, ha egész délután ott maradt, sokat ittak. Az alkohol heves rohamokat váltott ki belőle,

üvöltve kárhoztatta az egykori gyarmatosítókat, akik tönkretették az afrikai népek pompás kultúráját.

– A bantu nyelv – mondta – alkalmas kötőanyag lehetett volna az egész kontinens egyesítésére, világhatalom, erős birodalom lenne most Afrika, ha nem telepednek rá a gyarmatosítók.

– Hátha fordítva történik minden? – kiáltotta. – Ha Európa déli partjain afrikai hajók jelennek meg, s a daliás néger tengerészek az itt élő népeket igázzák le? A mórok példáját kellett volna követni! Mi vagyunk a felsőbbrendű faj, nem ti, fehérek! Afrikában keletkezett a homo sapiens, ott emelkedtünk ki az állatvilágból.

Amikor legnagyobb volt benne az indulat, mindig a nemzete jelszavát skandálta mély torokhangon:

"Un Peuple, Un But, Une Foi." – "Egy nép, egy cél, egy hit."

Nem tagadta, hogy ő nacionalista, nem ismer más célt, mint Szenegál népeinek föltámasztását.

– Kitakarodtak a francia nációk az országunkból, és nekünk vissza kell térni az ősi nyelv, a nemzeti kultúra forrásaihoz – mondta.

Néha dühbe gurult, gesztikulált, szeme fehérré kifordult, olyan lett, mint egy epilepsziás beteg. Ildikó hideg vizes borogatást tett a szép homlokára, s megsimogatta az arcát. Nyugtatta. Ilyenkor hosszú, fekete haja ráhullott a néger arcára, olyan volt, mint egy jó édesanya, aki hisztériás gyermekét csitítgatja.

Hihetetlenül gyorsan nyugodott le Dubois. A hajfüggöny mögött elfeledte népének a bajait.

A második héten már fürödni is hármasan mentek. Amikor a strandon kifeküdtek a napra, megbámulták őket a turisták. Jobboldalt fekete óriás, középen kreol bőrű nő, baloldalt filigrán, szinte tejfehér, szőke férfi. Különös, ellentmondásos egység.

Csak a vízben váltak külön. Megtörtént, hogy a gyengén úszó Zsombor, amikor rákapaszkodott a bójára, csak két fejet látott a víz horizontján, Ildikó kontyba kötött haját, és Dubois, a napfényben megcsillanó, göndör tincseit.

Egyezséget kötött a házaspár. Zsombor akkor is lemegy úszni, amikor Ildikó pihen. Ebéd után, a déli szieszta helyett ő edzeni fog, addig fog edzeni, amíg úszásban is igazi társak lesznek. Egyenrangúak.

Konok küzdelem volt, de Zsombor érezte, karizmai erősödnek, s mintha megnyúlt volna. Mintha magasabb lenne egy-két centivel.

Amikor visszajött a déli úszásból, az volt az érzése, Kent cigarettafüst friss illata terjeng a szobában. Bizonyára a tegnapról maradt, gondolta. Boldogan bújt be fél órára a felesége mellé, Ildikó, mint mindig, gyönyörű combjai közé csíptette be. Ez volt a hagyományos, boldog pozíciójuk az ágyban.

Az ő szakszervezeti jegyük járt le hamarabb, Dubois még maradt.

Búcsúestét tartottak, verték a blattot, pókereztek vadul, éjfél után beszélgettek. Ittak. Egy mondat vágta mellbe őket, egy kijelentés, amit nem vártak volna egy afrikai négertől:

– Örülhettek ti, erdélyi magyarok, hogy nem francia impérium alá kerültetek. Rég elnyelt volna titeket a cethal, ez a telhetetlen bendő.

Hihetetlenül tájékozott volt, úgy ismerte Európa történelmét, mint a tenyerét. Nem csoda, politológiát és históriát tanult az egyetemen, diplomátának készült.

Jó elmenni, és jó hazaérkezni. Amikor begurultak a FIAT autójukkal az udvarukra, a kocsiülésen is szenvedélyesen csókolóztak egy darabig.

Másnap könnyű szívvel, kipihenten, élmény-gazdagon indultak munkába. Zsombor a farmra, Ildikó kedves iskolájába. Mindketten szerették a szakmájukat, ez is építő kő volt boldogságpalotájuk falában.

Egy hónap után derült ki, hogy Ildikó gyereket vár.

Gyerekek lesz!

Zsombor nem bírta magával, rohant a szüleihez, barátaihoz, észtelenül fogadott velük, hogy márpedig neki fia fog születni, s otthon, nemcsak az ágyban, hanem a konyhában, a nappaliban, az előszobában is simogatta finom, nőies kezeivel a felesége hasát.

Kilenc hónap után, este tízkor jelentkeztek a szülési fájdalmak. A mentőautó felszárguldott a dombra épített kórház szülészeti osztályára, ahol azt mondták Zsombornak, első látásra minden rendben, reggel jöhet megnézni az újszülöttet.

A szülés intenzív szakasza hajnaltájt következett be, mondta a főnővér, már két-ujjnyi a méhszáj nyílása.

Amikor megjelent a fej, kirohant a nővér, hívta az orvost, aki lepihent az ügyeletes szobájában:

– Gyorsan doktor úr! Fulladozik a gyerek! Bizonyára rátekeredett a köldökzsinór a nyakára. Tiszta kék az arca.

Jött az orvos, akkorra már kibuggyant az egész test. Felharsant az első sikoltás. A nyálkás réteg alatt is látszottak fejen az apró, göndör hajtincsek.

– Nem fulladozik ez a gyerek, nővér! Nem látja, hogy néger?

Három esztendő, három hosszú év kellett ahhoz, hogy a konzervatív, székely kisváros befogadja Désirét. Ezt a nevet diktálta be Ildikó a nővérnek, egyelőre családnév nélkül. Később, a hivatalban csak úgy fogadták el, s írták be a matrikulába, ha a Dezső keresztnévet is hozzátoldja. A lánykori nevére íratta a gyermeket: Dániel Désiré Dezső.

Ezt az ébenfekete, göndör hajú csöppséget akkor szerette meg, s kezdte dédelgetni a Város, amikor gyönyörű nyílt e és á hangokkal beszélni kezdett.

Újszerű, különös intonációval zengett az ajkán a székely dialektus.

Vásott utcakölykök káromkodni is megtanították Désirét.

